

Lullázások

*Szellemi kalandozások
a Balaton körül és felé*

Rozványi Dávid
2021

Lullázások

Szellemi kalandozások a Balaton körül és felé

Rozványi Dávid

2021

A kötet a Creative Commons „[Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 2.5](#)” licenc alatt jelenik meg.

Lectori Salutem!

Valószínűleg, az első, amin megakad az olvasó szeme, a könyvem címe: „Lullázások”. Talán vannak, akik tudják, hogy Lulla egy kicsiny falu Somogy megyében, de igeként nem igen szokták használni. Ahogyan a „magyarni” szót sem, amelyet Örkény István halhatatlan novellájában (Nézzünk bizakodva a jövőbe!) így magyaráz:

„A „magyar” szó - potom száztizenöt év alatt - igévé változik, mely addigra minden élő nyelvbe felszívódik, méghozzá kellemes jelentéstartalommal.

„Magyarni” franciául például annyit tesz majd: magamat jól leszopni. Spanyolul: utcán pénzt találni, érte lehajolni; katalán nyelvjárásban: „Könnyedén hajolgotok, amióta kínzó derék-zsá-bám-ból kigyógyultam.” És ha valaki Londonban így szól: I am going magyarni (vagyis szó szerint: megyek magyarni), ez azt jelenti: „Ahhoz az isteni nőhöz, akit ott látsz, most oda-megyek, megszólítom, belekarolok, hazaviszem és...” (Itt egy csúnya szó következik.)

Más példa: „Én magyarok, te magyarsz, ő magyarik” (mert ikes lesz az ige) hét civilizált nyelvben (norvégul, görögül, bolgárul, baszk nyelven stb.) azt jelenti majd: „Ropogós kacsasültet eszem (eszem, eszik), idei uborkasalátával, miközben Yehudi Menuhin a »Csak egy kislány«-t húzza a fülembe.”

Továbbá: „Anyuka, mehetek magyarni? - Magyarhatsz!” - lettül azt jelenti, hogy egy kisfiú elkéredzkedik moziba, s az édesanyja, némi habozás után, elengedi, pedig a filmet csak tizennyolc éven felüliek látogathatják.”

Ennek mintájára a „lullázás” szó jelentése kb. így hangzik: megszállni egy kis, csendes faluban, jókat enni, inni, pihenni és felfedezni a Balaton ismert és titkos kincseit. Egy olyan nyaralás, ahol nem csak a test, de a szellem is felfrissül.

Könyvem két fő részre oszlik: az első részben a Balaton közvetlen környékét járom körbe (Somogy, Zala és Veszprém megye), a második részben az úti célokat veszem számba, melyek ugyan messzebb fekszenek a magyar tengertől, de érdemes útban a Balaton felé, vagy vissza útba ejteni (Fejér, Tolna és Vas megyében).

A kötetben az útleírások mellett lesznek versek és mesék is, ezeket különböző logókkal jelzem:

leírások

novellák

versek

A látnivalókat megyénként csoportosítottam, az egyes fejezetek elején interaktív térképekkel segítem a tájékozódást (a képre kattintva érhető el az elektronikus interaktív térkép, mely segíti az útvonaltervezést).

Szerencsés utat, jó pihenést és szellemi-lelki gazdagodást kívánok minden olvasómnak!

Tartalomjegyzék

Lectori Salutem!	2
Szellemi kalandok a Balaton körül.....	6
Somogy megye	6
A falu, ahol laktunk, Lulla	7
Lulla (vers)	8
A trompfult harmónika (Lulla).....	9
Van-e vár legenda nélkül Magyarhonban? (Kereki).....	10
Kereki , Fejérkő vára.....	11
Balcsi-walking?	12
Somogyvár , a koronázatlan lovagkirály nyomában	13
Kiknek volt a nemzeti festője Zichy Mihály? (Zala)	16
A halott szépségek múzeuma: Kripta-villa (Fonyód).....	19
Kőnászágy (Fonyód , Kripta-villa)	21
Ledér hölgyek és csacsifogat: Rippl-Rónai Emlékház és Látogatóközpont (Kaposvár)	22
Dorottya és a tartalmas zsánersobrok városa (Kaposvár).....	24
A falu, ahol megállt az idő – Szántódpusztá	26
Zselic, ahol megérinthetjük a csillagokat (Zselickisfalud)	28
Mekkora is a Balaton? – Zamárdi , Kőhegyi kilátó	31
Balatonberény titkos kincse, a csend	32
Veszprém megye	34
Szent Margit emléke (Veszprém)	35
Miért bukott el az utolsó német támadó hadművelet a II. Világháborúban? (Balatonkenese) ...	36
Német katonasírok (Balatonkenese)	39
A királyhű félsziget, Tihany (gondolatok boldog IV. Károly királyról)	40
András király sírja, Tihany	42
Istenek (Tihany).....	43
A levendula-félsziget: melyik foglalkozás volt a legnépszerűbb az apátság alapításakor? (Tihany)	44
Meztelen férfi bíborkalapban - Szent Jeromos szobra, Tihany	46
A magyar meteóra, avagy a tihanyi barátlakások (Tihany)	47
A tihanyi tündérleány balladája (Tihany)	49
Szigligeti, de vár, nem Ede (Szigliget).....	50
Egy kihagyott lehetőség: Úrtávközlési Földi Állomás (Taliándörög)	51
Egy legendás hős, egy fekete özvegy és a pálinka (Nagyvázsony).....	52
Múzeum tárgyak nélkül (Zsidó Kiválóságok Háza, Balatonfüred)	54

Tempevölgyi kalandozások, azaz balatoni bakancslista Jókai nyomán (Balatonfüred)	56
Titokkereső Vaszary-villában (Balatonfüred)	60
A magyar „Zóna”, idegenek nélkül (Szentkirályszabadja , szellemváros)	62
Szívhez szóló sírkövek (Balatonudvari)	63
Tapolca , de nem csak barlang	65
Tapolca , a Négy évszak szobra (vers)	68
Marton László Emlékmúzeum (Tapolca)	69
Kerek-e a Kerektemplom? (Öskü)	71
Öskü temploma (vers)	73
Egy megoldatlan gyilkosság - Szekuli Pál halála (Öskü)	74
Zala megye	76
Egy kastély és egy könyvtár kalandos múltja (Keszthely)	77
Üdítő pillanatok egy (majd) 400 éves korcsmában (Keszthely, Fenékpusztá)	79
Fenékpusztá , a barbárok és az építők emléke	81
Rezi vára (vers)	83
Hévíz , az egykori zsinagóga emléke	84
A hévízi zsinagóga előtt... (Hévíz)	85
Vonyarcvashegy , Szent Mihály-domb	86
Vonyarcvashegy , a halászok legendája (vers)	87
A Szent György-vonalak metszéspontjában (Nagybakónak)	88
Időcsepp - Zalavári Történelmi Emlékpark (Vársziget)	92
Mindez miért? (Zalavári Történelmi Emlékpark, Vársziget)	95
Úticélok a Balaton felé	96
Fejér megye	96
Bory-vár, a hitvesi szeretet emlékműve (Székesfehérvár)	97
Bory-vár - Az ember várat épített szerelmének (Székesfehérvár)	98
Valóban szabadkőműves központ volt-e Dég ?	99
Dég , Menenius Agrippa	101
Ahol érdemes megállni útközben: Trianon Múzeum (Várpalota)	102
Hogyan vallott szerelmet Beethoven? (Martonvásár , Brunszvik kastély)	104
A halhatatlan kedves, a művész szerelme (Martonvásár)	107
Don-Kanyar Emlékkápolna, Pákozd	108
Levél fiamnak Oroszországból (Pákozd)	109
„Párbaj” a Velencei tónál (Katonai Emlékpark Pákozd)	110
Tolna megye	115
Ozora vára, egy elfeledett kor mementója	116

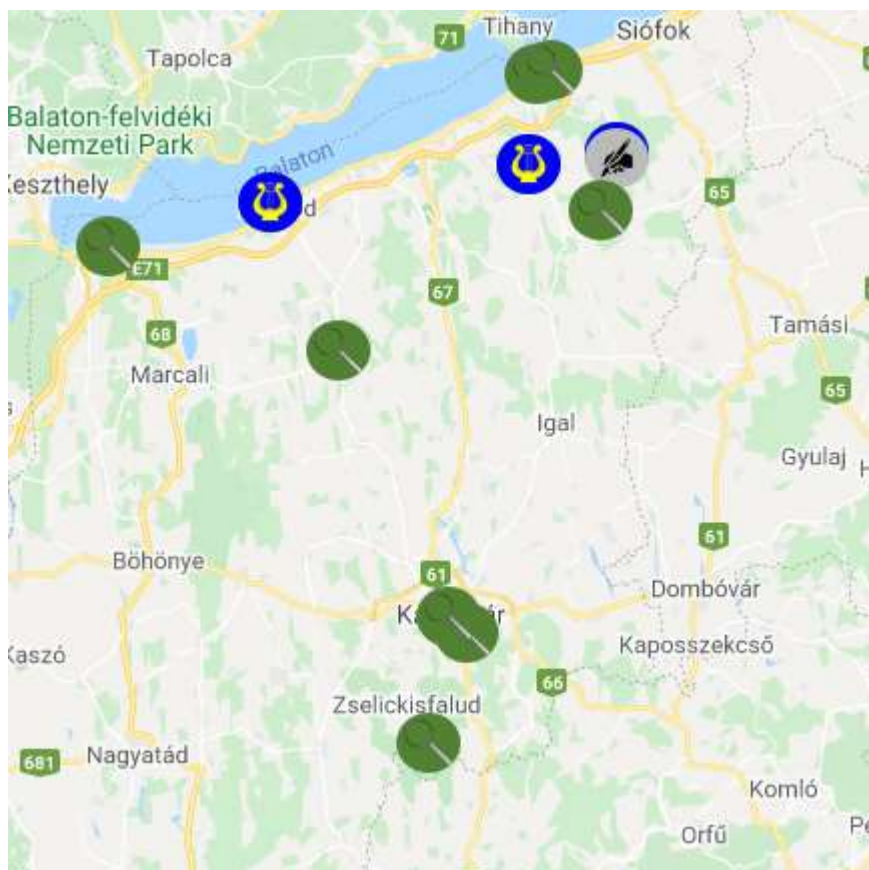
Vas megye	120
Huszárok voltunk... - a Sárvári Huszármúzeum (Sárvár)	121
Vér és pompa: Báthory Erzsébet emléke a Nádasdy Ferenc Múzeumban (Sárvár).....	124

Szellemi kalandok a Balaton körül

Somogy megye

Somogy megyében az alábbi helyeken jártam:

- Lulla
- Kereki, Fejérkő vára
- Somogyvár
- Zala
- Fonyód
- Kaposvár
- Szántód (Szántódpusztá)
- Zselickisfalud
- Zamárdi
- Balatonberény

A falu, ahol laktunk, Lulla

Ha csak turistaként írnám a bejegyzéseket, írnék a szelíd dombokról, a csendről, hogy csak 10 percre van a Balaton, a kulináris élményekről, hogy itt Lullán, a Koppány völgyének határán milyen jól éreztük magunkat, de ennél sokkal többet érdemel ez a falu.

Lullának csak 200 lakosa van, evangélikusok és katolikusok vegyesen, de ez a maroknyi lakosság is több, egymástól távoli településrészre oszlik el. Ha a klasszikus szociológia törvényszerűségeket nézzük, azt kellene mondani, halálraítélt település, már iskolája sincsen – de a helyszínen mégsem ezt látjuk: Lulla él.

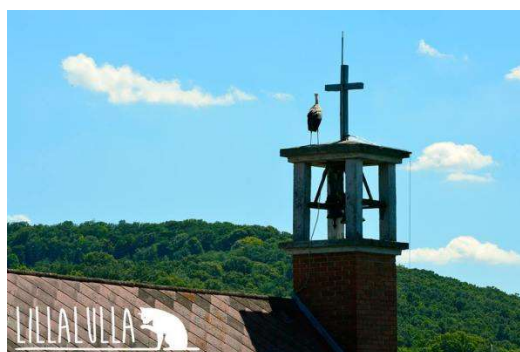
Ahogy a házak kapaszkodnak a domboldalba, úgy kapaszkodnak az itteni emberek is az életbe. A földeket megművelik, a réten lovak és tehenek legelnek, s aki nem a mezőgazdaságból él, az a közeli Tabon talál munkát.

Ami talán a legjobban megérinti az idelátogatót, az az itt lakók falu összetartozása, pedig a történelem itt is keresztülgázolt a falun: 1947-ben a faluból 15 sváb családot telepítettek ki, a helyükre felvidéki magyarok

kerültek, a szocializmus alatt meg elindult a falu lélekszámának csökkenése: 1949-hez képest ma már kevesebb, mint harmadannyian lakják.

Mégis, a falu népe számtalanszor képest volt összefogni. 1983-ban, amikor elméletileg nem volt szabad templomot emelni, a falu felépítette katolikus templomát, s nem nézték ki evangélikus, ki „pápista”.

Az iskola megszűnt, a helyén ma protestáns imaház működik, az Evangélikus világtalálkozó (1984) alkalmából újíttatták fel, s ekkor a katolikusok fizették vissza a kölcsönt: szállást adtak a vendégeknek.

A falumúzeum zsúfolással teli van emlékekkel: a paraszti élet tárgyai mellett egy berendezett iskolaterem is látogatható, ahol az elmúlt évtizedek talán össze használatba vett tankönyve megtekinthető, az iskola egyéb demonstrációs eszközei mellett. Vendéglátónk kezében igencsak jól állt a kiállított sodrófa, ami mutatja, hogy igencsak harcias menyecskék laknak erre felé. Mégis, a legmegrendítőbb tárgy a kiállításon egy régi, szikszalaggal javított harmonika... Idegenvezetőnknek egy mese jutott eszébe róla: ez a történet élni kezdett bennem, s hamarosan én is elmesélem.

Valószínűleg Lulla sohasem lesz kiemelt turisztikai szempont, de aki békére vágyik és látni akarja, egy közösség életerejét, annak érdemes ellátogatnia ide, s a finom ételek és a csend élvezete mellett megnéznie a kiállításokat (mert nem csak egy van a faluban!) és elbeszélgetnie a lakosokkal.

Lélekben gazdagabb lesz.

(Képek forrása: <https://www.lillalulla.hu/>)

Lulla (vers)

Kicsiny ház a templom és községház között,
somogyi dombokra kapaszkodnak házak,
ahogy a mező virágot terem,
ki ide betér, átjárja a béke zamata.

Kicsiny falu, kicsiny ház,
neve, mint népének, dallamos,
közel a tó, s sok múltörzű rom,
s éjente álmod vigyáz az örökmécs.

(Kép forrása: <https://www.lillalulla.hu/>)

A trompfult harmónika (Lulla)

A lullai helytörténeti gyűjtemény sok kincset őriz, a régi időkől. Mint egy kincsestár, vagy arzenál, a felejtés ellen.

Az egyik sarokban egy kontár módon szikszalagozott harmonika, szomorú történetet idéz fel...

Már vége volt a háborúnak, de az úgynevezett „béke” tovább szedte áldozatait. Néha elgondolkozom, miért van az, hogy Magyarországon az úgynevezett békés időszakok több emberrel végeznek, mint a harci cselekmények, 1945 után is ilyen béke következett. Deportálások keletre és nyugatra, északra és

délre, rájárt a rúd a magyarokra és a németekre... Lullán a svábokra esett a deportálás sora. Úgy mondják, mindenki csak a legszükségesebb dolgokat vihette magával, 25 kilóig. Egy öregember, hiába volt a szigorú súlyhatár, elvitte magával a harmonikáját is, s amikor a szomszéd városban, mielőtt a marhavagonba bezárták volna, még egyszer eljátszotta a himnusz: Isten áldd meg a magyart... Akik hallották, azt mondják, még soha nem volt ennyire fájdalmas, ennyire szívfacsaró nemzeti imánk. S amikor végzett, földhöz vágta a harmonikáját, hogy soha ne szólaljon meg. Mert, ami a szentséget elérte, már nem érheti be kevesebbel.

Nem tudni, hogy mi történt ezzel a harmonikával, maga alá temette a történelem. De egy néma, trompfult harmonika, a lullai helytörténeti gyűjteményben ezt a mesét idézi fel.

Úgy mondják, errefelé voltak Koppány birtokai, azóta nevezik a szomszédos földeket Koppány völgyének. Koppány vezért felnégyelték, vérért beitta a föld. Talán ezért is terem ilyen meséket ez a vidék.

Van-e vár legenda nélkül Magyarhonban? (Kereki)

Magyarországon vannak szép és híres várak, ki ne hallott volna Eger vagy Szigetvár ostromáról, Buda várának véres védelméről '45-ben, ki ne rendülne meg a Füzéri vár előtt, ne idézne fel benne ősi titkos regéket Cseszneknek vára, ne ötlenének fel benne a régi legendák a Kinizsi vár előtt, vagy ne somolyogna, amikor a Solymári várnál eszébe jut Beatrix selypítése...

Vannak azonban elfeledett váraink, amiknek se csodája, se legendája nincs, amik elfeledetten várakoznak az erdők mélyén... Ilyen a kereki vár is. A Balaton északi partja tobzódik a középkori emlékekben, délen, Kerekin, a vár csendben várja, hogy felfedezzék.

Ha a történetét nézzük, szinte unalmas: megépítették, adományozgatták, építgették, helyőrség ügyelt rá, de történetében nem volt híres ostrom, hősiesség, amire az utókor felnézne. Nem, 1540-ben, túl a mohácsi vészen, de még Buda elestétől innen, fájdalmas, azonban ésszerű döntés vetett véget történetének. A hadvezérek felmérték, hogy

korszerűtlen téglafalai török ágyúknak, nem átvészseljen egy tehát fel kell adni... szolgálhasson a felrobbantandó.

a levegőbe szomorú történet, belőle a dráma, a

1540... drámai év a Buda várán még magyar rendíthetetlenül nyomul hamarosan véget ér a királyság története. Minden

ötven év Mátyás dicsőséges uralkodása óta, amikor egész Európa minket csodált és irigyelt, most már csak egy félreeső tartomány vagyunk, konc a török útjában.

nem tudnának ellenállni a akkora, hogy a helyőrség hosszabb ostromot, S hogy ne töröknek bázisul, Megrakták lőporral és röptették. Egyszerű és első hallásra hiányzik feszültség.

magyar történelemben. zászló lobog, de a török előre, mindenki tudja, hogy félezeréves magyar keresztény átmeneti, semmi sem örök. Nem telt el

A magyarságkép változását az Európai köztudatban, Morus Szent Tamás két írásán lehet lemérni: fiatalabb korában, amikor leírta az ideális országot, Utópiát, Magyarországról vette a mintát – mikor VIII. Henrik börtönében várta a kivégzését, újra hazánkról írt: legmegrendítőbb műve, az „Erősítő párbeszéd balsors idején” Budán játszódik. Két nemesember, egy öreg és unokaöccse beszélgetnek a balsorsról, hogy van-e remény még az életben. S filozofikus beszélgetésük közben ott a sötét realitás: közeleg a pogány. Felidéznek a budai pletykákat, a régi portyázást Nándorfehérvár alatt, miközben tudják, hogy hamarosan véget ér az életük.

A regény akkor játszódik, amikor Kerekin felrobbantották Fejérkö várat. Ha felkeressük a várat, érdemes magunkkal vinni Morus Szent Tamás könyvét, legalább lélekben.

Kereki, Fejérkő vára

Valamikor szemláncban álltak itt a várak,
mindegyik erőd szemtávban magaslott,
s jelt szállt az égre, ha vész közelgett,
mert örömhír nem termett e tájon.

A nagyurak játékszere volt vár,
adták-vették, mint birtokot vagy marhát,
miközben éjült az árny,
ránk borult az iszlám...

Vajon, ha minden adásvétel
helyett,
falak, tornyok és bástyák épülnek,
másképp alakult-e volna
e kicsiny erődítmény sorsa?

A tornyok jóbhíreket¹ adtak csak
tovább,
elfoglalt várak, vesztes csaták...
Mohácsnál nemzet temetkezett,
de Buda várán még magyar zászló lengett².

És egy utolsó hír jött, hogy jönnek tar hadak,
s a vár feladva, nincs tovább...
Mert néha fel kell adni,
mit megtartani nincs erőnk,
csak éljen még a szent-telen maradék³...

Az Ország a tó túloldalán.

¹ rossz híreket

² 1540-ben

³ ellentétpár a Bibliában említett Szent Maradékkal

Balcsi-walking?

Biciklivel a Balaton körül? Nem lehetetlen, de mindenképpen kitartást igényel. Elméletben már jó ideje körbe lehet tekerni a tavat bicikliúton, azonban számolni kell azzal, hogy sok helyen az autók között kell tekerni, az útvonaljelzések felismerése pedig sokszor egy profi hírszerző képességeit kívánja meg.

Azonban nagyon eltévedni nem lehet, hiszen ott van a víz, kb. 10 kilométerenként kellemes pihenőhelyeket alakítottak ki, s szinte mindenhol találni biciklikölcsönzőket és szervizeket.

Biciklizés közben a legrosszabb skót viccek egyike jutott eszembe: a skót New Yorkban leszáll a hajóról, mikor látja, hogy egy bűvár épp kiemelkedik a vízből. – Ha tudtam volna, hogy gyalog is lehet jönni! kiált fel bosszúsan... A Balaton déli oldalán nagy a kísértés, hogy az ember gyalog nekivágjon átsétálni a tavon. Tudom, a kisgyerekes szülők pont ezért is szeretik, de úszásra ugyanezért korlátozottan alkalmas. Vajon nem kéne egy új sportot bevezetnünk, a Balcsi-walkingot? Hiszen több száz méteres pályák lennének kialakíthatók, amikor változatlan vízszint mellett, minden izmunkat fokozottan igénybe véve sétálhatnánk? Ha a lovaknál bevált, az embernél miért ne lenne ugyanolyan hasznos?

És edzés közben gyönyörködhetnénk is a páratlan balatoni panorámában.

Somogyvár, a koronázatlan lovagkirály nyomában

Mi, magyarok és katolikusok a világon szinte egyedülálló kincssel büszkélkedhetünk: a magyar szentekkel, melyek közül kiemelkednek az Árpád véréből származó szentek és boldogok. Árpád leszármazottjai egyesítették nemzetünk legjobb és legrosszabb tulajdonságait, a szentségre és a szennyre egyaránt találunk példákat, de sajnos nem akadt magyar Shakespeare, aki képest lett volna

királydrámákká kovácsolni ezeket a történeteket.

Egy vallást és annak hagyományait sokféle módon lehet értelmezni, a szociológiai igazság sokszor eltér a teológiaiától, mégis meg merem kockáztatni, hogy nekünk, magyaroknak, meg van a magunk Szentháromsága: István, László és Erzsébet, a három legnépszerűbb magyar szent.

Istvánban, aki megteremtette a keresztény magyar királyságot, az Atyát látjuk, aki a világot teremtette meg.

Lászlóban, Isten atlétája, az erős és győztes férfi Krisztus hasonmása.

Erzsébet, bár kiszakadt a magyar földből, szolgáló szeretetével a Szentlelket jeleníti meg, ő képviselte a női princípiumot is.

Szent László emlékezte volt a legelevenebb hosszú időn keresztül, királytűkre volt utódainak a trónon, hiszen a részekre és pártokra szakadt nemzetét egyesíteni tudta. Ezt a megbékélést jelképezte az apátság helyének kiválasztása is; anno Koppány csapatai innen indultak Veszprém ostromára 997-ben. Szent

László minden magyarok királya volt, annak ellenére, hogy nem koronáztatta meg magát, hiszen még élt a törvényesen megkoronázott király, Salamon, akinek nem csak az életét kímélte meg, de a szabadságát is visszaadta. Lászlónak elég volt az égi korona, s bizonyos, hogy a jobbik részt választotta.

Szent László városa, Nagyvárad, kívül esik a jelenlegi magyar határokon, de Somogyvár romjaiban is őrzi az emlékét. Valószínűleg olvasóim nagy része már járt az apátság romjainál, sokan csak kipipálandó kódarabként gondolnak rá, azonban mostanra már zarándokhelyé épült ki. Kinek vallásos, kinek kulturális értelemben.

Elsőnek mindenképpen a látogatóközpontot érdemes felkeresni; nem csak azért, mert kiváló parkolóhelyekkel és mosdókkal rendelkezik, s itt kell megvenni a jegyet a romok megtekintéséhez is, hanem azért, mert valóban értékes kiállítást láthatunk. Megismerhetjük Szent László életét és emberségét, a kolostor történetét. A kiállítás különlegessége, hogy nem elégszik meg a történetileg fontos műalkotások és kövek bemutatásával, hanem interaktív módon a fiatalok számára is izgalmassá teszi. Aki akarja, fülhallgatót vesz

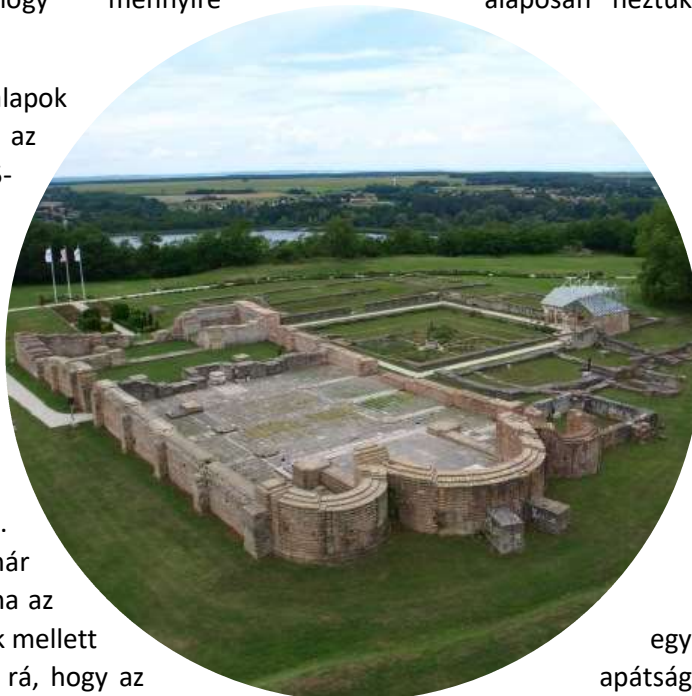
fel, hogy énekeket és előadásokat hallgasson meg, de lehetőség van arra is, hogy képernyőkön a különböző korokban virtuálisan bejárjuk az apátságot. Több, máshol található tárgyról 3 dimenziós lézerekép van a kiállítóterben, sajnos ezek a nyári világosságban nem mindig érvényesülnek jól, ettől az egy apróságtól eltekintve, megállapítható, hogy a kiállítás rendezői megtalálták a kényes egyensúlyt a látványosság és a hitelesség között.

A kiállításra érdemes legalább egy órát rászánni, hogy a kövekben ne csak élettelen emlékeket lássunk, hanem megérezzük a kort és a hitet, ami építette.

A látogatóközponttól kocsival is fel lehet menni a romokhoz, azonban érdekesebb a rámpás ösvényen végigmenni (könnyű séta, 304 felfelé vezető lépcsőfokkal). Fizikailag nem megterhelő, de lelkileg felemelő, hiszen modellezi a régi zarándokutakat. Az ösvényen szabályos távolságokra egymástól egy-egy Szent Lászlóra vonatkozó kérdést találhatunk, ezzel tesztelhetjük, hogy mennyire alaposan néztük meg a kiállítást.

Sajnos az apátságból, magából már csak az alapok maradtak meg, az idő már lerombolta az eredeti nagyságot. Szent László király 1095-ben alapította, a XIV. században új virágkorát élte, azonban Luxemburgi Zsigmond, az állami deficitcsökkentés részeként eladományozta, s ekkortól kezdődött meg hanyatlása. Már a török idők előtt megszűnt a szerzetesi élet, köveit a Balatonon keresztül (ami akkor még az apátságig ért) Szigliget erősítéséhez vitték át. A feljegyzések szerint a XVIII. század végén még álltak a falak, de mára már semmi sem maradt ezekből. Csak pár kő, ha az ember a földről tekint rá – azonban a romok mellett kilátó magasodik, érdemes felkapaszkodni rá, hogy az

egy
apátság

alaprajzát megláthassuk. Ami lentről csak pár kődarab, fentről egy csodálatos szakrális helyé válik; fénykorában Európa egyik legszebb és legnagyobb épületegyüttese lehetett.

Az elmúlt évtizedekben csak a kerengő egy részét, a kutat és a kolostorkertet állították helyre, ennek ellenére még így is izgalmas titkokat rejt. Az egyik, az ereklyetartó rejtélye: nem tudni biztosan melyik szentnek a csontjait őrizték benne, de a szokásoktól eltérően nem a föld felett, hanem egy embernyi mély kriptában kapott helyet. Furcsa, mivel a középkorban az ereklyetartót a zarándokoknak meg kellett érinteniük, hogy a fizikai kontaktussal részesüljenek az adott szent erejéből. Talán eredetileg kriptá volt, talán olyan nagy kincset őriztek ott, amit a nagyközönség elől el kellett zárni, nem tudhatjuk...

A részletekért érdemes felkeresni az Emlékhely honlapját: <https://szentlaszloemlekhely.hu/>.

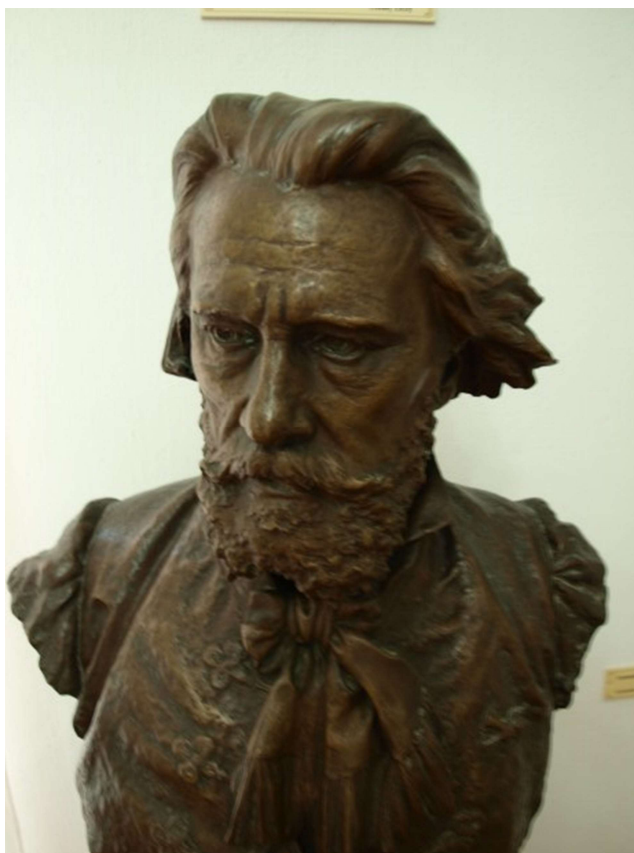
Kiknek volt a nemzeti festője Zichy Mihály? (Zala)

Az első kérdés nem is ez, hanem az, hogy miért érdemes ellátogatni Zalába, ebbe a 268 lelkes kis faluba, amely nevével ellentétben nem a Zala folyó mentén, hanem Tab közelében található?

A szokványos válaszokon túl (csend, gyönyörű természeti környezet) ez a kis falu páratlan kincssel is rendelkezik: a Zichy kúriában kialakított múzeummal, amely páratlan gazdagsággal mutatja be Zichy Mihály munkásságát és életét. Mindig izgalmas beletekinteni egy zseni hétköznapijaiba, hol lakott, hogyan rendezte be a szobákat, milyen tárgyakat gyűjtött maga köré, milyen könyveket olvasott – de a zalai Zichy Múzeum a festő műveiből is páratlan gyűjteménnyel rendelkezik.

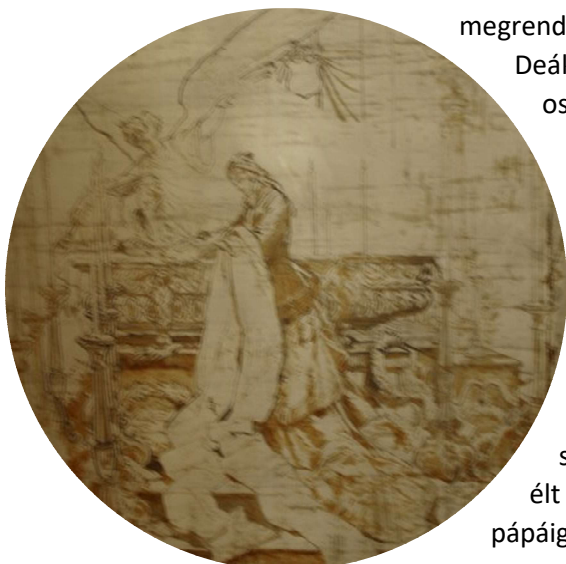
Azonban nem akarom megkerülni a nyitókérdés, hogy ki is volt Zichy Mihály (1827-1906)? A kérdésre nem könnyű a válasz, ahogy ő maga is írta: *„életrajzíróm átkozott zavarban lesz a valóság fölismerésében”*. A hivatalos megítélés szerint a magyar romantikus festészeti kiemelkedő alakja, azonban a jelzős szerkezet mindkét tagját elővigyázattal kell kezelni: magyar, hiszen magyarnak született, magyarságához hű maradt, magyar szemmel látta a világot, azonban életének jelentős részét, fél évszázadot Oroszországban töltötte. Amint belépünk a múzeumba, egy hatalmas térképpel találjuk szembe magunkat, melyen mindazon helyeket jelölték, ahol életében megfordult – Benyovszky Móric óta talán nem volt ilyen világjárónk! Magyar volt, de ugyanígy magukénak tekinthetik az oroszok is, Lermontov, Gogol és Puskin illusztrációiért, vagy a grúzok is, akiknek nemzeti eposzát illusztrálta, s így a grúz művészetre is jelentős hatást gyakorolt.

A romantikus jelző szükségszerűen pontatlan. Számomra Zichy kompozíciói, karakterizáló arcábrázolásai az elsődlegesek, így valóban romantikus volt, de nem zárkózott be a romantika világába, Zola világát ugyanolyan pontosan ábrázolta, mint Madáchét.

Zichy műveinek története a botrányok krónikája is, (és itt nem a Breviarium eroticum c. albumára gondolok, ahol művészien, ámde annál naturalisztikusabban ábrázolta a cári udvar szerelmi életét), mert Zichy nem elégedett meg az ábrázolással, ő mondani is akart.

Zalában látható az Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál c. festményéhez készült vázlat. Látszólag biztonságos téma, a magyar királynét és a haza bölcsét, Deák Ferencet ábrázolja, ráadásul állami

megrendelés – de ő a képre odafestette azt a pálma ágat is, amit Deák politikai ellenfele, Kossuth Lajos küldött. Eredmény: az osztrákok nem engedték kiállítani a képet, amíg a pálmaágot át nem festette...

Azt talán felesleges is mondani, hogy az erkölccsűzők Zola Nanájához készült képét is botrányosnak minősítették, csak oldalképekkel együtt engedték kiállítani.

Leghírhedtebb képe, a Rombolás génuszának diadala (1878), szintén Zalában látható. A festő ezen a képen szinte mindent megfestett, amit gyűlölt a korban, amiben élt – és szinte mindenkit megsértett, mivel a cártól kezdve a pápáig mindenkit a rombolás szolgájaként ábrázolt.

Párizsban nem is engedték bemutatni, mivel szerepelt rajta a franciáknak csúfos kudarcot hozó, 1871-es, porosz-német háború ábrázolása is...

Számomra a legfájdalmasabb mégis Madách Tragédiájához készült sorozatának története. Eredetileg 30, majd később 48 képet tervezett a műhöz, de az Athenaeum Kiadó gazdasági okokból ezt sokallta, így végül csak 20 készült el (ezek is megtekinthetők a zalai múzeumban).

Gondoljunk bele: a XIX. század e két géniuszának találkozásából mekkora kincs születhetett volna, ha Zichy eredeti terve valósul meg és nem a pénzügyi szempontok az elsődlegesek...

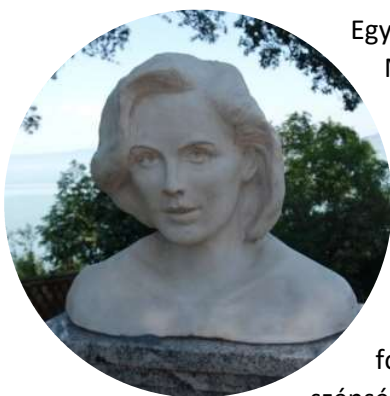
A halott szépségek múzeuma: Kripta-villa (Fonyód)

Egyszer volt, hol nem volt Erdélyben egy fiatalember, Abrudbányai-Rédinger Ödön, kezdeném a mesémet, aki halálosan szerelmes volt menyasszonyába, Magdiba, de a mese befejezése nem a hagyományos „boldogan éltek, amíg meg nem haltak”; a lány néhány héttel az esküvőjük előtt egy titokzatos betegségben meghalt. Ödönt nem kímélte a sors: szerelme után hazáját is elveszítette, Erdély román fennhatóság alá került, hontalanul bolyongott a világban, de nem tudta elfelejteni se régi szerelmét, se régi hazáját. Hosszú ideig kereste azt a helyet, ahol felépíthetné szerelmük emlékművét, végül fonyódi domboldalon találta meg az ideális helyszínt, ami még Nápolynál is szebb volt a szemében. Villát épített családjának, s a pincében egy kriptát és emlékművet Magdinak.

Eddig egy romantikus mese, talán itt kellene abbahagynom, de az élet nem szereti a happy end-et. Felesége elhagyta, s a Háború után a házat államosították és szolgálati lakásokat alakítottak ki benne.

Egyszer volt, hol nem volt, Fonyódon, egy gyönyörű lány, Molnár Csilla, Magyarországon a legszebbje (ő nyerte meg az első szocialista Szépségkirálynő-választást 1985-ben), de az ő meséje még ennél is rövidebb: egy évig sem viselte koronáját, 1986-ban önkézzel vetett véget életének.

Bár életemben sohasem követtem nyomon a szépségkirálynő-választásokat, mivel a szépség számomra mindig szubjektív (ami, mint Woody Allentől tudjuk, objektív) és szemmel nem látható fogalom, mégis van abban valami jelképes, valami tragikus, hogy egy szépségkirálynő, aki az élet szépségének a jelképe inkább a halált választja, még azelőtt, hogy igazából élni kezdetett volna. Halálát sokféleképpen lehet magyarázni, számomra a késő Kádár-kor reménytelensége és kilátástalanságát jelképezi.

Egy halott menyasszony és egy halott szépségkirálynő.

Bár a múzeum nem nagy, lényegében egy emlékszoba Molnár Csilla emlékére, és maga az üres kriptá a pincében. Egy kőből kifaragott nászágy, egy fiatal lány mellett egy öregember fekszik, a soha be nem

teljesült nászéjszaka ígérete. Néhány tárgy, mégis érdemes ide ellátogatni, s egy pillanatra elgondolkozni azon, hogy a szépség milyen mulandó és a szerelem milyen pusztító...

Vajon nemzeti karakterünk része, hogy a múltban élünk és soha nem tudunk örülni annak, ami van, és hogy ami kiemelkedik, ami szebb, mint az átlag, annak el kell pusztulnia?

Ezek azonban borús gondolatok, amit a nyári napfény és a gyönyörű kilátás messze űz.

Kőnászagy (Fonyód, Kripta-villa)

Kőleány fekszik kőnászágyon,
mellette öregember kőből faragottan,
kőtakaró fedi testüket,
hideg minden és élettelen...

Kőbe faragott holt szerelem emlékműve ez,
szerelemé, mely nem él, de fájón sajogtat,
soha vissza nem térő múltként,
soha be nem teljesülő vágyé.

Hiába süt a nap, a kriptában fagyaszt a lég,
szűzkőből faragott ágy örömet nem ígér,
csak a múlt fojtogat, börtönben tart,
szemünk elől a jelent takarja ...

Porkolábunk a tegnap,
szorít és nem ereszt,
menekülnénk, de foglyul ejt
a semmivé foszló lánykacaj...

Miért ragaszkodunk mindig
mint otthonhoz, az emlékezés cellájához?
A múlt miért mindig kőbilincs,
mely röghöz és sírhoz köt
miért nem mag, melyből boldog jövő terem?

Miért fontosabb, ami nem lehet,
az elérhetetlen álom-szerelem,
bár kőhideg és magtalan,
mint az, ami él és van,
a hús és vér jelen?

Állj a múlt kövén,
tedd, mit a jelen kér,
míg szemed a jövőbe néz
– nem kell több, ennyi elég,
ez a bölcsesség.

Ledér hölgyek és csacsifogat: Rippl-Rónai Emlékház és Látogatóközpont (Kaposvár)

Vannak művészek, akik inkább jelenségek, mint alkotók a közvélemény szemében, s Kaposvár felé haladva azon gondolkoztam, hogy Rippl-Rónai nem tartozik-e közéjük? Szinte mindenki ismeri a nevét, de ha egy vetélkedőben az lenne a kérdés, hogy soroljuk fel három művét, kevesen jutnának a következő fordulóba... Ha nekem egy szóval kellene jellemeznem a művészt, az a szó a tarkaság lenne. Nem is a rengeteg buja szín okán, amit műveiben használt, sokkal inkább stílusgazdagsága miatt, mint egy pillangó szállt stílusról stílusra.

A Rippl-Rónai Emlékház és Látogatóközpont pont ezt a tarkaságot adja vissza: egy helyszínen fogadja a látogatót egy hipermodern látogatóközpont, a művész egykori lakhelye és műterme, de ne feledkezzünk meg a régi fényében tündöklő kertről sem. Gondoljunk bele, egy olyan művészről van szó, akinek a nevéhez nagyjából tízezer mű köthető, aki egyformán otthonos volt a posztimpreszionizmusban és a szecesszióban! És mindegyik kiállított tárgynak külön titka, külön meséje van.

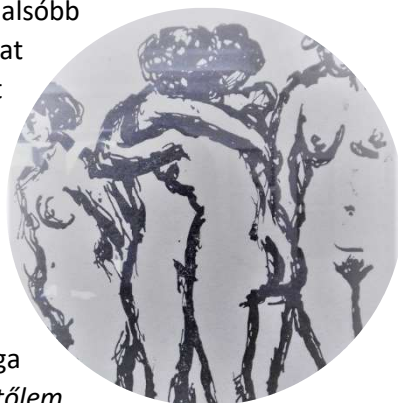

Az első titok a látogatóközpont felső szintjén vár minket: az

Andrássy Tivadar számára tervezett ebédlőbútor. Andrassy Tivadar, a „gálás akasztott” Andrassy Gyula miniszterelnök fia volt, s a „nemesség kötelez” jegyében fontosnak tartotta a hazai művészet és iparművészet fejlesztését is; 1895-ben meghirdetett egy iparművészeti pályázatot – teljes kudarc. Azonban nem adta fel és jó szemmel, az akkor még ismeretlen Rippl-Rónait kérte fel, hogy tervezze meg Fő utcai palotájának ebédlőjét. Az eredmény önmagáért beszél, ennek másolatát tekinthetjük meg a látogatóközpontban. Csak a másolatot; az eredeti az 1918-19-es események során megsemmisült.

Amíg az ebédlőben a béke és nyugalom tölti el az embert, ha az alsóbb szintre is lemegyünk, másfajta szépségekkel találhatjuk magunkat szembe: Rippl-Rónai akt-vázlataival. Bár a művészet az emberi test szépségét önmagáért és a benne rejlő harmóniáért szereti, azonban ezt a kiállítást elsősorban a felnőtt látogatóknak ajánlanám inkább. A történet 1910-ben kezdődik, mikor a festő egy 18 éves, félig angol, félig cigány leánnyal, Fenella Lowell-lel találkozott. Az ekkor 49 éves mester jórészt az ő hatására kedvet kapott aktsorozata megalkotásához, amit kedélyes stílussal „kukoricás” vagy „kockacukros” képeknek nevezett élénk színvilága alapján. „A színharsogást nyilván mai kedélyállapotom követeli tőlem.

Környezetem most ilyen, tehát ilyen irányban hat az is reám. Ilyen színek vesznek körül bennünket újabb kaposvári házamban, s kertemben. Igen megszerettem a skarlátvörös zsálya, s a piros szimpla muskátli mellett a tiszta-fehér színű virágokat, de még jobban a chrómsárga cínákat. Ennél sárgánál melegebb, hogy nem mondjam, forróbb színt nem ismerek. Ezeket a színeket keresem most, szinte gyűjtöm, lakásomban is, tárgyakon, kendőkön, falakon. A falak színei közt is ezt az egészen világos sárgát szeretem a legjobban.

Az egyik oldalán csupa-ablak műhelyem falai ezzel vannak befestve, sőt még ilyen szobában alszom is. Ez a sok szín azután természetesen odakerül a képeimre...". Azt hiszem, ez a művészsors; normál esetben, ha egy idősebb férfi egy dekoratív ifjú leánnyal találkozik, elveszíti a fejét és mindent eldob magától, Rippl-Rónay József pedig egy új stílust alkotott.

Ha átsétálunk a művész lakóházába, már egy másik világba csöppenünk: a képek itt a béke és a családi élet harmóniájáról szólnak, de egyben végigkövethetjük a festő stílusfejlődését. Bevallom, eddig a festő Babitsról készített portréja volt a kedvencem, azonban itt végigsétálva a szobákon, egy új csodát fedeztem fel: édesapjáról készített portréit. Van abban valami megragadó, ahogy időről időre megfestette apját. Bár nem vagyok lélektanász, mégis érezhető, milyen mély érzelmi kapocs fűzhetette őket egymáshoz. Lépésről lépésre, képről képre változik, érik az arc... Egy élet képekben, egy emberről, akit szinte csak fia szemén keresztül ismerünk.

A műterem a maga egyszerűségében érdekes; mintha nem is műteremnek épült volna, hanem lakásnak, a maga egyszerűségében ellentétben áll Rippl-Rónai művészetének élénkségével.

ez

S ha a parkban sétálunk, még egy érdekes meglepetés vár ránk; az elhíresült csacsifogat, amivel a művész a kieső Római-villából behajtott a városba. Abban az időben, amikor még nem volt tömegközlekedés a villanegyedekben és az automobil is gyanús újdonság volt, praktikus megoldás volt a rövidtávú utazásra. Mégis, nekem ennél többet jelent: nem extravaganciát, hanem a művész önvállalását. Rippl-Rónai merte vállalni önmagát; mert kíméletlenül őszinte képeket festeni az öregedésről, mert aktokat festeni (nem törődve azzal, hogy az utókor nem a művészet tisztaságának szemüvegén keresztül szemléli majd műveit), mert kísérletezni a stílusokkal és vad színekkel – a szememben az őszinteség, ez a merészség teszi a magyar művészet történetének egyik legnagyobb alakjává.

Bővebben: <http://riplronaiemlekhaz.smmi.hu/>

Dorottya és a tartalmas zsánerszobrok városa (Kaposvár)

Vajon miért pont Kaposvárra helyezte Csokonai Vitéz Mihály furcsa vitézi versezetének, a Dorottyának (vagyis a dámák diadalma a fárságon) helyszínét? A Költő maga is így nyilatkozott: *„én Kaposváron mindöszve is egyszer voltam, akkor is betegen és kúra kedvéért; a herceg kastélyában pedig sohasem voltam”*. Ő maga sem válaszolja meg egyenesen a kérdést, s bár utal rá, hogy a helyszínválasztásban közrejátszott, hogy akkor épp Somogy vármegyében lakott, de rögtön magyarázólag hozzá is teszi: *„Azomba, ha mindjárt Zágor vármegyét, vagy Berzence és Bodrog vármegyék közül akármelyiket választottam volna is scénául, csak fennmaradt volna az előbbi kérdés, hogy mit vétett Berzence vármegye s a többi? Csak olyan kérdés az, hogy múlató személyim közzé mért vittem muzsikálni in specie a toponári zsidókat és nem a keszthelyieket vagy nagykahiróiakat?”*. Végül ő sem tud mást mondani, mint hogy helyszínválasztásával *„Fényt és pompát akartam véle adni a történetnek”*. (forrás: <http://mek.oszk.hu/00600/00635/00635.htm>)

Nos, hát mi is útra keltünk, hogy megnézzük a várost és mi is *„csudálkozással bámuljunk Kaposvárra”*.

Minden városnak megvannak a maga szépségei és büszkeségei, de számomra Kaposvár legnagyobb vonzerejét köztéri szobrai jelentik, melyeket a hivatásos műtípusok gyakran csak a „zsánerszobrok” kifejezéssel illetnek.

Köztéri szobrokat állítani nagyon nehéz feladat. Nagy a kísértés, hogy a XXI. század emberének idegen heroikus, pátoszos szobrokat emeljenek a régi koroknak, vagy éppen ellenkezőleg, művészileg értékes, de a nagyközönség számára érthetetlen műveket alkossanak. A harmadik út, a kedves, de üres zsánerszobrok állítása. A legtöbb zsánerszobor kedves köztéri alkotás, de hiányzik belőlük a mélyebb tartalom, ami felemelné a lelket és a szellemet – Kaposváron mindegyik csapdát sikerült elkerülni. Az itteni szobrok első látásra is könnyen megérthetők, kedves érzésekkel telítenek, de ha alaposabban elmélyül bennük az ember, megtalálja a mélyebb értelmet is.

A szobrok közül talán a legismertebb Rippl-Rónai csacsifogatos szobra. Az állítása előtt vitatták, hogy ezzel nem alacsonyítják-e le a bulvár szintjére a festőművészt, de tegyük fel magunknak a kérdést: ha neki nem derogált, hogy csacsifogattal járjon, ezzel is mosolyra fakasztva a helybelieket, miért lenne méltatlan, ha így ábrázolnánk? Mert Rippl-Rónai nem csak nagy művész volt, hanem ember is, aki bátran merte vállalni magát, aki nem hagyta, hogy mások határozzák meg, ki is ő. A szobor híven emlékezik arra az emberre, akit így láttak kortársai: *„...már ahogy lejött a dombról, rendkívüli volt. Egy kis öszvérfogattal járt le a városba. A kordélyból úgy állt ki nagy teste, mint egy Buddha-szobor. Széles művészkalapja, a kalap alól kigöndörödő haja, rendkívül választékos öltözetek még akkor is feltűnést keltettek volna, ha nem ő viseli.”* (Bernáth Mária: Rippl-Rónai szemtől-szemben).

Ezeket a szobrokat nem szabad útikönyvvel a kezünkben végigjárni csak sétálgassunk céltalanul a belvárosban, hagyjuk, hogy elringasson a hangulatuk. Ne vessünk a bohócon, próbáljuk megkeresni az alakoskodó igazi arcát, ha elfáradtunk, ülünk le és súgjuk az ülő nő fülébe titkainkat. Biztosak lehetünk benne, nem fogja senkinek sem továbbadni.

A falu, ahol megállt az idő – Szántódpusztá

Talán nem véletlen, hogy Szántódpusztá Idegenforgalmi és Kulturális Központban Bohumil Hrabal könyve jutott eszembe: „A városka, ahol megáll az idő”.

Egy úti krónikás legfontosabb feladata, hogy minden helyben megtalálja az egyedülállót, amit máshol nem lelt meg... Szántódpusztán ez az „egyedülállóság” rejtett... Sétálunk a házak között, bekukkantunk egybe-egybe, s valami különös, megnevezhetetlen érzés kerít minket hatalmába. Mintha száz évvel korábban megállt volna itt az idő.

Magam előtt látom Kazinczy Ferencet, amint meglátogatja Pálóczi Horváth Ádámot egy szép délutánon, leülnek az asztalhoz egy üveg bor mellett és nagy hallgatásokkal beszélnek meg a világ folyását.

- Te, Feri! – fordulhatott Pálóczi Kazinczyhoz. – Hallottál-e valamit a nagyvilágból?

- Semmi különös... Csak annyit, hogy XVI. Lajos összehívta a nemzetgyűlést Versaillesba.

- Hát hívja... - vonta meg a vállát Pálóczi.

- De a harmadik rend elégedetlen azzal, hogy a polgárságnak ugyanannyi képviselője van csak, mint a papoknak és az uraknak, új rendet akarnak.

- Hát rendezkedjenek. - szívott egyet Pálóczi a pipájából.

- Alkotmányozó nemzetgyűlésnek nyilvánították magukat – folytatta Kazinczy.

- Hát alkossanak, csak nyugodtan. Mi is alkotunk, a parasztok állatot nevelnek, földet művelnek én meg írok.

- Ők azonban megostromolták a Bastille-t és azt mondták, új időszámítást kezdenek.

Pálóczi nagyot kortyolt a borospoharából és csak azután kérdezett vissza:

- És ez jó nekik?

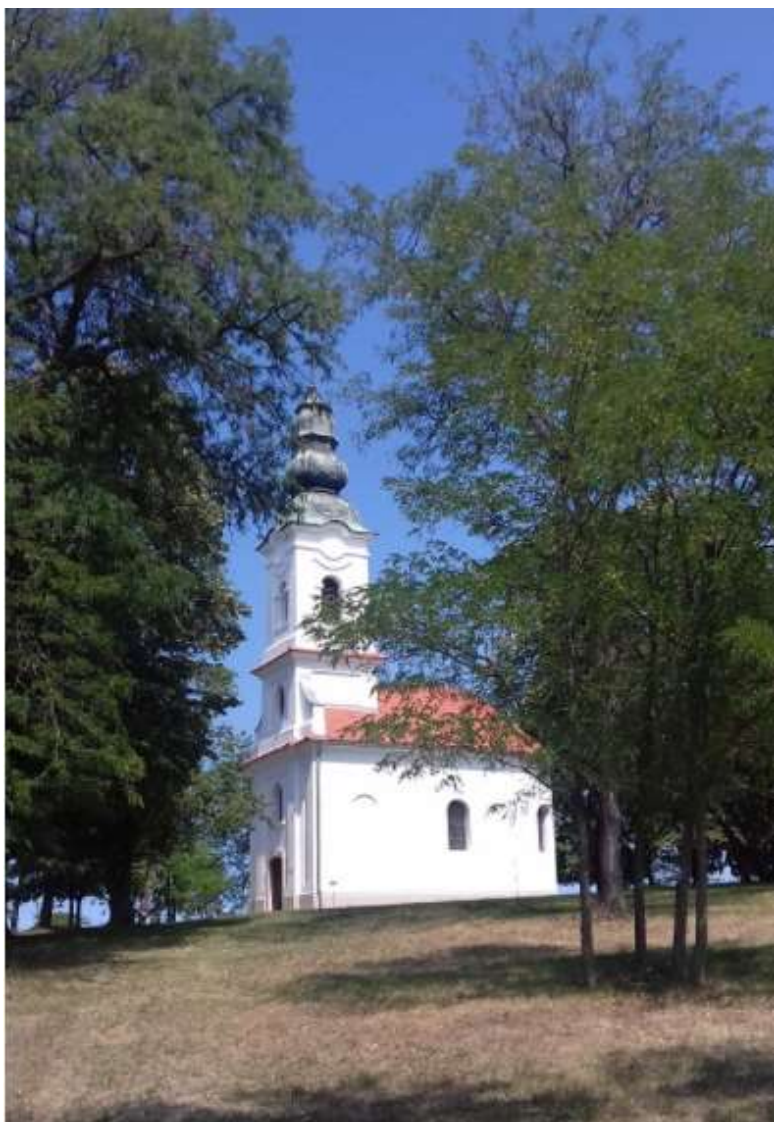
- Azt mondják, új világ jön, új időszámítás kezdődik, felgyorsul az idő.

- No, akkor mi őrizzük meg a világ rendjét. – mondotta volt Pálóczi.

- És ezt hogy gondolod, kedves Ádám?

- Ha ők felgyorsítják az időt, mi meg állítsuk meg, itt Szántódpusztán.

És, úgy képelem, ezen a szép 1789-es napon Szántódpusztán megállt az idő.

Skanzen sokféle van Magyarországon, de a legtöbb a falusi életet mutatja be, a különböző helyszínekről összegyűjtött házakkal: Szántódpuszta a majorságit, s a 30 épület eredeti helyén várja a látogatókat, furcsa, időtlen hangulatban.

Az egyes házakban különféle kiállításokat találunk, különleges bizonyítékul annak, milyen lehetett a balatoni élet, mielőtt még a fürdővendégek felfedezték volna ezt a térséget. Ezek a kiállítások is érdekesek, kezdve a már megidézett Pálóczi Horváth Ádám emlékszobájától, a helytörténeti kiállításokon keresztül a Balaton élővilágát bemutató akváriumig, de a legnagyobb élmény, ahogy sétálgatás közben megérezzük az elmúlt korok ízét.

Bővebben: <https://www.szantodpuszta.hu/>

Zselic, ahol megérinthetjük a csillagokat (Zselickisfalud)

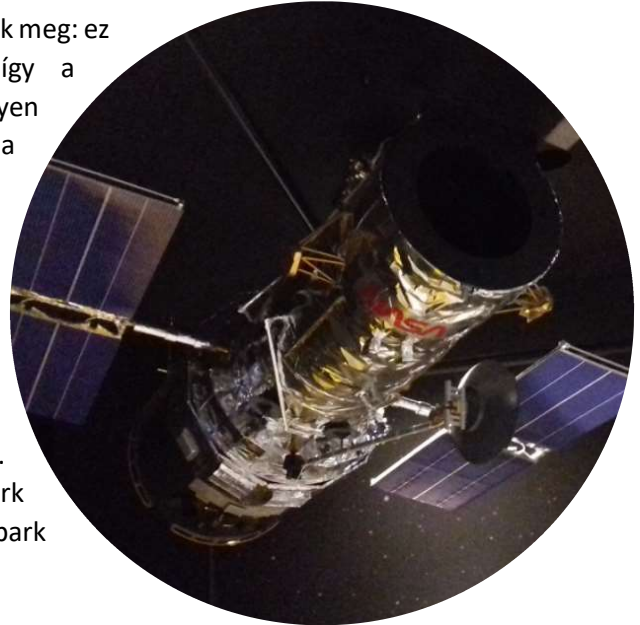

Melyik Magyarország legsötétebb vidéke? No, nem átvitt, hanem szó szerinti értelemben!

Mi a közös a kisköfalattiban és a Zselicben?

Hol mutat a legkevesebbet a mérleg, ha ráállunk?

A kérdésekre a választ a Zselici Csillagparkban találjuk meg: ez hazánk legkevesbé fényszennyezett területe, így a csillagok itt látszanak a legszebben. Hogy ez milyen egyedülálló kincs, jelzi, hogy Európában elsőként a Zselici Tájképző Körzet, a skóciai Galloway Forest Parkkal közösen nyerte el a „Nemzetközi Csillagoségbolt-park” (International Dark Sky Park) címet. (Korábban két ilyen park volt csak, Észak-Amerikában.) Úgy is mondhatnánk: ahogy a kisköfalatti első volt a kontinensen, úgy a Zselic is első volt – de nem Nagy Britannia után másodikként, hanem megosztott első helyen. Hazánkban később még a Hortobágyi Nemzeti Park egy része és a Bükk-fennsík nyert el Csillagoségbolt-park címet (2011-ben és 2017-ben).

A harmadik kérdésre majd később válaszolok...

Nos, ennyi elsőség is elegendő lenne arra, hogy felkerüljön a hazai turisták bakancs-listájára, de valójában a Zselic és a Csillagpark ennél sokkal több.

Az első különlegesség: maga a Zselic. Csodálatos élővilág és környezet fogadja az erre térőt. Érdekes a Csillagpark felé néha megállni a hosszú kocsúton és élvezni az erdő csendjét.

A Csillagparkba megérkezve érdemes először a kilátóba felmenni: elcsépett kifejezés, hogy páratlan kilátásban lesz részünk, itt mégis igaz: ha nem a Csillagpark felöli oldalra tekintünk, az érintetlen erdőt láthatjuk magunk előtt, mintha évszázadokat repülnénk vissza az időben. Legtöbben a Csillagpark bejáratánál jönnek rá arra, hogy hiba volt nem egész naposra tervezni a programot: a környéket akár önállóan, akár szervezett, nappali természetismereti túrákon is fel lehet fedezni. A kilátóból látható, hogyan rajzolódnak ki a Csillagparkot körbe vevő park rönkökből a különböző csillagképek.

A Csillagpark programjairól érdemes előre tájékozódni: bár a kiállítások önmagukban is teljes élményt jelentenek, de a távcsöves bemutatókra vagy a planetáriumi filmvetítésre mindenképpen érdemes befizetni.

Manapság általában kétféle módon lehet becsábítani egy kiállításra az érdeklődőket: egyedülálló gyűjteménnyel vagy interaktív programokkal. A Csillagparkban biztosra mennek, és mind a kettővel várják az érdeklődőket. Egyedülálló a meteoritok típusait és a Hold kőzetet bemutató kiállítás, mely felett a Hubble űrtávcső méretarányos makettje lebeg. Apróság, de a belsőépítészeti megoldásoknak köszönhetően a látogató úgy érezheti magát, mintha maga is a világűrben lebegve szállna egyik meteorittól vagy bolygótól a másikig. A csillagászati kiállítást programok keretében lehet megtekinteni.

A másik szárny az interaktivitásé: előadásra alkalmas termek, érdekes tablók, az elméleti tudást szellemes eszközökkel teszik kézzelfoghatóvá - s itt térnék vissza a bevezetőben feltett kérdésre: „*Hol mutat a legkevesebbet a mérleg, ha ráállunk?*”. Itt ugyanis kipróbálhatjuk, hogy melyik bolygón hány kilót mutatna a mérleg. Itt tudományos igazolást találunk arra a régi viccre, hogy nem vagyok túlsúlyos, csak nem a megfelelő bolygóra születtem. A természeti kiállítás szabadon megtekinthető, amikor épp nincsenek programok a teremben.

Mégis, a Csillagpark minden csodája mellett, a legnagyobb élmény kifelé a kontinens legsötétebb éjszakája alatt a park padjain és az égboltot szemlélni. Hasonló élményem, eddig csak az erdélyi hegyek között volt (ezt mint a Csillagpark munkatársától megtudtam, a mérések is visszaigazolják), de bevallom, a zselici égbolt részletgazdagsága ezt is felülmúlja. Az ötletes utcabútorok hívogatnak, tökéletes kilátást biztosítva: ez ember a csendben eggyé válik a Földdel és a csillagokkal, megérzi, mit

jelent a világegyetem részének lenni. Az ilyen pillanatokban önkéntelenül is Dávid zsoltára (8,) jut eszembe: „*Bámulom az eget, kezed művét, a holdat és a csillagokat, amelyeket te alkottál.*”

Nem akarom ezt az érzést szembe állítani azzal a tudással, amit a Csillagpark megtestesít, mégis azt hiszem, ez a rácsodálkozás nyitja meg az utat az ismeretek megszerzése felé.

Bővebben: <http://zselicicsillagpark.hu/>

Mekkora is a Balaton? – **Zamárdi**, Kőhegyi kilátó

Mire elég ez a 600 négyzetkilométer? Elméletileg 2 milliárd ember férne el rajta.

A tó átlagos mélysége 3 méter, tehát sekély tónak minősül. Ez a sekélység nem csak a hőingadozásra van hatással, de a hullámok alakjára is: a csekély mélység miatt gyakrabban átbuknak, tarajossá válnak, így veszélyesebbek a nagyobb tavak és tengerek hullámainál.

A Balaton átlagos térfogata 1 800 millió köbméter. Ha kiszáradna hirtelen és a Dunával akarnánk feltölteni, 50 óra alatt telne meg újra.

Ezek a száraz adatok... Hogy mekkora a Balaton, szemmel nagyon nehéz bemérni. Ha repülőgéppel szállunk el felette, csak a hosszú távú repüléseknél és csak bizonyos szögben látjuk az egészet.

Cholnoky Jenő szerint csak Tihanyból nyugat felé nézve látjuk végtelennek a Balatont, hogy a víz egybefolyjon az éggel.

Mire elég ez a 600 négyzetkilométer? Elméletileg 2 milliárd ember férne el rajta.

A tó átlagos mélysége 3 méter, tehát sekély tónak minősül. Ez a sekélység nem csak a hőingadozásra van hatással, de a hullámok alakjára is: a csekély mélység miatt gyakrabban átbuknak, tarajossá válnak, így veszélyesebbek a nagyobb tavak és tengerek hullámainál.

A Balaton átlagos térfogata 1 800 millió köbméter. Ha kiszáradna hirtelen és a Dunával akarnánk feltölteni, 50 óra alatt telne meg újra.

Ezek a száraz adatok... Hogy mekkora a Balaton, szemmel nagyon nehéz bemérni. Ha repülőgéppel szállunk el felette, csak a hosszú távú repüléseknél és csak bizonyos szögben látjuk az egészet.

Cholnoky Jenő szerint csak Tihanyból nyugat felé nézve látjuk végtelennek a Balatont, hogy a víz egybefolyjon az éggel.

És most jön a következő kérdés, amire Cholnoky nem tért ki: honnan látszódik legkisebbnek? Én ezt a helyet Zamárdiban, a Kőhegyi kilátónál találtam meg. Egykor itt állt a Tihanyi Apátság prэшháza, 1948-ig. Igaz, ebben az évben nem csak ezt az épületet vesztítettük el... Az ezeréves keresztény államiság ünnepén, 2000-ben készült el a jelenlegi kilátó. A látványt a legtöbbször a „páratlan” kifejezéssel írják le, ez azonban szinte minden kilátópontra igaz a tó mentén, hiszen a Balatonnak ezer arca van, s mindegyik páratlanul gyönyörű. A kőhegyi látványnak van azonban egy valóban páratlan érdekessége: a Tihanyi-félsziget olyan közelinek látszódik, mintha nem is Közép-Európa legnagyobb tava, hanem csak egy folyó, nem is a legnagyobb választana el tőle. Persze, ez az érzés addig tart csak, amíg nem nézünk jobbra és balra, hiszen akkor a tó teljes területét belátjuk.

Balatonberény titkos kincse, a csend

Balatonberény sok mindennel dicsekedhet: több száz éves présházak, gótikus elemeket őrző templom, csodálatos falukép, a Trianon emlékmű. Vagy, hogy a modernebb nevezetességeket is említsük: a Balaton legnagyobb napozóstégje és a kultikussá vált szelfi-keret (szinte mindig sorba kell állni, ha fotózni akarunk - márpedig kell a bizonyíték, hogy eljutottunk kerékpárral a Balatonnak eddig a csücskéig).

Mégis, Balatonberénynek van egy olyan kincse, amit nem lehet lefotózni: a csend.

Sokfajta csend van: van csendje a templomoknak, az erdőknek, a temetőknek, a déli mezőknek, a nyári éjszakáknak, a csendje a tavaknak. Balatonberény csendje élő és ihlető.

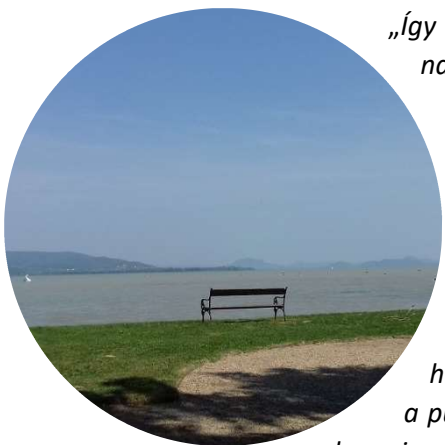
Ez a csend mindenkit megérint, de talán senkit sem annyira, mint Hamvas Bélát (1897-1968), aki a berényi szőlőhegyen írta meg híres művét, *A bor filozófiáját*.

Hamvas Bélának ez a titokzatos műve egy kegyelmi pillanatban született meg, 1945 nyarán. Az emberiség legpusztítóbb háborúja alig ért véget Európában, de már kezdett ráborulni egy újabb diktatúra árnya Magyarországra. Ebben a kegyelmi pillanatban Hamvas megtalálta a csendet és a humánról mesél, arról a harmóniáról, amit elveszített az emberiség. Ahogy ő fogalmazott: imakönyvet írt az ateisták számára. „Végül is ketten maradnak - Isten és a bor” – közhelyesen ismerős, mégis mély mondat, ami közös tudattalanunk részévé vált.

Már-már a blamisztéria határát súrolja, ahogy Istent behelyettesíti a borral: *„Feladatom nehézségével tisztában vagyok. Tudom, hogy ezt a szót, Isten, ki se szabad ejtenem. Mindenféle más neven kell róla beszélni, mint amilyen például csók, vagy mámor, vagy főtt sonka. A legfőbb névnek a bort választottam.”*. És elkezd mesélni a borról és Istenről – és az emberről.

Talán sehol máshol nem érti az embert ezt a könyvet annyira, mint Balatonberényben, ahol Hamvas elmerült a csendben. Nincs olyan útikönyv, ami szebben írná le a falut:

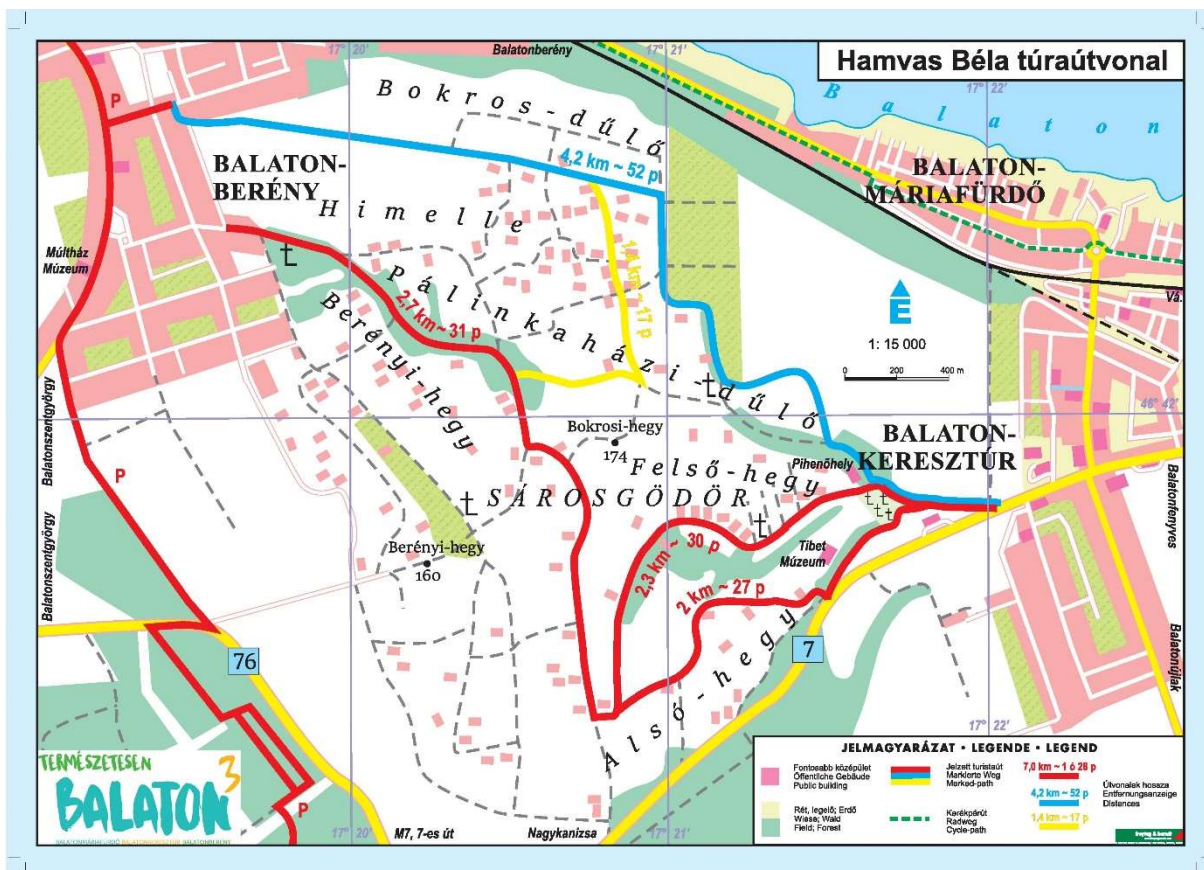
„Az ivás a szerelem legközelebbi rokona. A bor olyan volt, mint a cseppfolyós csók. Most az egyik legszebb bormeditációról szeretnék beszélni. A berényi kertek között történt, a pince mellett, a nagy diófa alatt ültem a k padon, és kiláttam a tóra. Szemben a Badacsony, a Gulács, a révfülöpi dombok és Szigliget. Forró délután volt. Egész délelőtt fürödtem, aztán ebédeltem, és kis pihenés után kijöttem ide olvasni. De a könyv melletttem feküdt érintetlen, és csak bámultam a nyarat. A tőkéken a szőlő már érlelődött. Ez rizling. Az ott szilváni. Amaz otelló. Burgundi, mézes fehér, portói, milyen különös, gondoltam akkor, hogy ez a sok inkognitó jelenés, ez mind Egy, de értéke éppen abban van, hogy mindegyik csak utánozhatatlanul önmaga, és semmi más. A szőlők és a borok olyanok, mint a drágakövek. Az egyetlen Egy jelenései. De mindegyik az Egynek más és más spirituális esszenciája.”

„Így üldögéltem és meditáltam a berényi kertekben, s amikor napnyugtakor hazafelé indultam, sikerült a termékeny délutánt vidám csattanóval befejezni. Az út mellett nova szőlőt két pillantottam meg. Az első percben meghökkenem. Hát ez ugyan miféle drágakő? Abban a pillanatban rájöttem, hogy a bor teljes világ, és mint minden teljes világ, mint például a n , a gonosznak, az aljasnak, a sötét pokloknak is helyet ad, és kell adjon. A novaszőlő és a belőle készült maró, bűdös, borszer folyadék nem egyéb, mint az ördög ügyefogyott próbálkozása, hogy is bort csináljon. Soha ennél sikertelenebb kísérletet! A nova a puritánok, a pietisták, a vénkisasszonyok, az agglegények bora, a kapzsi, a fősvény az irigy, a komisz embereké.”

Balatonberénynek sok kincse van, sok élményt kínál, de azt hiszem, egy sem annyira teljes, mint egy forró nyári délutánon leülni és Hamvast olvasni.

Ha Balatonberényben szeretnénk Hamvas Bélára emlékezni, érdemes végigjárni a [Hamvas Béla túraútvonalat!](#)

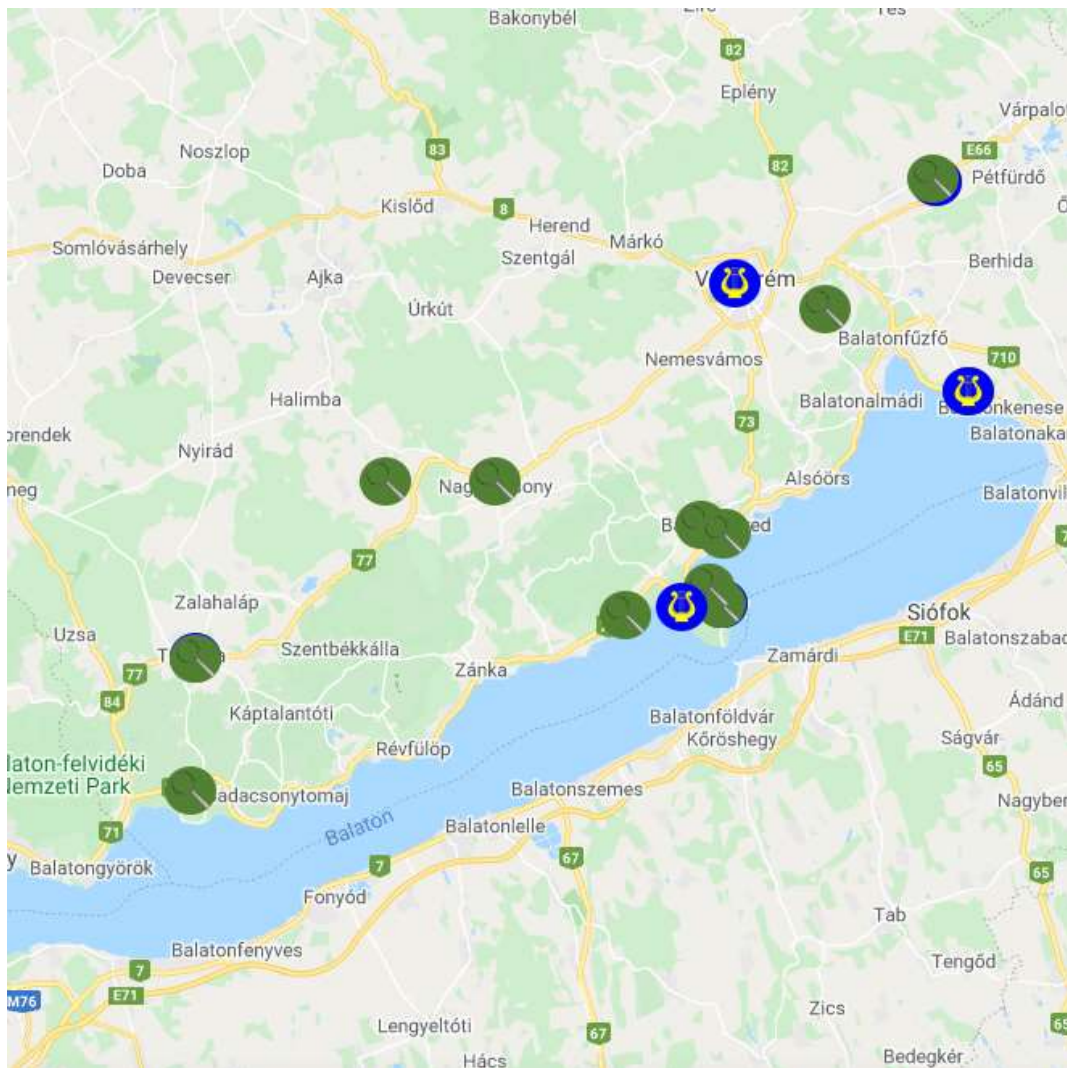

Kép: <https://turizmus.balatonbereny.hu/>

Veszprém megye

Veszprém megyében az alábbi helyeken jártam:

- Veszprém
- Balatonkenese
- Tihany
- Szigliget
- Taliándörögd
- Nagyvázsony
- Balatonfüred
- Szentkirályszabadja
- Balatonudvari
- Tapolca
- Öskü

Szent Margit emléke (Veszprém)

A Templomban egykor
nagyszakállú papok,
díszes öltözékben
mutattak be áldozatot,
egészen eléggőt.

A Templom leromboltatott,
s nincs már hol és nincsen ki
bemutasson egészen eléggő áldozatot.

A Templom leromboltatott
a sas⁴ nevében,
ahogy Magyarhon is elpusztítottatott,

tatárok fegyverével.
Egy elpusztult ország,
egy kis királyleány,
ennyi maradt.

Ennyi maradt:
a kislányban hit és akarat,
hogy amit gyűlölet pusztított el,
helyreállítja a szeretet.

Selyem és palota helyett,
darócot és klostromot választott szíve,
imádkozott, felmosott,
ápolta és trágyába nyúlt keze,
egy szűk udvaron élte életét,
műve mégis, kerek és egész.

Mondták egykor a bölcsek,
hogy a világot tíz igaz tartja fenn,
nekünk elég volt egy tiszta lélek,
hogy Magyarország újra virágba boruljon.

Vajon nekünk,
kik ma rá emlékezünk,
ér-e összes imánk annyit,
mint az egészen megélő áldozat,
mit e királylány értünk hozott?

⁴ a Római Birodalom jelképállata

Miért bukott el az utolsó német támadó hadművelet a II. Világháborúban? (Balatonkenese)

Rekkenő hőségben érkeztünk Balatonkenesére, hogy megkeressük a német katonasírokat. Kétszer is megkerültük a falut, amikor férfibüszkeségemet feladva betértem a helyi Tourinform irodába, ahol készségesen elmagyarázták, hol találom meg a sírokat (hogy olvasóimnak megspóroljam a keresést: É 47° 2' 18", K 18° 5' 53").

A temetőben egy külön parcella őrzi a 454 katonasírt, s a megbékélés jegyében a szomszédos parcellán közös emlékmű őrzi a II. Világháborúban meghalt magyar honvédek és izraeliták emlékét. Civilek és katonák, németek, magyarok és zsidó-magyarok emléke pár lépésnyire egymástól, mert a halottak már nem küzdenek. Bár a temető az imádkozás és nem a statisztikázás helye, azonban ijesztő az összevetés, hogy hány férfi halt meg katonaként, s hány civil a vészidőszak során.

Érdekes alaposabban szemügyre venni a német katonasírokat: a dátumok többsége 1945. március 6. és 16. közé esik: ekkor zajlott le a németek utolsó támadó hadművelete a II. Világháborúban. Szemben a közkeletű vélekedéssel, mely szerint Hitler utolsó támadása az Ardenneki offenzíva volt 1944 decemberében, valójában, még két jelentős (és sikertelen) hadműveletet kezdeményezett: a Bodenplatte hadműveletben 1945. január 1-én a Luftwaffe indított támadást nyugaton és 1945. márciusában a Tavaszi Ébredés (Unternehmen Frühlingserwachen) során próbálták meg visszafoglalni a Dunántúlt.

A támadásban német oldalon 140 ezer katona (összehasonlításképpen: pár hónappal korábban Budapestet 80 ezer katona védte!) 7-900 harckocsi és önjáró löveg vett részt, a szovjet oldalon 465 ezer katonát, 168 harckocsit és 437 önjáró löveget kellett volna legyőzniük. A mából visszanezve

egyértelmű, hogy az offenzíva kudarcra volt ítélve: amíg a németek minden erejüket összpontosították a támadáshoz, a szovjet oldalon szinte végtelen tartalékai voltak, amit se a technikai fölény, se hadvezetés nem ellensúlyozhatott.

Mégis, felmerül a kérdés, hogy valóban esélytelen volt-e a Tavaszi Ébredés? Bár számomra egyértelmű, hogy stratégiaileg semmiképpen sem sikerülhetett volna, de figyelembe véve, hogy a német / orosz veszteségek aránya általában 1:10 körül alakult, taktikai sikereket elérhettek volna. Hogy mégis, miért omlott össze 10 nap alatt a támadás? Ehhez érdemes beleolvasni a korabeli visszaemlékezésekbe... Nem tanulság nélkül valók ezek.

A haditervet német precizitással készítették el, kivárták a borús időjárást, amikor a szovjet repülőgépek (elsősorban az IL 2-es „repülő tankok”) nem tudnak felszállni, kipróbált egységeket gyűjtöttek össze (többek között az ardeneki áttörésben résztvevő páncélosokat). A legmodernebb technikát vonultatták fel (többek között még éjjellátó, infravörös berendezésekkel is ellátták a harckocsikat), s félresöpörték a magyar tisztek akadékoskodását, akik felhozták, hogy ebben a térségben tavasszal a sár lehetetlenné teszi a nehézpáncélos járművek előrehaladását...

Az eredmény: a 69 tonnás királytigrisek szó szerint belefelladtak a sárba, amint elhagyták a kiépített műutakat. Jobb esetben csak napi két kilométert tudtak megtenni, de előfordult, hogy a tornyukig elmerültek a sárban. Több harckocsit vesztek a sár, mint a szovjet páncélelhárítás miatt.

A tanulság: a gőg, mások lenézése, a „mindent jobban tudás” nem bűn, hanem annál sokkal súlyosabb: hiba. Mert aki magát másoknál okosabbnak tartja, lehet sikeres, de mert a párhuzamos megoldásokat nem veszi figyelembe, az eltérő véleményeket pedig ellenvetésnek minősíti, előbb-utóbb, mindig elbukik. Abban a bizonyos „sárban” már sok, tökéletesnek indult kezdeményezés elsüllyedt...

De Isten bölcsen rendezte el a világ dolgait, mert minden birodalom abba bukott bele, ami által naggyá vált. Franciaország a XIX. század elején hiába hódította meg Európa nagy részét, mert az a nacionalizmus, ami nekik erőt adott, példát adott a leigázott népeknek, s a német, orosz és spanyol hazafiak az ellenségüké váltak. Britannia a kereskedelemre építette birodalmát, ami felett sohasem bukott le a nap, de el kellett buknia, amikor a kezdődő globalizáció a birodalom részeinek kedvezőbb

gazdasági környezetet kínált. A Szovjetuniót naggyá tette, hogy központi tulajdonba vette az erőforrásokat, így bár nemzetgazdasági szinten kevesebb erőforrással gazdálkodhattak, de képesek voltak egyes kiemelt területekre bőséges forrásokat biztosítani, mint pl. a hadiiparra vagy az úrkutatásra, így azokban jelentős eredményeket tudtak elérni – de figyelmen kívül hagyták azt a már a Teremtés könyvében megfogalmazott tényt (lásd József, azaz a kommunizmus első kísérlete a világtörténelemben), hogy a kollektív gazdálkodás mindig nyomorhoz vezet.

A németeknek Hitler erőt adott, amikor azt állította, hogy ők képviselik a felsőbbrendű fajt, Európa történetében még soha senki sem hozott létre akkora birodalmat, mint ők, ilyen rövid idő alatt - de el kellett bukniuk, mert ez a felsőbbrendűség érzés megakadályozta őket abban, hogy szövetségest lássanak a meghódított népekben, így csak kizsákmányolni tudták őket, a rendelkezésre álló erőforrásokat elpazarolva. Ha pl. nem hódítóként, hanem felszabadítóként jelennek meg a Szovjetunióban, ha erőforrásaikat nem az alacsonyabbrendűnek ítélt fajok elpusztítására használják fel, hanem a haderő rendelkezésére bocsátják, másképpen alakul a történelem – de ebben megakadályozta őket Übermensch-tudatuk. Vagy ha hallgattak volna a helyismerettel rendelkező magyar tisztekre, még taktikai sikereket érhettek volna el 1945 tavaszán.

Jól rendelte ezt Isten, amikor megalkotta az embert. Ahogy a magyar népi bölcsesség mondja: jegenyefák nem nőnek az égig!

Német katonasírok (Balatonkenese)

Tavaszi ébredés⁵ vetése:
454⁶fémszürke kereszt.

Csak szabvány betűkben, számokban
tarkállanak szakadt életek,
a „csak még egyszer” ölte meg őket...

Csak még egyszer odaütni,
csak még egyszer előre,
nem jönni vissza,
támadni, nem szűkölni,
ölni, míg meg nem ölnék,
az utolsó töltényig, az utolsó rohamig.

Tigereken⁷lendülni,
Panzerlied-et⁸ énekelni,
győzni, vagy hősként meghalni.

Meghalni.

Mert nincs győzelem, se hősi halál,
csak sárba merült Királytigrisek,
csonkított végtagok,
drágán mérik az elmúlást,
idegen föld, a Vaterland⁹ messze már.

Hiúsult tavaszi ébredés,
nyárba szikkadó emlékezés,
elszáradt a „csak azért”...

Mégis:
lehet walkür, kerub, vagy turul,
a zászló színe lényegtelen,
mert ki becsülettel él,
s hősként hal halált,
Istennél békére talál.

Mert Isten nem a józan értelmet nézi,
a gyűlölet logikája nem érdekli őt,
de a szeretet értelmetlensége győzi meg.

⁵ az utolsó német támadó hadművelet a II. Világháborúban, 1945. március 6-16 között.

⁶ 454 német katonát temettek el Balatonkenesén

⁷ a támadásban a legnagyobb harcértékkel a Királytigris tankok (Pzkw. Tiger Ausf. B) bírtak

⁸ a német páncélos induló. Utolsó versszaka nagyon ideillik:

Hogyha a végén

Szerencsénk már nem lesz,

*És hazatérünk
Többé már nem lehet,
A halálos golyó
Elhozza majd sorsunk
Igen sorsunk,
És akkor páncélosunk
Lesz dicső sírunk.*

⁹ szülőföld (német)

A királyhű félsziget, **Tihany** (gondolatok boldog IV. Károly királyról)

Nehéz megválaszolni a kérdést, hogy melyik a legkirályhűbb település Magyarországon, de érzésem szerint, Tihany megérdemli ezt a címet.

Furcsa játéka a történelemnek, hogy az első magyar király, István Szent lett, s az utolsó pedig, IV. Károly (1887.augusztus 17. - Funchal,Madeira szigete,1922.április 1.)

boldog – mondhatnánk, hogy a magyar királyok története a szentség története, ha nem lett volna bőséges ellentpont az első és az utolsó magyar király között.

István élete, emberi szemmel kudarc volt: fia, aki tovább vihette volna a koronát, meghalt (az is a magyar történelem sötét kérdése lehet, hogyan), szövetségesei támadták, kijelölt utóda idegenszívú volt.

Károly sorsa is kudarc volt, mint az utolsó magyar királynak és osztrák császárnak, a történelem dicstelen szerepet osztott. Már trónra kerülését is tragédiák sorozata tette lehetővé: Rudolf trónörökös (ahogyan abban a korban nevezték: Rezső királyfi) öngyilkossága, Ferenc Ferdinánd erőszakos halála után lehetett csak Ferenc József utóda. Uralkodásának elején békét keresett, az esetet a Sixtus-levelek néven jegyezte fel a történelem: a franciák ezeket a leveleket nyilvánosságra hozták, ellentétet szítsanak a Központi Hatalmak, Németország és Ausztria-Magyarország között. II. Vilmos német császár ekkor nem mindennapi politikusi készségről lett tanúságot: nem tett szemrehányást Károlynak, hanem csak annyit mondott, hogy ebből is

látszódik, hogy a háborút nem ők, hanem az Antant akarja...

Károly elveszítette a Világháborút: lehetne csökkenteni a felelősségét, de a vezetés alapelve, hogy mindig a vezetőnek kell viselnie a felelősséget. Lemondott uralkodói jogainak gyakorlásáról, s népeire bízta, milyen formában keresik a boldogulást. Híven esküjéhez nem egyezett bele Magyarország

feldarabolásához, s mikor a nép- és tanácsköztársasági közbiztonság után Magyarország újra királyság lett, kétszer is

megkísérelt visszatérni. Második visszatérése során, bár talán győzhetett volna, a Budaörsi csata alatt úgy döntött, hogy királysága nem éri meg, hogy polgárháborúba sodorja az országot, így feladta a küzdelmet. Fogságba került, s egy angol monitoron hagyta el Magyarországot – örökre.

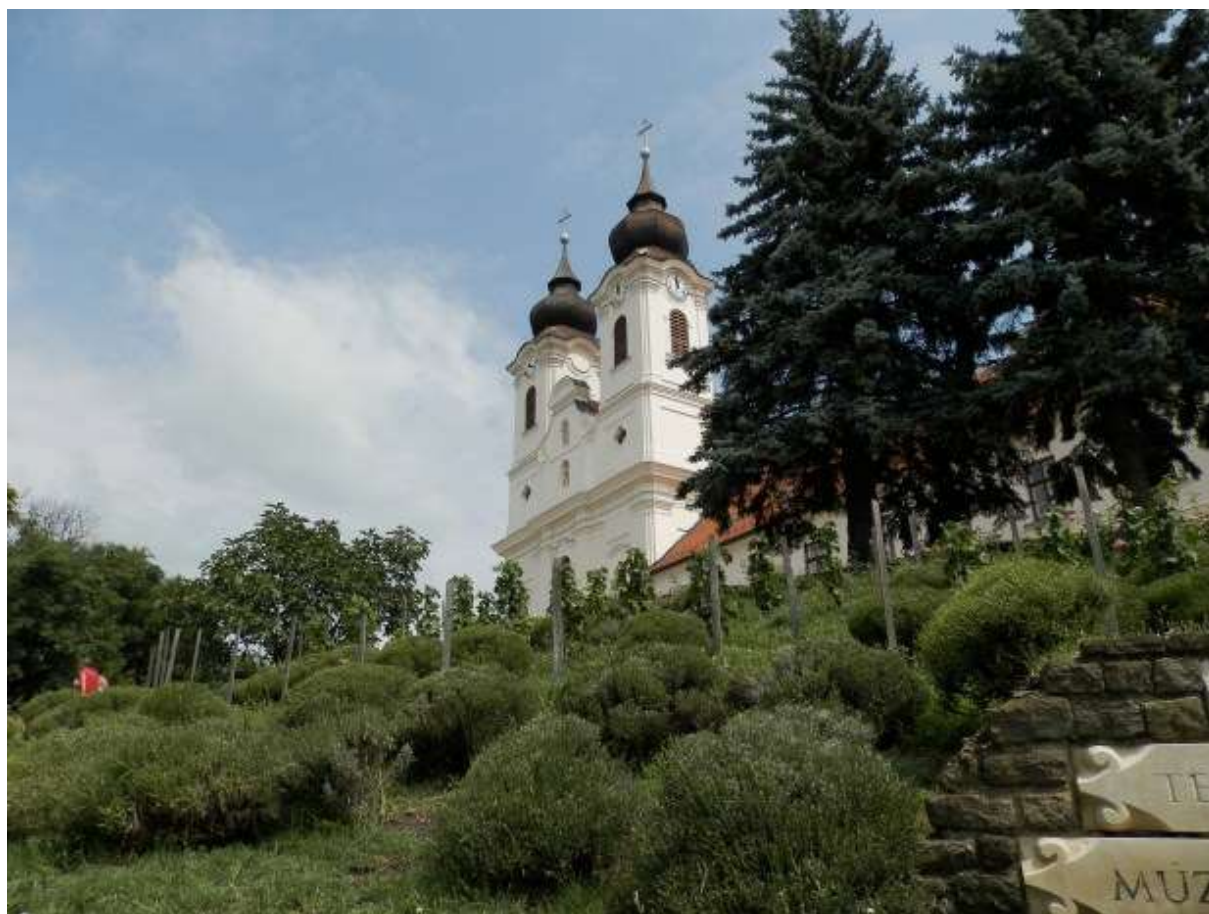
Utolsó magyarországi éjszakáját Tihanyban töltötte...

A félszigeten sétálva lépten-nyomon IV. Károly emlékébe botlunk. Egykor a tihanyi apát tiltakozott az ellen, hogy a királyt nála szállásolják el, mivel úgy érezte, hogy nem tud méltó szállást kínálni neki. A templom oldalán az 1914-18-as világháború hősi halottainak neve felett ez szerepel: „Istennel, **Királyért** és Hazáért”. Nem messze az apátságtól IV. Károly emlékét őrzi a kálvária...

Álljunk meg egy pillanatra, s gyászoljunk. Ne Habsburg Károly emlékét fájlaljuk, hanem azt, amit képviselt: az ezeréves Magyar Királyságot.

Tihany nekem ezt is jelenti...

András király sírja, Tihany

Mi magyarok szeretünk úgy gondolni, hogy az Árpád-ház a szentek kertje volt, azonban a történelemnek ez csak az egyik lapja: az Árpád-ház tagjai nagyon éltek. Semmit sem csináltak félszívvel, a rosszban és a jóban egyaránt nagyok voltak: a szentség mellett ott volt a bűn és a vér is.

I. András (1015-1060, uralkodott: 1046-1060) sorsa is kettős: apja a pogánynak mondott Vazul volt, megdöntötte a Szent István által kijelölt király, Péter uralmát, de ő maga mégis a kereszténységet erősítette meg hazánkban, többek között ő alapította a Tihanyi apátságot is. Először testvérének, Bélának ígerte a királyságot, de aztán inkább fiára, Salamonra akarta hagyni az uralmat. A korona és kard közti választás történetét mindenki ismeri... A királyság helyett a testvérharcot hagyta örökül, fia, Salamon és Béla fiai között.

Mi magyarok, de talán más népek is, szeretjük a leegyszerűsített igazságokat: Salamon elbukott, László túlélte, ő a győztes, az ő emlékét ápoljuk.

Azonban Isten igazsága nem az emberek igazsága, minden igazszívű léleknek jut belőle, de sohasem lehet kizárólagos tulajdonuk. Ahogy az Írás mondja, Isten ítél az istenek (a nép vezetői) felett: „*Isten fölkel a hatalmasságok tanácsában, az istenek körében tart ítéletet*” (82, zsoltár).

Salamon gyermektelenül halt meg, Lászlónak csak lányai születtek: egyikőjük sem tudta fiára hagyni a trónt. Salamont boldogként, Lászlót szentként tiszteli az utókor – de Isten ítélte felettük. Megítélte tettüket, s bár mindkettőt megáldotta, Lászlót a királysággal, Salamont a remeteség békéjével, de a testvérháborút.

Vajon meg fogjuk-e érteni egyszer, hogy csak a küzdelem a miénk, de Isten a bíró? Érdekes erre gondolnunk András király sírjánál.

Istenek (Tihany)

Kardban, koronában,
vérben és aranyban,
hatalomban és halálban
nemződött nemzetünk,
krónikánkat
árulással, s hűséggel írták...

Vazul volt atyád,
szemfosztott lázadó,
s te a keresztet döfted
magyari földbe...

Fiadra koronát hagytál,
testvérharccá vált testamentumod,
a kard nem távozott házadtól,
saját véredben élt a belviszály,
harcolt egymással László és Salamon,
s kinek volt igaza? Nem tudom...

Istenek felett ítélt az Isten,
mondja az Írás bölcs szava,
László szent lett
és boldog Salamon,
s halt mindkettő fiatalan.

Mert harcolhatunk igazunkért itt e földön,
s gondoljuk, igazságunk örökkévaló,
de csak Isten tudja, hogy mind hiábavaló,
s egybefonja, mint kötelet, napi kínjaink.

Mert kardban, s koronában
vérben és aranyban
kovácsolták hét törzsből nemzetünk:
nincs mélyebb seb,
mint mit testvérkéz ejt,
s a nemzet mely ezt túléli,
életre íteltetett.

Állok sírod előtt András,
résablakban fény és kereszt,
fiad, Salamon sírja ismeretlen,
de fiam itt áll, ki nevét viseli,
s hiszem, hogy Istenben
nyer értelmet minden.

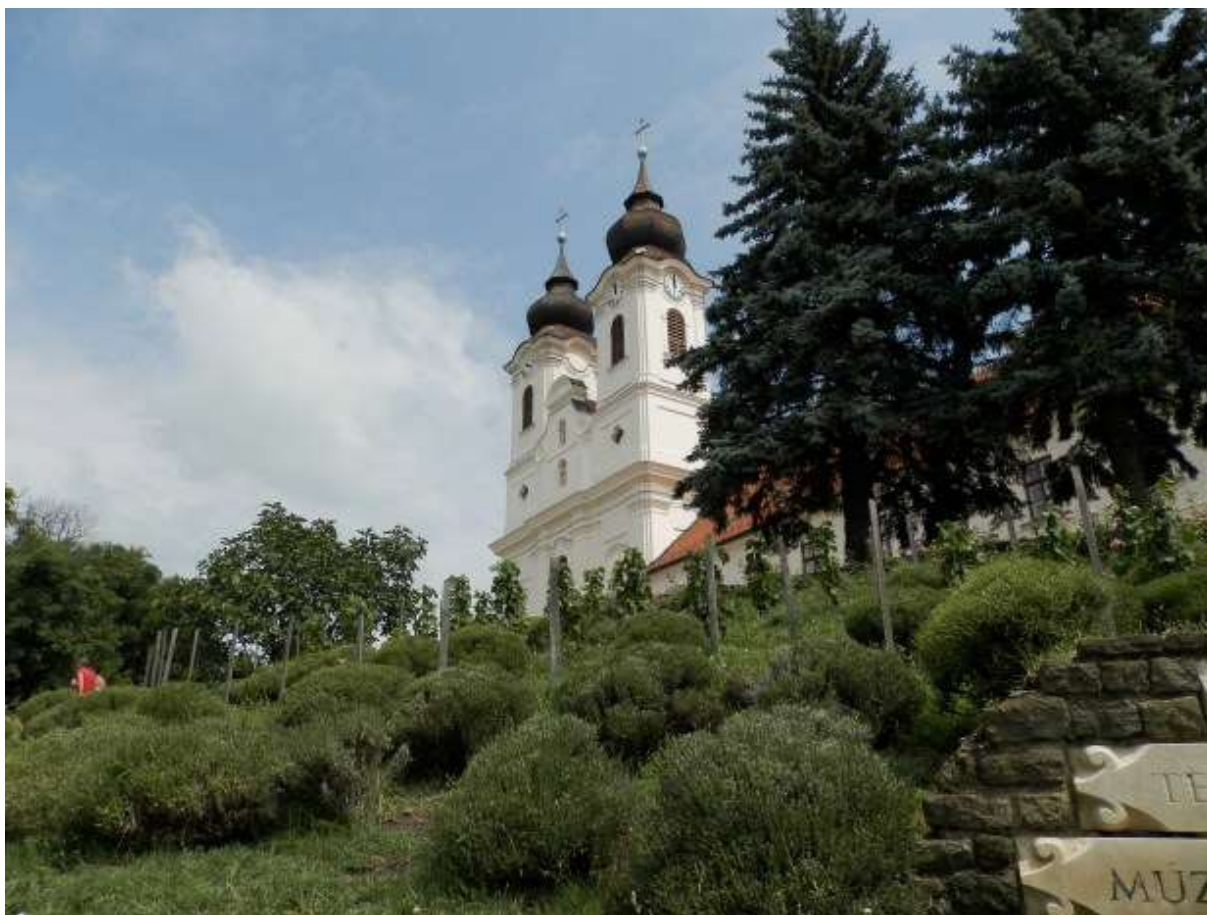

A levendula-félsziget: melyik foglalkozás volt a legnépszerűbb az apátság alapításakor? (Tihany)

A Tihanyi-félszigetről már korábban írtam, IV. Károly és a bencés apátság kapcsán, azonban a félsziget rengeteg titkot rejt. Igaz, ha turistaként érkezik az ember, úgy tűnik, mintha minden csak a levenduláról szól: piperetermékek, sör, fagyi, likőr. Ez kicsit arra emlékeztet engem, mint amikor az amerikai kisvárosok teljes idegenforgalmukat egy-egy élelmiszer vagy mezőgazdasági termék köré építik fel, azonban sajnos úgy tűnik, hogy a XXI. századi turizmus az egyszerű üzeneteket és a szelfizésre alkalmas helyszíneket szereti.

Sokan azt gondolják, hogy a levendula a kolostori kertből terjedt el a félszigeten, a valóság azonban kevésbé romantikus: valójában csak 1924-ben kezdték el a tervszerű ültetést, majd a kilencvenes években az újratelepítés.

Felsorolni is nehéz lenne a tihanyi látnivalókat és érdekességeket, de az apátságon kívül érdemes mindenképpen elzarándokolni a remete barlangokhoz, az újjáépített apáti templomromhoz, Károly király keresztútjához, de amiről ma szeretnék írni, az Tihanyhoz kapcsolódik, de nem Tihanyban található: az apátság alapítólevele.

Ahogy az iskolában is megtanultuk, I. András király 1055-ben íratta össze a monostor birtokait, s ez egyik legjelentősebb nyelvemlékünk. Talán leghíresebb mondata a „*feheruuaru rea meneh hodu utu rea*” – halhatatlanságát jelzi, hogy ezt a mondatot még a Magyar vándor c. filmben is idézik!

Azonban a magyar nyelvemlékek mellett érdemes olvasgatni a latin részeket is, kezdve az írásbeliség fontosságát kiemelő bevezető gondolatot: *„Minthogy némely halandók elméjükben többnyire elgyöngülve akár lustaság folytán akár vétkes hanyagságból, s igen gyakran a világi dolgoknak hamarosan múló gondolatai miatt is tudatlanul, mert nem emlékeztek rá, könnyelműen a feledésnek adták át, amit láttak és hallottak, ezért a tudósok, bölcselők s atyáink igen sokan tanácskozással, okossággal és iparkodásukkal rájöttek, hogy amit az emberi nem fiai helyesen elhatároztak, azt a mindig szorgalmas írnokok keze által betűk emlékezetére bízzák, nehogy annak avultsága folytán nyoma se maradjon a későbbi kor utódaiban.”*

Talán kevesen tudják, de az alapítólevél nem csak a földrajzi egységekről rendelkezik, hanem a személyzetről is: *„Van tehát húsz eke föld, hatvan háznéppel, húsz szőlőműves szőlővel, húsz lovas szolgál, tíz halász, öt lovász, három gulyás, három juhász, két kanász, két méhészt, két szakács, két tímár, két kovács, egy aranyműves, két kádár, két molnár malmokkal, két esztergályos, egy ruhamosó, egy szűcs, tíz szolgáló. Ezeken kívül harmincnégy hírnök lovaikkal, száz tehén, hétszáz juh, száz sertés, ötven kas méh.”*

Hm. Azt hiszem, a középkori higiénia állapotokról sokat elmond, hogy a 140 szolgából és szolgálóból csak egy volt ruhamosó...

Azonban a figyelmes olvasónak még valami megüti a szemét: *„harmincnégy hírnök lovaikkal”* a név szerint említett foglalkozásoknál ez a legmagasabb szám! Felejtjük el, amit a sötét középkorról gondoltunk: az ősi királyaink tudták, hogy a bevezető szövegben említett győzhetetlenség nem csak a harcosokon és erődítéseken múlik, hanem a jól működő hírközlésen, kommunikációs hálón is. Nemrég írtam a taliándörögdi Úrtávközlési Földi Állomásról, a Tihanyi apátságot méltán tekinthetjük ennek középkori párjának.

[Az alapítólevél szövege ide kattintva olvasható el](#)

Meztelen férfi bíborkalapban - Szent Jeromos szobra, Tihany

Meztelen férfi bíborkalapban,
- hisz ő az Egyház hercege -,
ölében aranyleplen koponya.
Meztelen, hisz a halál
egyszer úgylis kifosztja,
nem marad belőle más,
mint egy könyv,
melyben közönségessé formálta
Isten szavát¹⁰.

A férfi a szószék oldalán meztelen,
mint, ki kifosztja önmagát,
csak, hogy a templom
díszesebb legyen:
rongy-aranyfüst
az oltár barokkján.

Előtte az oltár,
mögötte egy üres szoba,
ablaka némán a Balatonra néz,
benne töltötte utolsó éjjelét
magyar földön
az utolsó magyar király¹¹.

Egy meztelen szoba
az apátság rejtekén,
titka az önfosztott
magyar történelem.

Vajon csonkított sorsunk
csupán fájó emlék,
vagy lesz még aranyfüst
Isten dicsőségén?

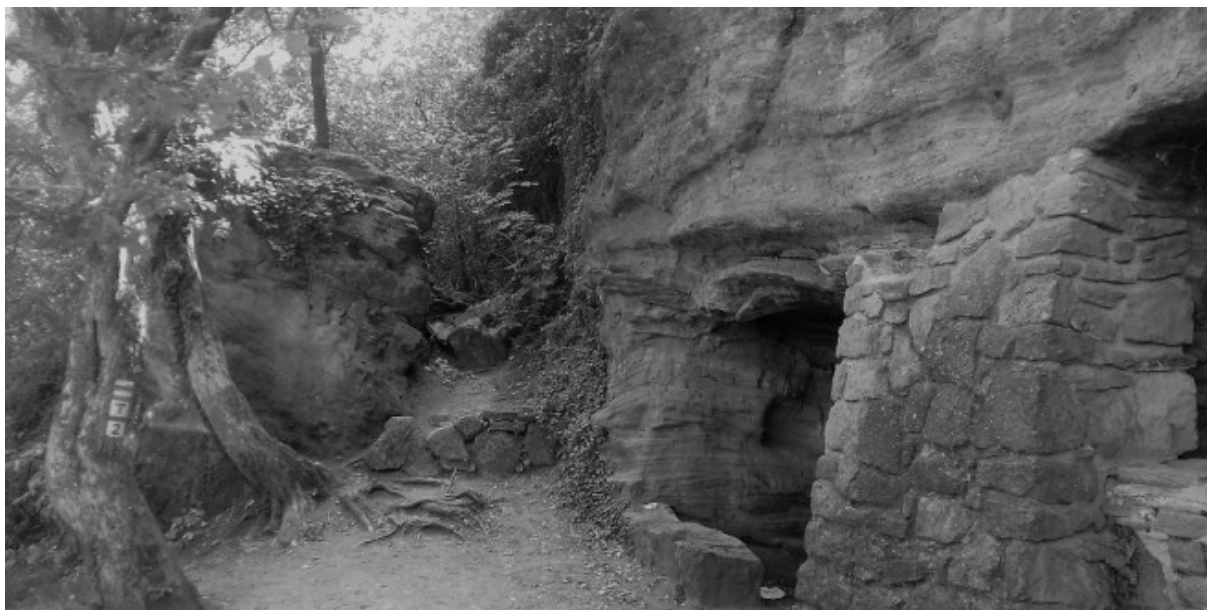
¹⁰ Szent Jeromos fordította le a nép nyelvére, latinra a Bibliát, innen ered fordítása neve: Vulgata, azaz közönséges nyelvezettel megírt könyv

¹¹ IV. Károly

A magyar meteóra, avagy a tihanyi barátlakások (Tihany)

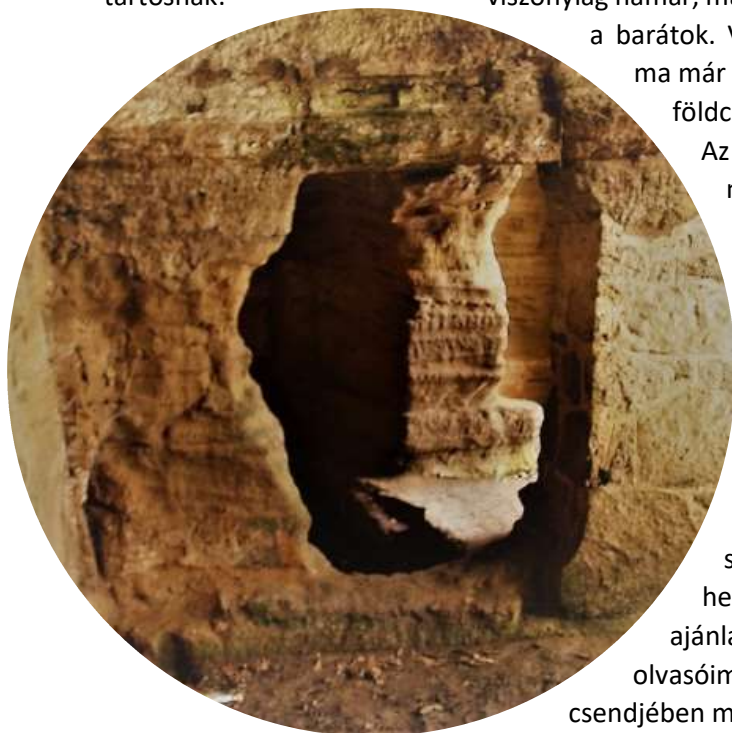
Világszerte ismertek a görög meteórák, a sziklák között élő, ortodox szerzetesi közösség. Egy külön kis ország, saját törvényekkel és szokásokkal, egy ilyen „de civitate Dei” álmodhatott Szent Ágoston. Kevesen tudják, hogy a Tihanyi-félszigeten élő szerzetesek közössége, amiknek emlékét a megmaradt barátlakások őrzik, ősbibb volt, mint a görögországi; még I. András király (uralkodott: 1046-1060) telepítette ide az első szerzeteseket a Kijevi Nagyfejedelemségből.

A párhuzam: ortodox szerzetesek, a természet által elzárt lakóhely adott, a különbség: amíg a görögök az ég felé építkeztek, a magyarországiak a sziklafalba vájták a lakásaikat (a közhiedelemmel szemben, ezek nem természetes barlangok, hanem mesterséges üregek). Ez utóbbi módszer kevésbé bizonyult tartósnak:

viszonylag hamar, már a XIV. században elhagyták a beomló lakásokat a barátok. Valamikor kápolna, ebédlő, alvókák sorakoztak, ma már csak három látható ezekből. A többi elintézték a földcsuszamlások és sziklaomlások, és az emberi kéz.

Az emberi kéz, mert amit a természet megkímélt, a nyílások eredeti zárófalait, a helyiek bontották el házaikhoz. A mai falak a XX. századból származnak.

Ne becsüljük le azonban ezt a három barátlakást; ezek Közép-Európa egyetlen megmaradt remetetelepét képviselik. Ha turisztikai blogot írnék, akkor nem ajánlanám a meglátogatásukat; néhány sziklába vájt lyuk, pár tájékoztató tábla, az erdő pedig máshol is szép, ráadásul mindez nehezen megközelíthető helyen (kisgyerekeknek és öregeknek nem ajánlanám az útvonalat)... De, remélem, az én olvasóim a lelkükkel járják be ezt az utat, s az erdő csendjében meghallják az ortodox imák mély tónusát.

A ma embere csak a célszerűségben, a racionalításban tud gondolkozni, s így úgy érzi, a szerzetesek elvesztegetették az életüket, hiszen nem maradt utánuk semmi sem; égnektörő templomok, szépen cirádált kódexek, a közösségük felbomlott. Mégis, valahol a sziklák rejtekében, a föld mélyében, mint az elásott arany, rejtőzködnék az átimádkozott órák, az elmélkedésben átvirrasztott éjszakák, s aki csendben erre zarándokol, gazdagabban távozik.

A tihanyi tündérleány balladája (Tihany)

Tihany mindenhol csodálatos: az apátság, a kilátás a levendulaföldek, a barátlakások külön-külön is vonzóvá tennék a félszigetet a turistáknak. Néha azonban érdemes kicsit távolabb vonulni és a csendben felfedezni a csodát. Mi az Őrtorony-kilátót céloztuk meg, hogy onnan fogjuk be Tihany teljességét. Innen akár el is felejthetné az ember műveit az utazó, s rácsodálkozik a természet szépségeire. S lassan megszólalnak a régi regék Tihanyról, a tündérleányról és az öreg Balaton királyról...

Tihany volt a tündérleány,
énekhangja messze szállt,
így terelte, így őrizte
aranygyapjas kecskenyáját.

Hallja hangját, boldog dalát
az öreg Balaton király,
megkérlelte, szépen kérte
gyógyítaná meg fiát.

Víg daloddal, szép szavaddal,
adjál néki gyógyulást,
mert ha nem, ha ajkad néma
érte eljön a halál.

Tihany arany-kacagással,
így kérdi az öreg királyt:
mit ér neked fiad élte,
mennyit ér meg énekem?

Mi kincset rejt tavam mélye
arany, gyöngy és drágakő:
minden kincsem a tiéd:
ha fiamnak énekelsz.

Aranyért és drágaságért
énekelt a tündérleány:
míg a kincs kitartott hangja
el nem hallgatott.

Kincse fogytán, fia élte
Balatonnak véget ért:
nem énekelt, nem segített
énekével tündérlány.

Fájdalmában, nagy dühében
a király nagy átkot kiált:
szava ostor, mint a bosszú
tündérre szörnyű sorsot ad.

Aranygyapjas kecskenyájad
tavam mélye nyelje el:
hullámaim, mint hadaim
mindörökre mossza el.

S te ki gyáván elbújdosztál,
szem ne lássa arcodat,
örökre száradjon el
hangod aranycsobaja.

Csak ha szólít vándor hangja
a kíváncsi évoé¹²,
azt ismételd, soha többet,
hétszeres a vezeklés.

Vándor, ki jársz e tájon
szólítsd Tihany tündérét,
hátha egyszer, életre kel
s meghallhatod énekét.

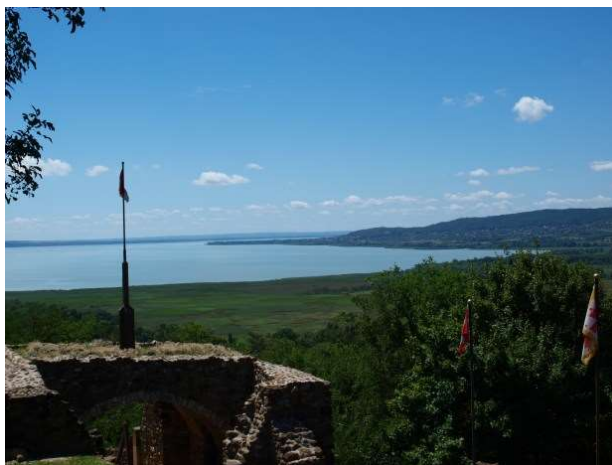
¹² görög örömköltés

Szigligeti, de vár, nem Ede (Szigliget)

A Szigligeti vár a Balaton egyik leglátványosabb pontja. Bár nem dicsekedhet olyan ambiciózus újjáépítési programmal, mint a Füzéri vagy a Regéci vár, mégis, romjaiban is fenséges erődítmény, a fellegvárból csodálatos panoráma nyílik a Balaton-felvidékre és a Keszthelyi-öbölre.

Az autóval érkezőknek érdemes a templom előtt leparkolniuk, innen rövid séta vezet fel a várhoz. A vár történetéről három dolgot érdemes megemlíteni: az első, hogy nem fűződnek történelmi események a falaihoz, nincsen legendája, vagy

regényes ostroma. A második, hogy azon kevés vár egyike, amit az oszmánok sohasem tudtak bevenni, mindig magyar maradt. A harmadik, hogy a vár legősibb részét, a kettős torony között emelt palotaszárnyat 1260-1262 között emelték – azaz három év alatt! Könnyű nekik, akkor még nem volt közbeszerzés...

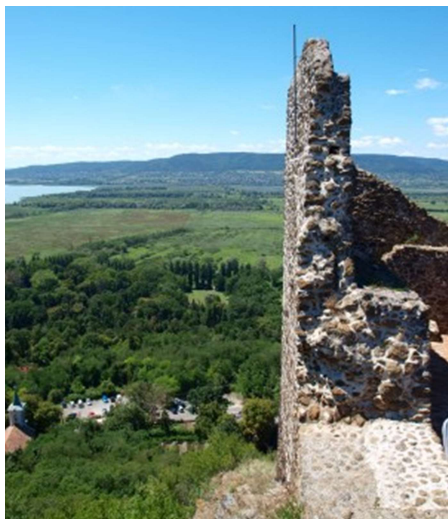

Bár viszonylag eseménytelen volt a története, a várbelső néhány helyreállított helyiségét (pl. konyha, kápolna) ízlésesen és hitelesen rendezték be, pár fotó és / vagy egy rövid ima erejéig érdemes ezekbe is betérni. Talán feleslegesnek tűnő megállapítás az előbbi, de

sajnos a rendszerváltás előtt várunkba tematikailag nem,

csak a korszellemnek megfelelő kiállításokat telepítettek...

Ha valaki szívesen felkeresné a várat, érdemes előtte a programokról a vár honlapján (<http://www.szigligeti-var.hu/>) tájékozódnia, nem akármilyen időtöltés vár rá!

Egy kihagyott lehetőség: Űrtávközlési Földi Állomás (Taliándörögd)

Valószínűleg Taliándörögd neve keveseknek ismerős... Ha hallottak róla, inkább a Művészetek Völgyének közelségének, s esetleg a templomromoknak köszönhető (igaz, a Balaton-felvidéken ez nem számít ritkaságnak), pedig ennek a falunak egyedülálló kincse van: az Űrtávközlési Földi Állomás. Az Állomást 1977-ben építették, 1978-ban kezdte meg működését.

Kezdetben csak TV adásokat közvetítettek, majd a szolgáltatásokat a telefon és internet forgalommal is bővítették, folyamatosan korszerűsítették, egészen a 2005-ös leállításig.

Az Állomáson megtalálhatók minden korszaknak a berendezései, Magyarország egyetlen Űrtávközlési objektumaként alkalmas lenne arra, hogy a technikatörténet iránt érdeklődők zarándokhelye legyen... De sajnos csak feltételes módon, mert a létesítmény nem látogatható.

A Balaton környékén nagyon sok látnivaló van, de ezek jó része az „eső esetén, ha a közelben nyaralunk, nézzük meg” kategóriába esnek, miközben paragon hagyjuk a valóban izgalmas és érdekes látványosságok egy részét.

Talán érdemes lenne ezeket is fejleszteni és egy integrált idegenforgalmi stratégia részeként ajánlani az utazóknak, hiszen, bár fontosak, nem lenne szabad, hogy Magyarország csak a bulit és a fürdőzést jelentse a külföldieknek.

Az Űrtávközlési Földi Állomás Taliándörögd és Öcs között kb. félúton fekszik, jelenleg nem látogatható – de remélem, ez az információ hamarosan elavultnak minősül.

Egy legendás hős, egy fekete özvegy és a pálinka (Nagyvázsony)

Ki ne hallott volna Kinizsi Pálról (1431-1494)? Mátyás király leggyőzhetetlen hadvezére, aki egy malomkőt használt szervírozáshoz, mikor a király megsomjazott, aki négyesben táncolt a törökökkel a kenyérmezei ütközet után (igaz, táncpartnerei, akik közül egyet-egyet a karjaiban tartott, a harmadikat pedig a fogai között, nem élvezték ezen mulatozást,

lévén, hogy már korábban elhaláloztak) – ezt mindenki tudja róla.

De azt talán kevesebben tudják, hogy Mátyás halála után is fenntartotta a rendet az országban (meglehetősen rugalmasan ebbe az is belefért, hogy Corvin Jánost, Mátyás király természetes – értsd: házasságos kívül született – gyermekét, akinek korábban hűséget esküdött, kiverje az országból), elűzte nem csak a német-római császár seregeit, de a törököket is: több, mint hatvanévesen felmentette a hadászati értéke mellett jelképnek számító Nándorfehérvárt is. Itt akkurátusan megkínóztatta és kivégeztette a

várat feladni akaró katonákat, majd szélütést kapott... Más ember ilyen esetben visszavonult volna, hogy lelkét csendben és nyugalomban felkészítse a Teremtőjével való találkozásra, azonban Kinizsit más fából faragták: hordszéken vitette magát és még félig bénán is betört Szerbiába, hogy a török ellen hadakozzon. Szendrő várának ostroma közben érte a halál. Egy molnárlegény nem akármilyen karrierje volt az övé, aki a történelmi viharok között is híven szolgálta hazáját, s a birtokában lévő Nagyvázsonyt felvirágoztatta: nem csak várat épített (a

kevés megmaradt lakótorony egyikét), hanem, még romjaiban is felséges kolostort építtetett a pálosoknak (ha már arra járunk, érdemes azt is felkeresni) és plébániatemplomot a helyieknek.

Árnyéka ráborult az országra, s mint tudjuk, a nagy emberek árnyékában nehéz megmaradni. Felesége, Magyar Benigna (1465-1526) sem tudott felnőni férje emlékéhez. Nem sokáig viselte az özvegyi fátylat, s igent mondott Horváth Márknak, aki azonban egy lovas balesetben életét vesztette (1508). Azonban három a magyar igazság, s Benigna újra megházasodott, s tanulva az előzményekből, egy ügyes fiatalembert, Kereki Gergely lett. Kereki sokoldalú tehetség volt, s képességeit többek között a közokirat-hamisítás és templomgyújtogatás területén is kamatoztatta. Felesége megértően viseltetett férje hobbijai iránt, hiszen, mint tudjuk, senki sem tökéletes, de amikor tudomására jutott, hogy életének párja nem csak keresi más hölgyek kegyeit, de gyakorta meg is találja, úgy döntött, kézbe veszi az ügyet. A kéz, jelen esetben, mivel abban a korban

a válóper fogalma ismeretlen volt, néhány bérgyilkos kezét jelentette, akik rövid úton bevégezték Benigna harmadik házasságát is, s ráadásul, igencsak tapintatlanul, a hűtlenkedő férjek megnevelése céljából, a hullát ízlésesen a Nagyvázsonyi vár árkába helyezték el.

A XVI. század elején a statisztika tudománya még gyerekcipőben járt, az azonban még akkor is feltűnő volt, hogy a nagyvázsonyi úrnő férjének lenni nem túl perspektivikus foglalkozás, így Beginát perbe fogták. A bírák nem értékelték a férj halálának fent említett oktatási célzatát, így a hölgyet fej- és jószágvesztésre ítélték. II. Lajos király azonban értékelte a háromszoros özvegy vagyoni állapotát, így apja és férje érdemeire való tekintettel kegyelemben részesítette.

Hősiesség és kicsinyesség, nagyság és alantasság jellemezte ezt a kort... Hogy aztán 1526-ban mindennek vége szakadjon. II. Lajos király, mivel már nem voltak Kinizsi kaliberű hadvezérei, meghalt Mohács közelében, s Magyar Benigna ugyanebben az évben halt meg a felvidéki Zsolnalityán.

Végérvényesen lezárult a középkori Magyar Királyság története. Voltak még hősök és bűnösök, de a három részre szakadt ország már nem adott nekik tért.

Utószó: a Nagyvázsonyi várban, amelynek krónikáját anno szépséggel és szennyyel írták, 1756-ban pálinkaégetőt nyitottak. Ne keseregjünk ezen: ha nem így történt volna, lehet, hogy ez a várunk is az enyészet martaléka lett volna.

Mégis, van abban valami kisszerű, valami nagyon is magyar, hogy az egyik legnagyobb hadvezérünk várának megmaradását a kisüstinek köszönhetjük.

A programokról érdemes a vár honlapján tájékozódni: <http://kinizsivar.hu/>

Múzeum tárgyak nélkül (Zsidó Kiválóságok Háza, Balatonfüred)

Az Aranyember szelleme kísért Balatonfüred utcáin, úgy kering, mint a szél... Néha felkapja a múltat, néha jövőt sodor, át a régi utcákon, új házak között. Fülel Jókai háza előtt, hallgatja a Nagy Mesélő szavait, énekel Blaha Lujzával és megpróbál anizixot feladni az osztrák császárnak, hogy legyen egy kicsit apostoli magyar király is. S közben forog kicsit az árusok tarka kioszkjai között, kifekszik a vízpartra.

Mivel én csak aranytalan ember vagyok, Füreden csak egy dolgot szerettem volna megnézni: a Zsidó Kiválóságok Házát. Az újdonságok mindig is vonzottak, különösképpen, amikor egy ilyen érzékeny témához nyúlnak. Ha a magyarországi zsidóság történetéről beszélünk, óhatatlanul a Holocaust kerül szóba, ez a megkerülhetetlen viszonyítási pont, azonban a zsidó (izraelita) magyarok több, mint ezer éve élnek velünk közös hazában, nem szabad, hogy csak a vészidőszak áldozataiként emlékezzünk rájuk. Tudatában kell lennünk annak, hogy mivel gazdagították a magyarságot és az emberiséget, hogy mi magyarok is mit veszítettünk azzal a sok százezer lélekkel, akik meghaltak a népiirtásban, vagy elhagyták hazánkat. Ezért tartom hiánypótlónak és egyedülállónak ezt a kiállítást.

A Zsidó Kiválóságok Háza kapcsán érdemes elgondolkozni a múzeumok evolúcióján is. Régen a múzeumok inkább csak gyűjtemények voltak, az érdekes, tanulságos és egyedülálló tárgyak gyűjteménye, majd jött Móra Ferenc és megújította a múzeumok információ átadását. Az ezredfordulón egy új irányzat jelent meg: a múzeum, ahol a tárgyak másodlagosak, elsődleges maga az élmény, a hatás, amit a látogatóban kelt, erre legjobb példa a Terror Háza. Most, a Zsidó Kiválóságok Házánál egy új típusú múzeum jelent meg: nincsenek tárgyak, csak élmények.

Az első élmény maga az épület: a felújított zsinagóga mellett (amely ma a szakralitását megőrizve közösségi térként is működik) egy modern kiállítótér található, ha nem rendezvényre érkezünk, erre felé kell vennünk az irányt. A jegyek megvásárlása után mindenki kiválaszthatja a zsidó kiválóságok

közül, hogy kinek az életútját és teljesítményét szeretné megismerni. Mivel rengeteg az ismeretlen név, érdemes az előkészített csomagokból választani az előtérben található terminálokon.

A „kaland” az emeleti kiállítótérben kezdődik: sötétség, kényelmes ülőalkalmatosságok és monitorok fogadnak minket, ahol jobban megismerhetjük a kiválasztott személyiségek életét, munkásságát és a velük kapcsolatos érdekességeket, s a fiatalabbak játszhatnak is (persze nem egy 3D lövöldözős szuper játékra gondoljunk).

Egy múzeum, ahol nincsenek tárgyak, mégis leköti a fiatalokat. Persze, sokakban felmerül a kérdés, hogy ez miben több, mint ha ugyanezen információk az interneten lennének elérhetők? A válaszon sokat gondolkoztam, hiszen láttam, hogy a gyerekeimet mennyire lekötötte a múzeum (a fiam szerint ez a három legérdekesebb múzeum egyike, ahol járt)... Az egyik, amiről a mai közösségi médiás világban hajlandóak vagyunk elfeledkezni, maga a közösség: jó dolog, együtt felfedezni egy eddig ismeretlen történetet, személyt. A másik a tér: a kiállítótér kizár minden külső hatást, teljes figyelemmel tudunk a témára összpontosítani.

Az egyes személyek bemutatása pedagógiai szempontból kiváló, a száraz életrajzi adatokat kerülték, s inkább olyan izgalmas kérdésekre összpontosítottak, mint például, hogy a Csillagok háborúja melyik szereplőjét mintázták Einsteinról, melyik volt az a tudós, aki a hatodik érzékének köszönhetően sorozatban csúszott ki a nácik karmából, s ki volt az az egyébként zseniális elme, aki a két háború között a magyarországi antiszemitizmus elől pont Németországba menekült (szerencsére nem kapott Darwin-díjat, túlélte). Ezernyi ilyen érdekes, de fontos információval lehetünk gazdagabbak, ha betérünk a Zsidó Kiválóságok Házába.

Olvasóim közül bizonyára sokan teszik fel a kérdést, hogy miért pont a zsidókról készült ilyen kiállítás és miért nem a magyarokról vagy más hazai kisebbségekről? A kérdés jogos... A Ház küldetésnyilatkozata erre így válaszol:

„Ha a gonoszság terve sikerül, ezeket a tudósokat is megölték volna, hasonlóan azokhoz a nővéreinkhez és fivéreinkhez, akiket elpusztítottak. Ők azonban megmenekültek, és az Élet szavával válaszoltak a sötétség szavára. Gondolatokból építettek palotát, ez a palota az otthonunk. Nekik is köszönhető, hogy él az emberség és az emberiség.”

Én csak annyit tudok hozzátenni: jó lenne, ha nyílnának még újabb ilyen múzeumok – a Zsidó Kiválóságok Háza megmutatta, hogyan kell jól csinálni. S remélem, hamarosan beszámolhatok arról, hogy ellátogattam a Sváb vagy a Cigány/Roma Kiválóságok Házába is. Addig is: aki Füreden jár, okvetlenül keresse fel ezt a házat is!

Bővebben: <https://www.zsidokivalosagok.hu/>

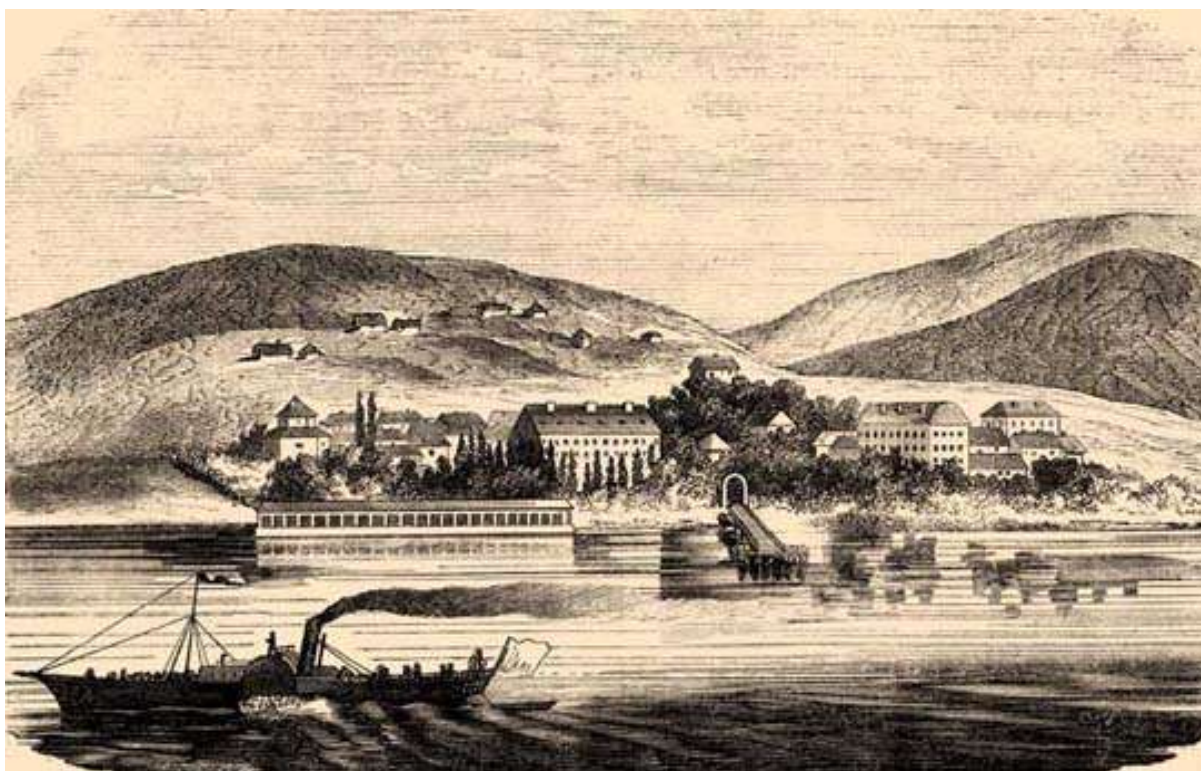
Tempevölgyi kalandozások, azaz balatoni bakancslista Jókai nyomán (Balatonfüred)

Ha azt mondom, Jókai Mór és Balatonfüred, akkor mindenki rávágja: Aranyember, s a tájékozottabbak rávágják, hogy Jókai villa (ezt mindenkinek ajánlom, aki kíváncsi arra, hogy hol, milyen környezetben születtek meg az író regényei^[1]) - de vajon tudjuk-e, hogy kezdődött a Nagy Mesemondó és Balatonfüred kapcsolata?

Jókai Mór 1857-ben a Balaton-felvidéken, s élményeiről a [Vasárnapi Újságban számolt be A magyar Tempevölgy címmel](#). Itt kezdődött a szerelem, aminek köszönhetjük későbbi regényei ízét:

„a Balaton-vidék egy bájos menyasszony, ki vőlegényére vár, minden ponton új bájait tárja fel; mentől tovább nézzük, annál szebbnek látjuk, s bár ne vessenek ki érte, én azt mondom, hogy az egész táj mosolyog!”

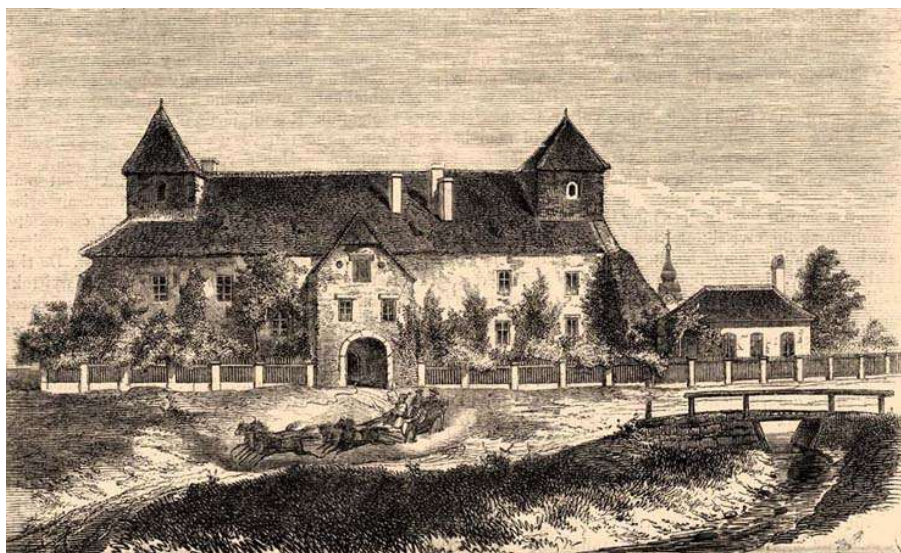

Az első kérdés, ami mindenkiben felötlik: miért nevezi Jókai Tempevölgynek a Balaton-felvidéket?

A Tempe-völgy (másképpen: Tempí) völgy Görögországban található, a legendák szerint itt vitatkozott össze Apollón Erósszal, a szerelem-istennel, arról, hogy melyikük joga nyilat használni. Erész, hogy megmutassa fegyvere erejét, kilőtt két nyilat: az első, Apollót találta el, ez szerelmet keltett. A második, ami úzi a szerelmet, Daphnét. Apolló reménytelen szerelmével üldözte a lányt, de az csak menekült előle. Mikor Apolló már majdnem utolérte, Daphné babérfává változott. Jókai alighanem a görög legendák varázsát látta meg ebben a tájban.

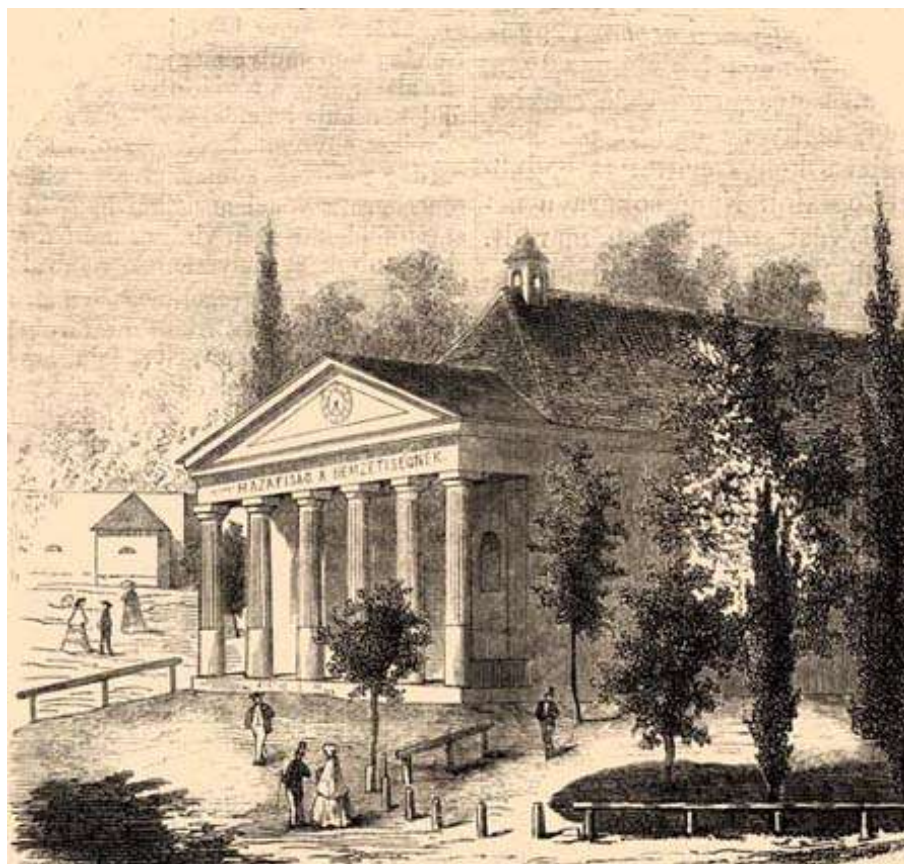
Érdeemes végigolvasni, hogy Jókai miket tartott fontosnak útja során, s ebből összeállítani egy balatoni bakancslistát, majd végig járni. A Nagy Mesélő csak nem tévedhetett...

Nos, a lista elemei:

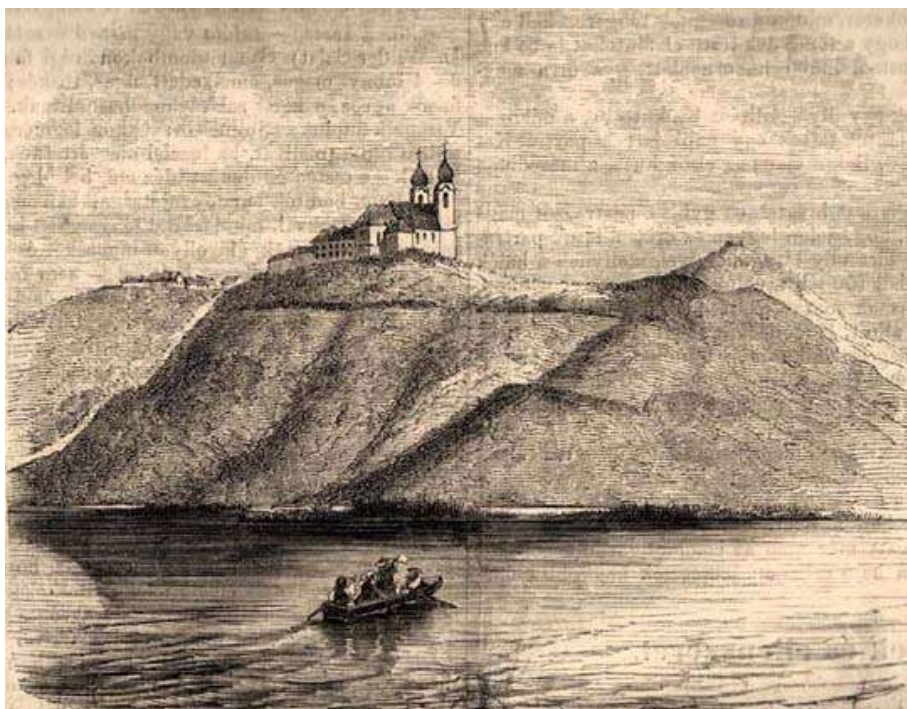

Várpalota (Thury-vár): *„Hajdan széles árok fogta körül, melyet friss forrásvíz töltött meg, s néha friss török vér”*

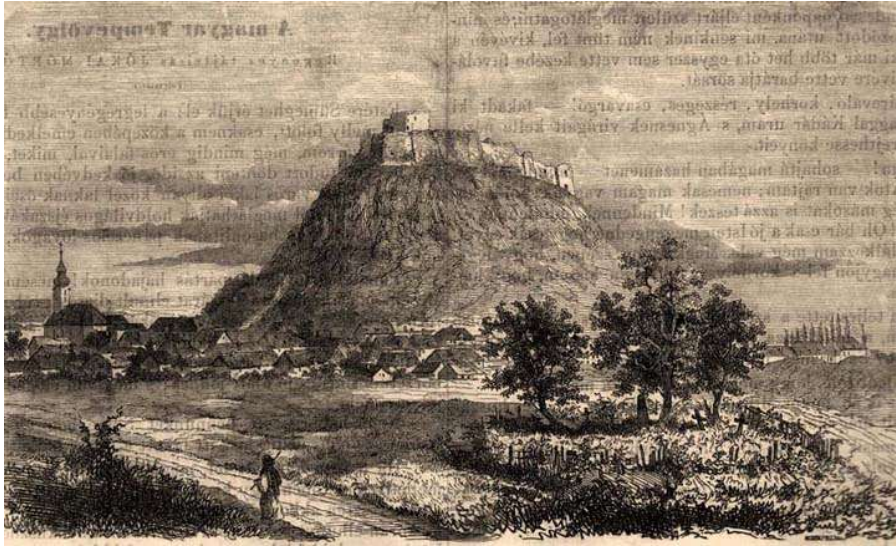
· Felsőörs, Alsóörs: *„Amint Örsön alól a Balaton partján leszállunk, mintha egyetlen kert tárulna elénk; egy óriási kert, melyben mulatólakok helyett egész falvak vannak elszórva, egymáshoz sűrű közelségben, csupa gyümölcsös és szőlő minden falu körül, mely oly hűsítő, oly boldogító látványt nyújt a szemnek és léleknek az egész nap látott sárga tarlók, kavicsos parlagok után, miknek nézésébe belefáradt.”*

· Balatonfüred: *„Amint Balatonfüreden a kocsiról leszálltál, egyszerre otthon vagy”*

- Tihany: *„Magasztos egy tájkép! A zöld környezetben csak ez a sziklafal kopár, homlokán mint egy régi korona az ódon épület, tővét a zöld hullám locsolja, kövült csigákat, a mesés kecskekörmöket hányva ki a partra.”*
- hajókázás a Balatonon: Jócai a Kisfaludyn utazott, s ma ennek a hajónak a mása újra közlekedik a Balatonon, így ezt az élményt szinte egy az egyben átélhetjük mi is
- Csobánc vára, Gyulakeszi: *„körül zöld síkság, erdős hegyek, csillogó patakok a mezőkön; patakok mellett fehér falvak hegyes tornyocskákkal és az erdős bércek homlokain a komor várromok; egy közülük úgy áll a síkság közepett egy vulkán alakú hegytetőn, mintha az egész egy egyiptomi gúla volna”*
- Badacsony: *„...ismerjük hírhedett borát, s némelyikünk arra is emlékezik, hogy itt a hegyoldalban áll még a költő (Kisfaludy Sándor) kicsiny nyári háza, ahol azon gyönyörű költeményeket írta, miket azóta paloták és kunyhók megismertek.”*
- Vonyarcvashegyi Szent Mihály-kápolna: *„A kis ház ott a közepén most is olyan remetének való kis hely, olyan eszményi lakás valaki számára, aki a szerelmét elveszté”*
- Keszthely: *„...maga is drága emlék az eszmélő magyar előtt; aki keresztülmegy rajta, hogy kerülhetné ki azt a helyet, azt a kastélyt, melyben egykor a Georgikon alapítójának nagy szelleme működött, irányadó eszméket adott nemzetének – nem szavakban, hanem tettekben.”*

· Sümeg: „Ezen város lakói olyan közel laknak őseik szellemeihez; házaik ablakaiból megláthatják holdvilágos éjszakában a reszketeg árnyakat, mik úgy hasonlítanak páncélos lovagok, pártás hajadonok alakjaihoz.”

Érdekes lenne ezt az útvonalat Jókait használva útikönyvnek végig járni: vajon mi maradt meg a régi világból, mi pusztult el, s mi született újjá?

Érdekesség, hogy a „Tempevölgy” kifejezés még ma is él: ezzel a címmel adnak ki egy izgalmas kulturális folyóiratot (<https://tempevolgy.hu/>).

Titokkereső Vaszary-villában (Balatonfüred)

A Vaszary-villa ma a füredi kulturális élet egyik központja: színvonalas kiállításai, kreatív megoldásai a nem rendszeres galéri látogatók számára is élvezhetővé és befogadhatóvá teszi a festészet különböző irányzatait.

Mégis, ma nem erről akarok írni, hanem feltenném a kérdést: vajon hányan tudják, hogy ki volt Vaszary Kolos, akiről a füredi villa a nevét kapta? *Sic transit gloria mundi...* (így múlik el a világ dicsősége).

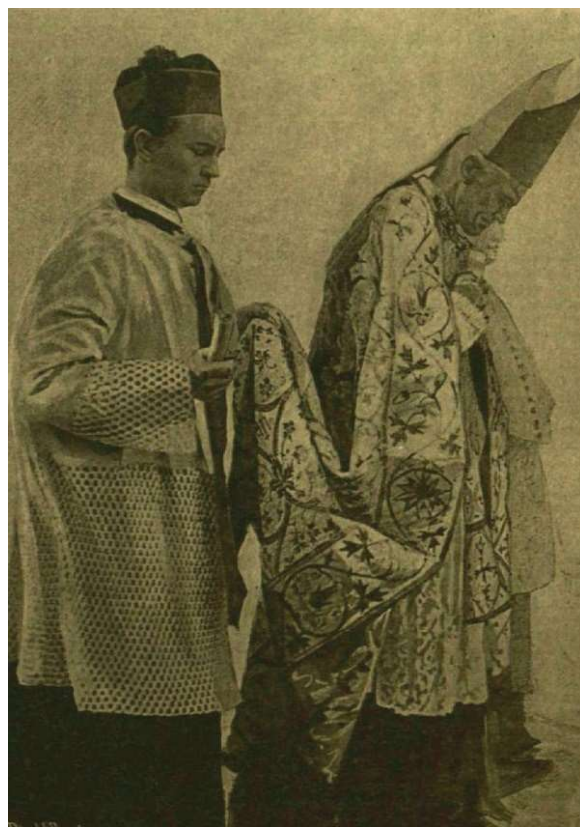
Vaszary Kolos szegény családban született 1832-ben, Keszthelyen. Korán árvaságra jutott, majd a papi hivatást választotta: belépett a bencés rendbe. Anyagi helyzetére jellemző, hogy Keszthelytől Pannónhalmáig az utat gyalog tette meg... Viszonylag fiatalon, 1885-ben választották meg Pannónhalmi Főapáttá. Fejlesztette az egyházi oktatást, templomokat újítt fel, de még arra is gondja volt, hogy Füreden felújítsa a rend tulajdonában lévő balatonfüredi fürdőt, s az apátság birtokain meg fejlesztette a gazdálkodást. 1891-ben kinevezték esztergomi érsekké és hercegprímássá. Főpapként a papi teendői mellett aktív közéleti életet is élt: katolikus szervezeteket alapított, adománya tette lehetővé az esztergomi kórház alapítását (ma a nevét viseli), lemondott a hídvámról, így épülhetett meg az esztergomi Mária

Valéria híd, aktívan fejlesztette a pedagógusképzést.

1912-ben lemondott prímási megbízatásáról és visszavonult Balatonfüredi villájába, ahol történelmi munkákat írt, 1915-ben bekövetkezett haláláig.

Gazdag életút, ha nem is egy szenté, de egy igaz papé, aki egyformán szolgálta Istenét, egyházát és hazáját - azonban ennek az életútnak van egy különös epizódja: 1893 április 10-én egy elbocsájtott pincemester, Csolics Mihály merényletet kísérelt meg ellene. A merénylet elhárításában döntő szerepe volt titkára, Kohl Medárd (1859-1928) önfeláldozásának.

A merénylet később így vallott: „Csak akkor akartam szándékomat kivinni, amikor minden pénzem elfogyott. Arra akartam kérni, hogy fogadjon vissza vagy nyugdíjaztasson. Ha pedig megtagadja kérésemet, el voltam határozva, hogy az ő szobájában a magam torkát vágom el, nehogy tovább nyomorogjam...”

A per során elfogadták ezt a koncepciót, így a merényletet 10 év fegyházra ítélték. Érdekesség, hogy a per során először állt tanúként a magyar katolikus egyház legfőbb méltósága.

Felmerül a kérdés: valóban csak egy elbocsátott alkalmazott bosszújával állunk szemben?

Az első, ami kétséget ébreszt bennünk: a merénylet elkövetésének módja sokban emlékeztet az Erzsébet királyné elleni merényletre: magányos, tapasztalatlan elkövető, kihasználja a hiányos biztonsági előírásokat és az ország egyik legmagasabb közjogi méltósága ellen kísérel meg szúrószerszámmal gyilkosságot.

A második, a védő személye: Eötvös Károly (1842-1916), aki tíz évvel korábban a tiszaezlári vérvádperben szintén védőként szerepel.

Nem akarnék összeesküvés elméletekbe belebonyolódni, de felmerül a kérdés: vajon a merényletre nem hatott-e a korszellem, amely a személyes sértettségén túl az esztergomi prímásban a katolikus konzervativizmus, a régi rend egyik legfőbb támaszát is látta? Vajon mi vihette rá Eötvös Károlyt, aki a tiszaezlári perben a haladást és az ártatlanokat védte, a nevét adja egy merénylet védelméhez? Ezekre a kérdésekre valószínűleg sohasem kapunk választ...

Epilógus: Csolics Mihály 1902-ben szabadult. Vaszary Kolos közbenjárására egy kőbányai hordógyárban kapott munkát, s felesége a hercegprímástól heti 35 Ft. nyugdíjat kapott. Talán ez az apróság is hozzátartozik annak a férfinak az arcképéhez, aki a balatonfüredi villát építette.

A látogatás előtt érdemes tájékozódni az aktuális kiállításokról a Galéria honlapján: <https://kultura.balatonfured.hu/category/vaszary-galeria/vaszary-galeria-kiallitasok/>.

A magyar „Zóna”, idegenek nélkül (Szentkirályszabadja, szellemváros)

Azt hiszem, a legtöbbünknek meghatározó filmélménye volt Tarkovszkij Sztalker c. filmje. Aki nem ismeri: az idegenek leszállnak a Földre és tovább állnak, de a helyen, a Zónában, ahol jártak, különös dolgok történnek. Egy lepusztult, néptelen világ, ahol a legendák szerint van egy szoba, ahol mindenkinek teljesül a legtitkosabb és legnagyobb vágya... Szentkirályszabadján, az elhagyott szovjet katonai bázis felidézi a Zóna világát, csak azt a bizonyos szobát nem találtam meg.

Különös világ ez, sokan Csernobilhoz hasonlítják, itt nem egy reaktor robbant fel, hanem a Szovjet Birodalom összeomlása állította meg az időt. A megszállók, egykor ötvenezren voltak, hazamentek, az épületeket hátrahagyták, ami mozdítható volt ellopták, csak az üres falak maradtak. A természet igyekszik visszavenni, ami egykor az övé volt.

Az ember itt elgondolkodik... Az orosz néppel a Szovjetunióban létrehozták a világtörténelem leghatalmasabb birodalmát, nem sajnálták rá a pénzt és az emberéletert, s mára már a Birodalom büszke helyőrségéből csak üres és lakatlan falak maradtak. Oroszország ma már letért a kommunizmus útjáról és a maga sajátos módján a demokrácia útjára lépett, de hordozza súlyos örökségét. Csak Isten tudja, hány embert küldtek a halálba egy eszme nevében, hogy mennyi erőforrást áldoztak fel azért, hogy a világ térképét vörösre fessék és az eredmény? Nem lenne jobb a világ, ha a népek saját országuk felvirágoztatásán dolgoznának, ahelyett, hogy álmokat követve más népeket akarnának erőszakkal boldogítani?

Szívhez szóló sírkövek (Balatonudvari)

Bár sorozatom célja, hogy a Balaton vidékének kevésbé ismert látványosságaira hívjam fel a figyelmet, nem tudom kihagyni, hogy ne írjak a Balatonudvari műemlék temetőről.

Az egyedülálló temető különös érzéseket kelt az emberben: egyszerre szól a halálról és az életről, az elmúlásról és a szeretetről, ami diadalmaskodik mindezek felett.

Senki sem tudja, hogy miért kezdtek el szív alakú sírköveket faragni, csak legendák maradtak fenn erről: meghalt leányról regélnek, akinek emlékére párja kőbe faragta szerelmét. Mivel a történészek által szentesített tények nem kötik meg gondolatainkat, szabadon szárnyalhatnak gondolataink, kereshetjük a magyarázatokat erre az egyedülálló temetőre. Talán mindegyik magyarázat tartalmazza az igazság egy-egy szilánkját, még ha önmagában nem is valódiak.

1846. május 15-én a veszprémi püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvben az alábbi bejegyzés szerepel: *„Vagyon az udvari fiókegyházban temetkező hely s pedig közösen az ott lévő reformátusokkal együtt, elváltás nélkül. Kereszt nincs benne”*. Figyeljünk fel erre a kifejezésre: a katolikusok a *„reformátusokkal együtt”* temetkeztek ide. Köztudomású, hogy a katolikus temetőben keresztet állítanak, a reformátusok fejfákat. Nem lehetséges-e, hogy a török kiűzésével járó háborúban megfogyatkozott lakosság fontosabbnak tartotta az egységet, az összetartozást, ezért olyan jelképet kerestek sírjaikra, amelyek mindkét felekezetnek megfelelték? (Ezt annál is könnyebben megtehették, mert a temetőt 1770-80 között nyitották meg, tehát még a temetkezést szabályozó II. József uralkodása előtt) Ha ez igaz, akkor ez a temető a vallási türelem és tolerancia emlékhelye is lehet a szemünkben.

A második gondolat a sírkövek formája: általánosan „szív-alakúként” írják le, de ha alaposabban megfigyeljük, láthatjuk, hogy ez nem teljesen igaz: oldaluk valóban ívelt, lefele összetartó, azonban nem érnek teljesen össze, egy vízszintes vonalban találkoznak a földdel (ezek szélessége kb. a teljes szélesség 70-80%-a). Tetején a két ív sem normál szögben, hanem gyakorta egy kisebb függőleges elembe (ovális vagy felfele mutató csúcsocska) találkoznak. Míg az előbbinek lehet statikai

magyarázata, az utóbbi már határozottan eltér a szív hagyományos ábrázolásától. De mi lehetne más, ha nem szív? A korabeli ikonográfiában még két hasonló elemet találhatunk: abból kiindulva, hogy a sírkövek oldalfalai mérsékelten tartanak össze, felismerhetjük benne Mózes kőtábláit (melyeken az Isten és az emberek iránti kötelességeinkre emlékeztetnek minket), illetve a csúcspdíszre gondolva, felismerhetjük az alma ábrázolását: ez az a bizonyos paradicsombeli gyümölcsöt idézi fel, az ősbűnt, melynek következménye a halál.

Szív, Mózes kőtáblái, a paradicsomi alma... Ki tudja melyik az igaz? De mindegyik képes lenne egy magasabb igazság hordozására.

A temetőben 60 különös alakú sírkő található, érdemes közöttük sétálgatni, olvasgatni a neveket, az évszámokat, kiszámolni, ki hány évig élt, s vajon mit élhetett meg. S akármilyen is lenne a sírkövek különös alakja mögötti magyarázat, mindegyik gondolat az isteni és az emberi szeretet felé vezessen bennünket!

Tapolca, de nem csak barlang

Bevallom, sokáig Tapolcáról csak annyit tudtam, hogy ott található a Tavasbarlang, ami természetesen szerepelt az okvetlenül megnézendő célok listáján. Tapolca azonban ennél sokkal több - tudom, ez közhelynek tűnik, de másképpen nem tudom megfogalmazni azt a bizonyos „aha-élményt”, amit a belvárosi Malom-tó láttán éreztem. Életemben talán csak egyszer éltem át hasonlót, amikor Velencében leszálltam a vasútról és megláttam a csatornát a számtalan gondolával és vízbusszal. Valami hasonló dimenzióváltás élhetünk át, ha lerakjuk a kocsit a parkolóban és a patak mentében elsétálunk a Malom-tóig. Talán egyedülálló Magyarországon, hogy a belváros egy tó köré épüljön, a legtöbb esetben a tó a városközponton kívül esik. Bár a jelenlegi tó jelenlegi formáját az 1930-as években nyerte el, amikor a Tapolca tavat felduzzasztották, de hasonló vízművek már a római korban is voltak. Érdekesség, hogy a tó vize állandóan 18 fokra, így télen sem fagy be.

Régebben a tavat házak vették körül, ma már szerencsére a park majdnem teljesen körülöleli a vizet, így semmi sem akadályoz meg minket abban, hogy a tóparton ülve élvezzük az őselemek ölelését. S közben némán beszélgethetünk a szobrokkal: kérdezhetjük őket és hallgathatjuk, miről mesélnek. Mert Tapolca belvárosa számtalan szoborral és kőbe vésett emlékekkel dicsekedhet. Ezek közül hármat emelnék ki: a legnépszerűbbet, a legérdekesebbet és a legtörténelmibbet – ezen keresztül ismerhetjük meg a várost.

A legnépszerűbb szobor: a Négy évszak

Kétségtelenül Tapolca legnépszerűbb köztéri alkotása Marton László alkotása: a négy évszakot négy női alak személyesíti meg. Bár az alkotás középpontosan szimmetrikus, a két végpontja a nyár a maga meztelen életörömeivel és a tél halál-ízű melankóliájával. Mintha a nyári akt azt mondaná: *Carpe diem!* (ragadd meg a napot!), a tél pedig csuklyája alól ezt suttogná válaszul: *Memento mori!* (emlékezz a halálra!). A tavasz és az ősz pedig csendben egyensúlyoz az élet és a halál között.

Ha az interneten rákeresünk erre az alkotásra, akkor a legtöbb képtalálat a nyár fedetlen kebleit mutatják, de számomra a tél sejtelmessége, amely a középkori haláltáncokat idézi a maga mozdulatlanságában jelenti a legnagyobb értéket – de a teljességet, az idő és az élet örök körforgását a négy alak együtt adja meg.

A legérdekesebb: az emlékfal

Kőbe általában a szépséget és a hírességeket szokták formálni, de mi van azokkal, akiknek életéről nem emlékezik meg a história? Tapolcán az Alsó-tó melletti kőfalon alakították ki azoknak az emlékfalát, akik életükkel és munkájukkal alakították a város és az ország jövőjét. Nem lettek híresek, nem lettek gazdagok, „csak” tették a dolgukat.

Az egyik táblán azokra emlékeznek, akik a „filloxera” (másképp: filoxéra) ellen küzdöttek. Talán egy műveltségi vetélkedő millió forintos kérdése lenne, hogy mi is volt ez, ma már nincs benne a köztudatban. Pedig a filoxéra,

ez a törpetetű a XIX. század második felében a magyar szőlők több mint felét kipusztította. Gondoljunk arra, ha nincsenek ezek a névtelen hősök, a „magyar bor” már csak egy történelmi fogalom lenne (ahogyan a középkori halgazdálkodás és fogyasztás is)... A filoxéra elleni küzdelem hősei: egyesületek, vincellériskola, kétkezi munkások. Nem voltak díszes egyenruhák, csillogó kitüntetések, mégis a művük még ma is él. Lehet, hogy az emlékfal nem az, aminek képei a közösségi médiában kedvelés rekordokat mérnek el, mégis, ha meg akarjuk érteni Tapolca lelkét, érdemes időt szánni rá, megállva egy-egy tábla előtt ne szégyelljünk rákérezni a mobilunkon, hogy kik is voltak ők.

A legtörténelmibb: Batsányi János

Megkockáztatom, hogy Tapolca leghíresebb szülöttje Batsányi János (1763-1845). Híres, hiszen még kötelező tananyaggá vált. A legtöbben idézni tudjuk „A franciaországi változásokra” c versét is:

*Nemzetek, országok! kik rút kelepében
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében,
S gyászos koporsóba döntő vas-igátok
Nyakatokról eddig le nem rázhatátok;
Ti is, kiknek vérét a természet kéri,
Hív jobbágyitoknak' felszentelt hóhéri,
Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek,
Vigyázó szemetek Párisra vessétek!*

A műveltebbek még hozzáteszik, hogy ő fordította le Napóleon kiáltványát a magyar nemzethez (1809), amelyben a francia császár a magyarokat a Habsburg háztól való elszakadásra biztatta, illetve hogy egyik alapítója volt az első magyar irodalmi társaságnak (1787 – Kassai Magyar Társaság) és az első magyar irodalmi folyóiratnak is (Magyar Museum – 1788-11792). Nevét hallva feltűnik lelki szemeink előtt Friedrich Heinrich Füger festménye - ilyennek szeretjük látni a nemzeti ébredés hőseit: kemény akaratú, nagy szellemű embereknek. Stabil képnek tűnik alakja a nemzeti és irodalmi panteonban. De vajon elviselné-e a közvélemény, ha árnyalni akarnánk ezt a képet? Ha beszélünk a közte és Kazinczy között feszülő ellentétről, vagy arról, hogy a magyar jakobinus mozgalom bukása után börtönbe került, de nem sokkal később a kancellárián vállalt állást?

A közvélekedés szerint politikailag Batsányi radikális volt, mégis, ha elolvassuk I. Napóleon császárnak a magyar nemzethez intézett kiáltványát, melynek születésénél döntő befolyása volt Tapolca szülöttjének, sokkal inkább egy reálpolitikus képe rajzolódik ki. Érdekes átolvasnunk, hogy ebben a kiáltványban milyen célok szerepelnek:

- a történelmi alkotmány fenntartása, kisebb módosításokkal;
- nemzeti függetlenség;
- közjó növelése;
- önálló nemzetgazdaság;
- magyar nyelv helyzetének erősítése;
- szabadkereskedelem;
- nemzeti király.

Ha az utolsó két ponttól eltekintünk, szinte egy az egyben a reformkor céljait látjuk magunk előtt.

A történelemtudomány szerint a kiáltvány hatástalan volt, hiszen a magyar nemzet hűséges maradt uralkodójához, s hadra kelt Napóleon ellen. Mint tudjuk, ez volt az utolsó nemesi felkelés, s gyakorlatilag csak a sikertelenségének emléke maradt fenn. „*Retírálj, retirálj, Debrecenig meg se állj!*”, csúfolták a résztvevőit, bár Jókai Mór A névtelen várban visszaadta a felkelők becsületét. Mégis, talán nem merész feltételezés, hogy a hazájukat szeretők a kudarc után elővették a korábban elvetett kiáltványt, s úragondolták a benne foglaltakat. S ha nem is a francia császár, de a Habsburg-ház uralma alatt kezdték el megvalósítani a Batsányi által megfogalmazott célokat.

Mi a tanulság? Lehet, hogy Batsányi magányosan, látszólagos elfeledettségben halt meg, de megérhette, hogy az általa megfogalmazott célok lassacskán megvalósulnak. Gondoljunk arra, Tapolcán, Batsányi szobra előtt, hogy a vetés nem mindig azonnal kel ki, de Isten vagy a történelem mindig bő aratást ad.

Tapolca, a Négy évszak szobra (vers)

Négy arc néz négy égtáj felé,
forog velük az örök időkerék,
négy évszakban élet-teljesség
életre kel itt a kő és a fém.

Négy évszak, négy érzés,
négy női alak: ősz és a tél,
s a tavaszra virul a nyár,
a négy szobor titkokat sug felénk.

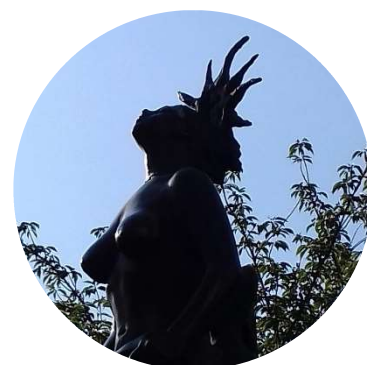
Élni akar az élet, a sárból születő,
az ígért gyümölcs mindig édesebb,
én vagyok az örök születés,
tavaszként újul ifjúságom.

A nyár szava a *Carpe diem*¹³,
a nap rajzol fejére koronát,
dús keble az élet teljessége:
a nyár örök, csak az élet múlik el.

Az ősz gyümölcse édes,
éreződik rajta a nyár heve,
sok bohókás emlék és telet váró félsz:
*Vita nostra brevis est*¹⁴, örvendezzünk benne!

Bölcsen hallgat a tél, lassan halálra kész,
gyászolja ifjúságát, de édes az emlék,
bölcsséget terem az idő, nem gyümölcsöt:
*Memento mori*¹⁵ – s a többi fagyos csend.

¹³ ragadd meg, a napot (latin)

¹⁴ rövid az életünk (latin diákdal)

¹⁵ emlékezz a halálra! (latin)

Marton László Emlékmúzeum (Tapolca)

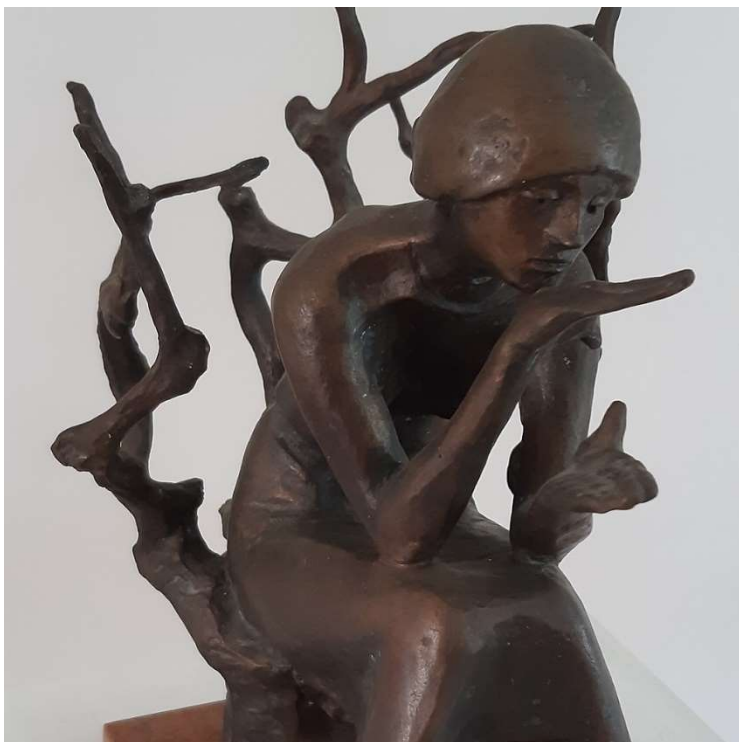

A köztéri szobrászat különleges műfaj: az alkotók a háttérben maradnak, méltatlanul keveset beszélnek róluk, de műveik mindennapjaink részévé válnak, hangulatot adnak a településnek. Mintha a Boldogságboltban azt kérték volna, hogy műveik legyenek ismertek, s ezért cserébe saját hírnevüket adták cserébe.

Ha elkezdem sorolni a műveket: Kiskirálylány, A Dunánál (József Attila szobra), Apor Vilmos, Négy évszak, azt hiszem, mindenki érti, mire és kire gondolok: Marton László (1925-2008) alkotásai lelket adnak a térnek. Hogy elmondhassuk, hogy láttuk művei jelentős részét, nem lenne elég bejárni a magyarok lakta településeket, a világot kellene célba vennünk - vagy ellátogatni Tapolcán a Marton László Emlékmúzeumba. Ha nem is a teljes életművel találkozhatunk ott, mégis, átfogó képet kapunk róla. Sőt, valamivel többet is: amíg a köztéri szobrokat csak bizonyos szögéből láthatjuk, egy eltolt síkban, addig az Emlékmúzeumban körbe tudjuk járni minden irányból. Ahogy máskor csak Isten, az alkotó, vagy egy madár láthatja.

Miközben végig kalandozunk a szemünkkel a szobrokon (szándékosan nem mondok maketteket, hiszen ezek is teljes értékű alkotások), érdemes felidézni a művész gondolatait:

„A jó művészi produktum önmagáért beszél. Sugárzása van, lebilincsel, nehéz tőle megszabadulni. Mindezt tudva, abban a reményben dolgozom, hogy nekem is sikerül az utókorra egy pár jó munkámat hátrahagyni. Biztos vagyok abban, hogy az idő csak azt menti meg, aminek vonzó ereje van. Az olyan munka, ami taszít, az elveszik.(...)”

A köztéren elhelyezett szobrok tömegekhez szólnak. Igyekeztem a mai értelmezéssel a nagy kultúrákból azt a formát (realizmust) átmenteni, amivel közérthetővé teszem magamat és a művészet folyamatosságában egy láncszem lehetek. Az ilyen realizmus mindig is életet, erőt adott a művészetnek. Munka közben receptet

senki sem ad, mi módon szülessen jó szobor, egy-egy alkotás minőségét műszerekkel mérni nem lehet.

A művészi produkció elsősorban tehetség dolga. Megítélésénél, ha van vonzóereje, a kíváncsiskodót csak nehezen engedi el. Ez a jelzés a legjobb bírálát a minőség megítélésére.”

„A művészetet egy ponton túl nem lehet elemezni, mert úgy járunk, mint amikor kezünkbe veszünk egy pillangót, hogy közelről vizsgáljuk meg, közben ujjaink között szétporlad a lepke szépsége. A művészetet magyarázni lehet, de megmagyarázni lehetetlen. Ahogy Goethe szerint is, a Művészet a kimondhatatlan tolmácsa.”

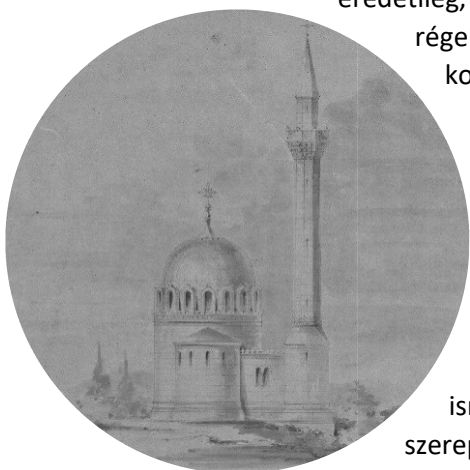
Kerek-e a Kerektemplom? (Öskü)

Számomra a Balaton-felvidék Magyarország egyik legtitokzatosabb része, s ezen belül is mindig magával ragad az Öskü-i templom. Nehéz szabadulni a hely varázsától, ennél csak egy feladat nehezebb: a templommal kapcsolatos kérdésekre választ találni. Mert ezekből számtalannal találjuk szembe magunkat...

Az első kérdés a **hely neve**: Öskü. A népies szómagyarázat alapján ősi, kőből épült épületként értelmezhetnénk, azonban az első szótag, az „Ős” (Ős, Es) személynév volt. A hagyomány szerint, a honfoglaláskor a mai Veszprém megye területét a Szalók nemzetség szállta meg, melynek feje Ősbő volt, innen ered a település nevének első szótagja. A „kő” a régi településnevekben sziklaoromra épült várat jelentett – azonban Öskün nincs ilyen vár (az Újlaky-féle vár nem magaslaton volt). Igaz, a középkorban a templomok gyakran erődítményként is szolgáltak, azonban itt a párhuzam ennél is erősebb: a templom belső falsíkját nem a templomokra, hanem a várakra jellemző módon építették meg (hasonlóan az esztergomi vár falait).

A második kérdés, hogy **mikor épült** a templom. Régebben úgy gondolták, hogy török mecset volt eredetileg, de valójában régebbi, az Árpád-

korban, a XI. század végén emelte a veszprémi káptalan – ilyenek lehettek azok a templomok, melyeket Szent István király törvénye alapján minden tíz falunak emelnie kellett. Egyesek szerint római kori alapokra épült, de ezt még nem sikerült bizonyítani. Mai formáját, jellegzetes zsindeletetűzetét a XVIII. század elején nyerte el – egy apróság kivételével: ekkor még harangtorony is emelkedett a kupola fölé¹⁶.

A harmadik kérdés a véletlenek szerepe: annak, hogy ma ismerjük és ilyennek ismerjük az ösküi templomot, igen nagy szerepe volt két XIX. századi eseménynek.

Az első véletlen megértéshez tudni kell, hogy Öskü új plébániatemploma 1843 és 1848 között felépült, így felmerült a kérdés, hogy mi legyen a régi kerektemplom sorsa? A várpalotai uradalmat ekkortájt Waldstein János örökölte meg, s megbízta **Ybl Miklóst**, hogy a kápolnát mauzóleummá alakítsa át. Ybl Miklós a tervek készítése során a korabeli közhiedelemből indult ki, hogy a templom eredetileg mecset volt, így az első tervváltozatához még minaretet is tervezett...

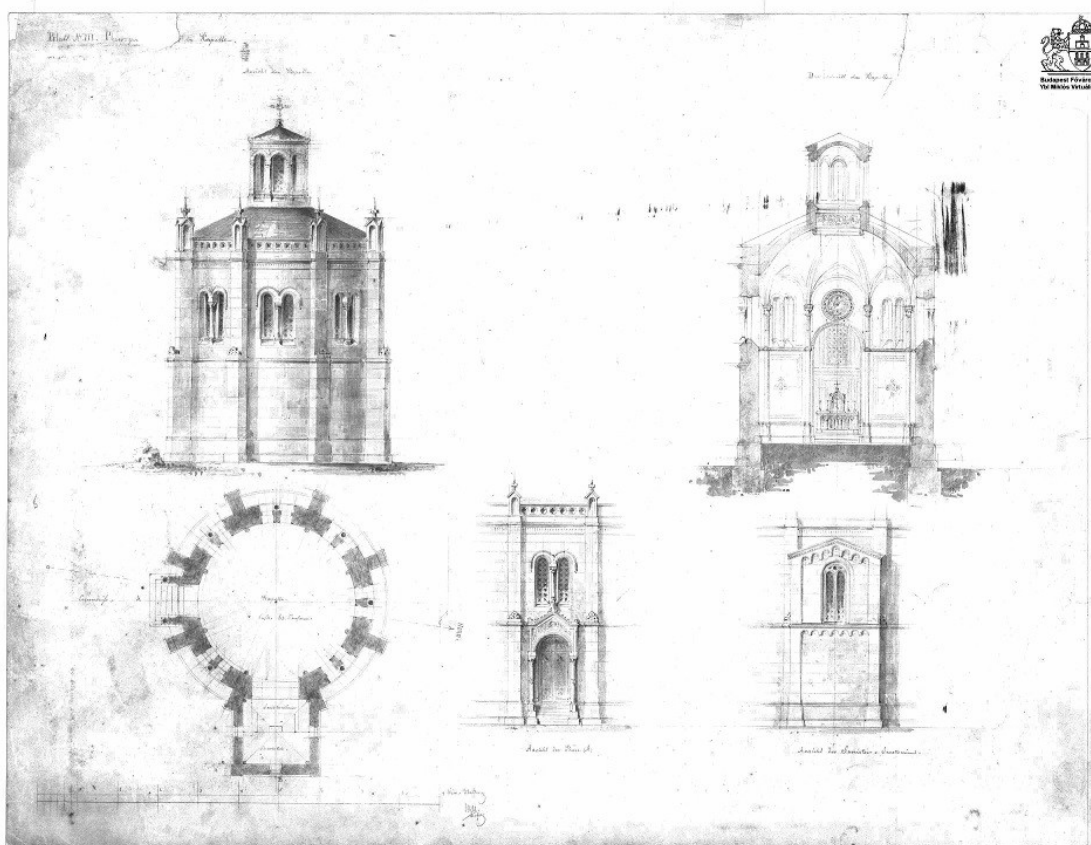
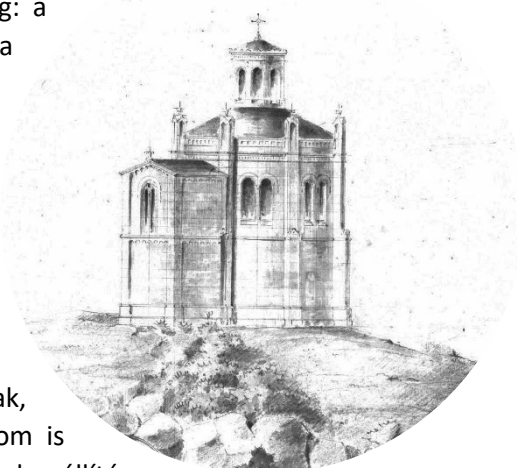

¹⁶ a templom történetéről bővebben: <https://varlexikon.hu/orskui-rotunda>

Bár Ybl Miklós zsenialitását feltétel nélkül elismerem, de nagyon örülök annak, hogy tervei közül egyik sem valósult meg: a Kerektemplom megmaradt eredeti, egyszerű és tiszta szépségében¹⁷.

A másik véletlen, a vasútvonal megépülte 1872-ben: a szikla átvágásával szerencsére nem sérült meg a templom, de az utasok megcsodálhatták, s a Kerektemplom „divatba” jött.

S végül a címben feltett kérdésre a válasz: kerek-e a Kerektemplom? A legősibb templomok, gondoljunk csak a Panteonra és a Szent Sír bazilikára, kerek alaprajzúak voltak, jelképezve a föld teljességét. Látszólag az Ösküi templom is ebbe a sorba illeszkedik, valójában kissé ovális, amint ez a helyreállítás során végzett földmérés kiderítette¹⁸.

¹⁷ a tervekről bővebben: <http://ybl.bparchiv.hu/temak/templomrom-atalakitasa-mauzoleumma-osku>

¹⁸ forrás: <https://osku.hu/index.php?p=adatlap&kategoria=latvanyossag&id=271>

Öskü temploma (vers)

Mióta csak hallottam híredet,
láttam képedet,
vágytalak látni,
Öskü különös temploma.

Mert kerek az ég,
s a föld is kerek,
miért lenne más a templom,
mely egybefűz földet és eget?

Kicsiny dombon,
zsindely tető alatt
múltat őriz a templom,
egybefonva múltat és jövőt:

régi építők hitét,
dúlását töröknek,
folytatásnak és újrakezdésnek,
ígéretét egy igaz jövőnek.

Egy megoldatlan gyilkosság - Szekuli Pál halála (Öskü)

A múltnak ezer arca van: van, amelyikre szívesen emlékezünk, s van, amiről nem szívesen beszélünk. Egy ősi templomra igen, egy megoldatlan gyilkossági ügyre nem; pedig lehet, hogy ez utóbbiak a mélyén is olyan igazságra lelünk, amely értékes része lenne közös múltunknak. Szekuli Pál (1925-1957) halála talán épp ilyen örökség lehet.

A történeteket a Nemzeti Emlékezet Bizottsága–Országház Könyvkiadó „Halálra ítélve / Papi sorsok '56 után” c. kiadványa írja le (Budapest, 2018):

„Ugyancsak kétes körülmények között hunyt el a veszprémi egyházmegyéhez tartozó Öskü káplánja, Szekuli Pál. Tizenkilenc évesen, 1944. augusztus 27-én felvételét kérte a piarista rendbe, majd a váci és tatai novíciusévek után 1949. március 25-én tette le ünnepélyes fogadalmát. 1950. június 21-én szentelték pappá. 1946-tól 1950-ig matematikát és fizikát hallgatott a Pázmány Péter Tudományegyetemen (1950-től Eötvös Loránd Tudományegyetem), de állami nyomásra több piarista rendtársával együtt tanulmányainak feladására kényszerítették. 1950 szeptemberétől Somlószlóson, 1951 márciusától Látványban működött káplánként. 1952 decemberében letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték. A budapesti gyűjtőfogházban és Vácott raboskodott, de dolgoztatták a dorogi szénbányában is. 1956 júliusában kegyelemmel szabadult, majd Ösküre helyezték a hatvannyolc éves Miklós József plébános mellé káplánnak. A harminckét éves Szekulira 1957. december 7-én holtan találtak rá a plébánia kútjában.

A talányos ügygel kapcsolatban csak azt tudhatjuk bizonyosan, hogy ki nem követte el a bűntényt. A valódi gyilkos személye máig ismeretlen, az ügy ily módon megoldatlan. A nyomozás során inkább összezavarták a szálakat, semmint kibogozták volna. A rendőrök Tibold Éva árva, epilepsziás kiskorú személyében előkapartak egy lehetséges „szeretőt”, de a gyanú tarthatatlannak bizonyult. Vizsgálták az öngyilkosság lehetőségét, majd az idős plébánosra és annak hatvannégy éves házvezetőnőjére, Miklós Katalinra terelték a gyanút. A nyomozók szerint az asszony egy törölközővel megfojtotta Szekulit, majd a hetvenéves plébános segítségével az udvaron lévő kúthoz vonszolta a tetemet, és a megfojtott káplánt együttes erővel beledobták a vízbe. A teljesen kaotikus nyomozati anyag leginkább egy morbid komédiára emlékeztet. E szerint ugyanis az idős plébános a gyilkosságot követően utasította a harangozót, hogy Szekuli Pált harangozza ki, sőt a hetvenéves pap lemászott a kútba, és feladta a megölt káplánnak az utolsó kenetet.

Az eredeti iratokból mégis kiderül néhány fontos tény. Például, hogy a plébános egy magának való, mogorva ember volt, akit a faluban nem szerettek. A nála tartott házkutatás során előkerült egy vadászpuska és egy pisztoly is, ezzel pedig zsarolhatóvá vált. Az ehhez hasonlóan szövevényes, homályos ügyek kiválóan alkalmasak az emberek összezavarására, megosztására. Ez esetben az egyébként is népszerűtlen plébánost teljesen ki lehetett rekeszteni a falu közösségéből. Talán még utódjának is nehéz volt helyreállítani a bizalmat a maga és a katolikus egyház irányában.”

1957... A felszín: május 1-én az ünneplő tömeg megtöltötte a hősök terét, de a mélyben folytatódott a megtorlás, a megfélemlítés. A teljességi igénye nélkül, a meggyilkolt papok listája csak ebből az évből:

- február 28: Kenyeres Lajos, római katolikus pap, Verzesny és Tiszavárkony között, gyilkosság
- augusztus 10: Pap Béla, református lelkész, Bakony, eltűnt
- december 14-15: Brenner János, római katolikus pap, Rábakethely, gyilkosság

· december 31: Gulyás Lajos, református lelkész, kivégzés

Könnyen lehet, hogy ebbe a sorba illik Szekuli Pál halála is. Sírja ma a hajmáskéri temetőben található¹⁹.

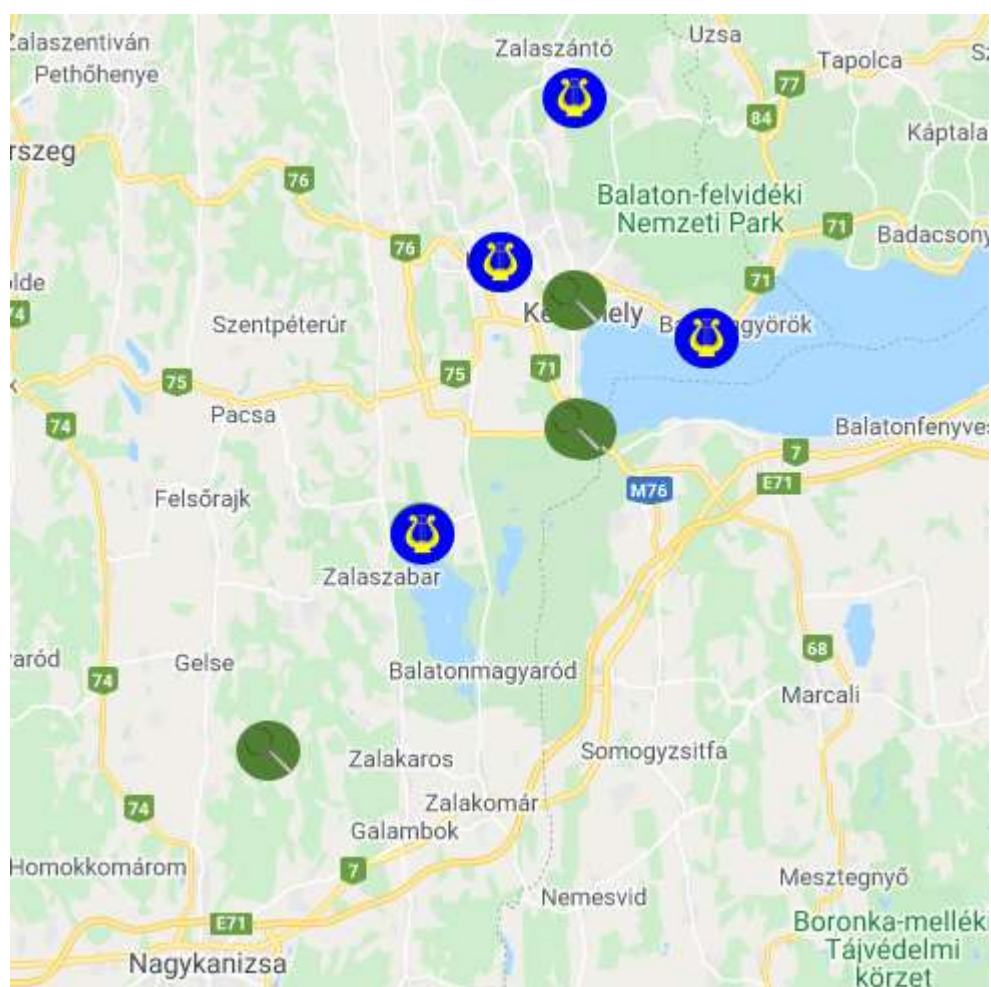
Vértanú volt? Azt hiszem igen, bár könnyen lehet, hogy ezt sohasem lehet bizonyítani. A rendszer embertelenségét mutatja, hogy nem volt elég hogy a káplánt megölték, egyben karaktergyilkosságot is elkövettek a plébános ellen... Ha Öskün járunk, egy pillanatra idézzük magunk elé Szekuli Pál alakját is.

¹⁹ Forrás: A MAGYAR PIARISTÁK SÍRJAI 1945–2015, összeállította RUPPERT JÓZSEF:
https://pkk.piarista.hu/system/files/field/edokumentum/2016/piarsirok-2016-04-18-b5-v11_s.pdf

Zala megye

Zala megyében az alábbi helyeken jártam:

- Keszthely
- Keszthely (Fenékpusztja)
- Rezi
- Hévíz
- Vonyarcvashegy
- Nagybakónak
- Zalavár

Egy kastély és egy könyvtár kalandos múltja (Keszthely)

Ha a Balaton nyugati végén járunk, akkor Keszthely kihagyhatatlan, s ha Keszthely, akkor a sok egyéb látnivaló mellett fel kell keresnünk a Festetics kastélyt. Aki már járt erre, tudja, hogy a kastély ebben az esetben nem egy épületet jelent, hanem különböző intézmények sokaságát: magát a kastélymúzeumot, a kertet, a pálmaházat, a madárparkot, a hintó- és vadászkiállítást, valamint a Balatont bemutató terepasztalt, egy nap talán nem is elég arra, hogy mindent megnézzünk.

Festetics Kristóf (1696–1768), a család keszthelyi ágának alapítója két hitbizományt hozott létre: a keszthelyit és a dégit, így adja magát a két kastély összehasonlítása. Mind a kettő méltóságteljes, harmonikus, de a hasonlóságok itt véget is értek: amíg a dégi kastély egy bezárt titokzatos világ, a maga szabadkőműves múltjával, addig a keszthelyi, ennek pont az ellenkezője: nem csak nyitott, jól látható, de hivatása is az volt, hogy az erre járóknak megnyissa a világot - I. György itt alapította meg a Gerogikont 1797-ben, Európa első felsőfokú mezőgazdasági tanintézetét. Itt nem idézi fel magában az ember [Menenius Agrippa meséjét](#), Keszthely a tudás és a szellem fellegvárát jelenti a magyarság számára.

Ennek ellenére a történelem nem volt kegyes a kastélyhoz: bár a világháború megkímélte, '45 után a terület először a szovjet, majd a magyar katonaság tulajdonába került, de szerencsére ennek emlékét már csak anekdoták őrzik: már 1952-ben műemlékké nyilvánították és megkezdődött helyreállítása. Ami azóta is tart... Furcsa belegondolni abba, hogy több, mint másfél évszázadig épült a kastély, s alig egy évtized pusztítását próbálják azóta is helyreállítani.

Bevallom, számomra korábban a kastély a múlt idők tanúja, a szellemi turizmus méltó célpontja volt, azonban a könyvtárban járva felül kellett vizsgálnom korábbi véleményemet. A kastély könyvtára őrzi a méltóságot, a gazdagságot, nem csak anyagi értelemben, a barokk, mégis örök szellem ragyogását - és, bármily meglepő, könyveket. Rossz szokásom szerint a könyvek címeit nézegettem, miből tanulhattak itt az egykori diákok, s megakadt a szemem egy oda nem illő: „*Szocialista mezőgazdaság - gazdag parasztelel*”. A szocializmusról szóló könyv a Festeticsek könyvtárában érdekes történetet ígért: a könyvtárét.

A könyvtár története valahol ott kezdődött, hogy a már említett Festetics Kristóf a hitbizomány részévé tette, így a könyvek is elidegeníthetetlenek lettek. Az ő idejében a könyvtár még „csak” 2000 jogi,

politikai, földrajzi és történelmi tárgyú kötetből állt. Fiának, Festetics Pálnak (1722-1782) szenvedélyévé vált a könyv: újságokra fizetett elő (elsőként a *Wienerischer Diarum*-ra), beszerezte a Francia Enciklopédiát, könyvtári index készült, beszerzési stratégiát alakítottak ki, és ami talán a legfontosabb, a szakemberek is hozzáférhettek a könyvekhez.

A könyvtár épülete 1799-1801 között épült fel, Weimar-t követő stílusban, ezzel is támogatva a Georgikon tanárait és diákjait. A következő másfél évszázad során szépen gyarapodott a gyűjtemény, s a II. Világháború előtt már 50 ezer kötetből állt.

A magyar műemlékek története '44-45-ben általában három elemmel írható le: a visszavonuló németek lerombolták, a szovjetek elvitték, és ami maradt, azt a lakosság hordta szét. Kevésen múlt, hogy a keszthelyi könyvtárnak nem ez a sors jutott. Ezt a keveset a város szovjet parancsnoka, Ilja Illarinovics Sevcenko (1906-2007) jelentette: felismerte az itt felhalmozott értékeket, ezért befalaztatta a könyvtár ajtaját. Azt mesélik, hogy még fertőzésveszéllyel is riogatta a potenciális fosztogatókat... (Sevcenko-t később, 1985-ben Keszthely díszpolgárává választották).

Tehát a könyvtár háborút épségben túlélte, azonban a béke még hátra volt... A könyvtárat a kastéllyal együtt állami tulajdonba vették, s a kezelői feladatokat az Országos Széchényi Könyvtárra bízták. A legértékesebb kiadványokat Budapestre szállították, s cserébe frissebb szakkiadványokkal frissült az állomány, valószínűleg, így került a könyvtár állományába a korábban említett, a szocialista mezőgazdaság hatását a paraszti gazdaságokra elemző mű is. Talán mosolygató véletlen, hogy pont ezen a köteten akadt meg a szemem, de ne feledjük: ma már ezek a könyvek is a múltunk részei.

Azt hiszem, ez a legnagyobb titok, amit a könyvtár rejt, túl a nagyműveltségű nobilitásokon és szovjet városparancsnokokon: nem múzeumi kiállítás, hanem működő intézmény, ma is fogadja a kutatókat, alapítóinak nem csak emlékét, de szándékát is ápolva.

Üdítő pillanatok egy (majd) 400 éves korcsmában (Keszthely, Fenékpusztá)

Van abban valami abszurd, hogy Fenékpusztán egy lepusztult kastély és egy római romváros mellett a prosperitást egy korcsma képviseli. Aki gépkocsival száguld Balatonberényből Keszthely felé, vagy vissza, észre sem veszi talán az út mellett megbúvó régi vámházat, pedig érdemes megállni egy rövid pihenőre!

Nos, be kell vallanom, a mi pihenőnk nem csupán kultúr-, hanem egyéb szomjából is táplálkozott; épp biciklis Balaton-kerülésben voltam a fiammal, amikor egy barátom tanácsára beiktattunk egy rövidnek tűnő pihenőt a „400 éves Vámház korcsmában”. Ha az embernek a nyári kánikulában saját izmával kell megküzdenie minden méterért, nyitottá válik szelleme arra, hogy minél több szépségnél megálljon, de ritkán lel olyan kincsre, mint ezen műintézménynél.

A helyet először 1648-ban említették, mint révet (s ahol rév volt, ott kocsmának is kellett lennie), így a nevével ellentétben még nem egészen négy évszázados, de a kerekítés szabályai itt életbe lépnek, s nyugodtan használhatjuk ezt a jelzőt. Gondoljunk bele, kiket szolgáltak ki itt ez alatt az idő alatt! Itt mérhettek feketén alkoholt a janicsároknak, de itt frissítették

magukat a keresztesek is, felváltva vendégeskedtek itt a kurucok és a labancok is, s bizonyos, hogy 1848-49 is érdekes történeteket tartogat számunkra!

A híres vendégek helyett mégis egy hírhedtét őrzi meg az emlékezet, Nádi Jancsiét, akit itt ért utol a végzete:

*Nádi Jancsi a csárdába
Ráparancsol a csárdásra:
– Húzza le a fírhangokat,
Hadd mulassam ki magamat.*

*Nádi Jancsi Fenékben van,
Zsandároknak izenve van:
– Most jöjjetek hamarjába,
Nádi Jancsi a csárdába.*

*– Még egy icce borom járna,
Ha az idő el nem járna.
– Az idő már későre jár,
Az ajtónál áll hat zsandár.*

*Jött a zsandár nagy sietve,
Dufla töltött fegyverekkel.*

– Jancsi, akarsz-e meghalni,
Vagy magadat meg kell adni.

– Jancsi kapta a fegyverét,
Elkeríté az istenét,
S mire magát észrevette,
Golyó szívét sértegette.

Nádi Jancsi fejér teste
Fenékben van eltemetve,
A fenéki temetőben
Nyugszik a fekete földben.

Sokszor jártam már Fenékpusztán, temetőt sehol sem találtam, a kocsmá, ahol mindez megtörtént, még mindig áll és még mindig hideg az ital. Ilyen a történelem: a hatalmas római várost, a császár szülőhelyét, már csak sejteni lehet, a kastély lepusztult, de a kocsmá még mindig áll, s az emlékezet nem a hősök, hanem egy betyár emlékezetét őrizte meg.

Ez azonban a történelem, a kocsmát azonban nem csak a múltban való merengésért érdemes felkeresni, egy igazi kuriózum.

Ha egy mondatban akarnám leírni, azt mondanám, hogy egy divatos romkocsmá és egy autentikus tájház keveréke. Az épület előtt retró padok, de a falon művészi igényű domborművek és festmények idézik fel a ház fordulatos múltját. Belül különösen vegyül a gúnnal felidézett szocreál az őszinte hazaszeretettel. Ha fel szándékozunk keresni a mosdót, a „betyárok” feliratú ajtón kell keresztül lépnünk, s belül Lenin atyánk képe ad ihletet az anyagcsere folyamatok zárásához.

Azt hiszem, Fenékpusztán minden adott ahhoz, hogy igazi kultikus állomássá váljon, amit mindenkinek fel kell keresnie, aki a Balatonnál a fürdőzésnél többre vágyik.

Fenekpuszta, a barbárok és az építők emléke

Monoton az út a lüktető város, Keszthely és a csendes Balatonberény között. Lassan fogynak a kilométerek, s közben azon gondolkodom, ha kétezer éve járta volna erre, akkor is nagyjából ezt a vonalat kellett volna követnem, csak akkor nem az elnéptelenedett Fenékpusztán, hanem a nyüzsgő Valcum-on keresztül vitt volna el az utam.

Egykor máshol mosta a Balaton vize a partokat, mint manapság: kétezer éve Fenékpusztá nem a part mentén feküdt, hanem egy félsziget csúcsán feküdt. A Római Birodalom idején két út is erre vezetett, s Valcum a légiók otthona volt.

Ma már csak romok őrzik a római idők: egy kapu, egy magtár és egy bazilika romjai, pedig egykor 15 hektáron terült el a tábor. Egy virágzó, birodalom virágzó városa. Leülök a bazilika romjainál, s azon gondolkodom el, vajon az V. században, mikor a Birodalom már haldoklott, mi vitte rá az embereket, hogy templomot emeljenek. Hogyan és miért imádkozhattak? Vajon, Krisztus után 455-ben, amikor Avitus császár Fenékpusztáról akarta visszafoglalni Pannóniát a barbároktól, milyen ruhákban, milyen rendben vonult be az uralkodó udvartartása, hogy a győzelemért imádkozzanak? Vajon hitték-e, hogy a római sasok újra uralmuk alá vonják ezt a tartományt? Ha hitték is, rövid ideig tartott ez az álom, pár hónap múlva már a barbároké lett a város, s amit nem égettek fel, abba beköltöztek. Mert Róma öröksége még romjaiban is a nagyságot, az erőt s a múlt időbe tett örökkévalóságot jelentették. Felidézem magamban Passuth László Ravennában temették Rómát c. regényét: *„Így költözött be Theodomir közel a nagy tó partjához egy római romvárosba, ahol a házak tetejét száz éve kikezdte a tűzvész, s ami az ékességéből maradt, elhordták a pusztai szelek.”*

Úgy mondják, itt született Theodorik király (453-526), hogy aztán Itáliát meghódítva az utolsó igazi római filozófust, Boethiust (480-524) kivégeztesse... Kegyes király volt, megengedte, hogy Boethius befejezze művét, a filozófia vigasztalását, s csak aztán ölette meg. Így visszatekintve, másfél évezred távlatából, boldognak mondhatjuk a kort, amikor a „barbárok” még tisztelték az alkotást, ha az alkotót nem is.

Négy évszázadig tartott a római világ ezen a földön, de a „barbárok” sem jutott sokkal több: a honfoglalók idején elnéptelenedett a város. Úgy tűnik, minden nép, amely a fegyverek helyett a civilizációt, a rombolás helyett az építést választja, aláírja saját halálós ítéletét: mert mindig jönnek új

barbárok, akik lerombolják a falakat. Mégis, a rombolók emlékét elfújja a szél, de az építőkre mindig emlékeznek.

Hét évszázadig tartott Fenékpusztai szunnyadása... A XVIII. század elején a bécsi udvar itt tenyésztett lipicai lovakat a Spanyol Lovasiskola számára - furcsa játéka a sorsnak, hogy a római korban virágzó településbe a római császár utóda lehelt újra életet, hogy aztán a Festeticsek vásárolják meg 1739-ben. A birtok felébredt Csipkerózsika-álmából: felépült a kastély (1820), hajóépítő műhely létesült egy trieszti mester, Bori Antal (1764-1835) vezetésével. Ha nem is lett olyan nyüzsgő város, mint az ókori Valcum, de újra életre kelt.

Emil Adam: A fenékpusztai ménés

Ma már ez a világot is csak festmények őrzik, aki erre jár, csak egy romos kastélyt talál: a Világháborúval kezdődő új kor nem gyakorlott kegyelmet, az új barbárság ideje jött el. Lesz vajon erő és akarat, hogy a pusztulás évtizedeit zárójelbe tegyük és Fenékpusztai új életre keljen?

Az örökség a miénk: még állnak a kastély falai, Valcum romjai a földből kilátszanak, még él a fenyves út, ami a várossal összekötötte, a part még érintetlenül őrzi a teremtés szépségét. Rajtunk áll, hogy a barbárok vagy az építők örököseinek bizonyulunk-e.

Ha az utóbbiaké, azt hiszem, újra ellátogatok ide, rendelek egy kávét és elkezdem olvasgatni a Filozófia vigasztalását.

Rezi vára (vers)

Ki tudja számbavenni,
hányszor cserélt gazdát
e kicsiny vár
a Keszthelyi-fennsík felett.

Nehéz lenne felsorolni,
e hegycsúcsnak hány gazdája volt,
ki épített hozzá és ki rombolta le,
história lapján tarkállanak nevek:

lázadó Lackfiak és kucsmás Zsigmond király²⁰,
öreg Kinizsi s a fekete sereg
e falaknál utoljára győzedelmeskedett²¹.

Hét évszázada volt a zsarnokoknak,
s a lázadónak, kik zsarnokká válni vágytak,
a hatalmi gőg és botor nagyizolás
rombolta le, mit építettek szorgos kezek.

S e kicsinyes civódásokon felül
mindig hódítók nyertek csak sokat,
jöhettek bármikor, bármilyen irányból,
e haza népe összefogni képtelen...

Vagy lenne még remény?
Mikor égetett a reménytelenség,
56 fekete telén, egy maroknyi ember²²,
vesztett harc után nem adja fel,
s új csatára, új halálra
fegyvert fogni kész.

Bár romosak a falak,
nincs sehol király és nemesúr,
e csapatnyi fiatal
szebb jövőt ígért...

*A képeket köszönöm a Rezi önkormányzatnak
és Tafota Istvánné Gabriellának!*

²⁰ 1397-ben a vár birtokosait, a Lackfi testvéreket Zsigmond király hívei meggyilkolták

²¹ 1490-ben Habsburg Miksa csapatai bevették a várat, de a következő évben a fekete sereg. Kinizsi Pál (1434-1494) vezetésével visszafoglalta

²² 1956-ban, a szovjet intervenció csapatai közeledtével a népfelkelők egy csoportja fegyverrel, lőszerekkel a Rezi erdőbe vonult, őket követte a városban működő vállalatok csoportja, több száz nemzetőr, és akadémiai hallgatók. Ma emléküket tábla őrzi.

Hévíz, az egykori zsinagóga emléke

Hévíz Zala megye egyik ékköve: fürdője a római kor óta ismert, a város rendezett, parkjai békések, olyan hely, ahol a test felfrissül a lélek pedig megpihen. Az egyik bejáratnál egy különös emlékmű: egykor zsinagóga állt itt.

Az emlékmű vonalai az egykori imaház vonalait idézik, rajta nevek: akik egykor itt éltek, akiket egykor innen vittek a halálba. Többek között Schulhof Vilmost (1874-1944), aki budapesti és berlini gyakorlata után Hévízen gyógyított, többek között létrehozva Európa egyik legkorszerűbb, „gépesített” gyógytornát alkalmazó intézetét. Auschwitzból ő sem tért haza, emlékét ma Sétány őrzi Hévízen.

Hévízen nem élt sok zsidó, becslések alapján a lakosság 2-3%-ánál nem lehetett többen, mégis ez a közösség elég erős volt ahhoz, hogy 1933-ban zsinagógát építsenek. A kulcsot egy kislány, Müller Éva vehette először kézbe. Vajon az ünneplők gondoltak a távoli Németországból érkező baljós hírekre? Az ideológiára, amely elpusztításukat tervezi? Talán igen és úgy gondolták, az ima háza válasz a gonoszság terveire.

A kislányt 1944-ben Auschwitzba deportálták. Ő a kevés túlélő egyike.

Furcsa játéka a sorsnak, hogy az épület mind a holokausztot, mind a háborút szerencsésen túlélte, de a békét már nem: 1959-ben megszűnt a hitélet, az épületet pedig 1977-ben lebontották.

A zsinagóga helyén emelt emlékmű a maga egyszerűségében megéri a lelket, s a rajta elhelyezett kavicsok jelzik: a hit megmaradt.

A hévízi zsinagóga előtt... (Hévíz)

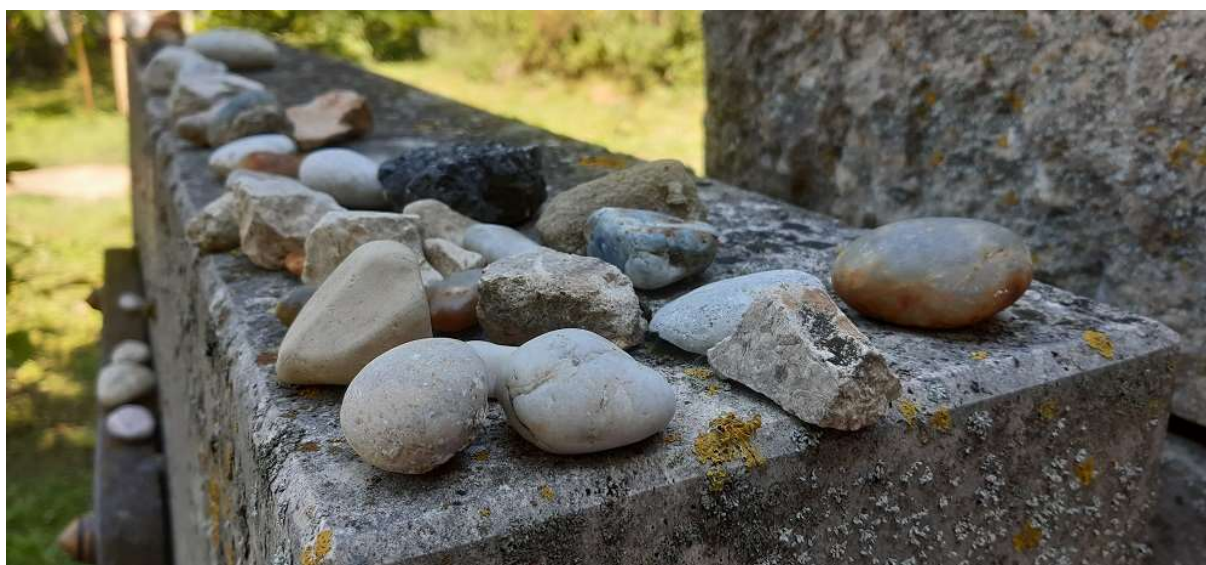
Néhány élére csiszolt kődarab,
rajtuk nevek és kavicsok,
egykor zsinagóga állt itt,
s mindebből csak ennyi maradt.

Nem mondja, ki erre jár:
mily szépek hajlékaid Jákob,
s sátraid Izrael²³,
a turistaáradat észre sem veszi:
a házból és a zsinagógából ennyi maradt.

Zsibong a strandoló tömeg,
elnémult már a „Halld Izrael²⁴”,
eltűntek már a derék férfiak,
s a jiddise máme²⁵ gyermeket nem nevel...
Pár kődarab, csak ennyi maradt,
a turistaáradat észre sem veszi.

Minden hiába volt, az élet, a ház és az ima?
De lehet-e hiába a hit és akarat?

Gondolatban imát sorolok,
s érzem, újra él a kő,
hogy nem halhat meg a remény.

²³ יִשְׂרָאֵל מִשְׁכְּנֶיךָ יְעֻקֵּב אֱהֲלֶיךָ טוֹבוּ מֵהָ – utalás a zsinagógában való belépésre szóló áldásra

²⁴ utalás a zsidó imára: halld, Izrael, az Örökkévaló Úr, az egyetlen Úr
²⁵ zsidó anya

Vonyarcvashegy, Szent Mihály-domb

Kora reggel indultunk Vonyarcvashegyről, a Balaton egyik legszebb üdülőfalujából. Szeretem ezt a részt: a bicikliút a zöldön keresztül vezet, távol a part nyüzsgő örömeitől, az ember kettesben marad gondolataival. Néha gyalogosokat kell kerülni, de csend és béke vesz körül. Augusztus vége volt, hűvös volt a reggel, amikor különös menet jött velünk szembe: a zarándokok. Keresztaljában, imádkozva kerülték meg a Balatont. Nem volt csak néhány pillanat, amíg kikerültem őket, keresztvetéssel és bólintással köszöntöttem őket, s arra gondoltam, utuk célja, a mi kiindulópontunk, a Szent Mihály-domb lehet. Lélekben visszafordultam és velük tartottam.

Különleges ez a hely: 40 halász emlékét őrzi, akik egykor, 1739 telén a Balaton jegén próbáltak meg halászni, megküzdöttek az elemekkel, s alulmaradtak. Alulmaradtak, de a Magasságbelihez kiáltottak és megmenekültek. A néphit szerint fogadalmat tettek, hogy kápolnát emelnek a Szent Mihály-dombon, bár az újabb kutatások valószínűsítik, hogy „csak” az eredeti kápolna felújításáról, esetleg kibővítéséről lehetett szó. Egyszerű történet Magyarország egyetlen megmaradt halászkápolnájának meséje. Mégis, ahogy felkapaszkodunk a kápolnához, néha

megállva és elmélkedve, megérint valami titokzatos erő. Amikor felérünk, és elmondtunk egy imát a templom méretű kápolnában, lenézünk a dombról: látjuk a tavat, a nyaralókat. Más arca ez a Balatonnak, mint amit egykor a halászlegények láthattak: békés és felszabadult, az elemek mosolyogva néznek ránk, nem fenyegetnek, mégis azonos az érzet, hogy felülemelkedünk saját sorsunkon, saját kis szürke hétköznapi énkön. Ami a hétköznapiakban olyan fontosnak és fenyegetőnek tűnik, itt elcsendesül, betölt minket a napfény és a béke.

A domb története, mint cseppben a tenger, őrzi a magyar sorsot is. Egykor vár dacolt itt a törökkel, de mára már nyoma sem maradt, a ferences barátokra is csak a történelemlékönyvek emlékeznek, a régi időket csak pár sírkő és a megújult kápolna őrzi. Mégis, a béke és a lélek megmaradt, ha erre vágyunk érdemes elzarándokolni ide.

Vonyarcvashegy, a halászok legendája (vers)

Negyvenhat férfi,
harcolni kész,
jéggel, vízzel,
hideg téllel.

Negyvenhat férfi
halászlegény
jégre száll
és léket vág:
halat fogni,
megélhetni,
s csonthidegben
hazajutni.

De a tó ma oly kegyetlen,
lék szülte a rianást,
negyvenhat férfit,
halászlegényt,
foglyul ejt a jég s a szél.

Negyvenhat férfi tehetetlen,
sorsuk szörnyű fagyhalál,
mind megfullad:
szörnyé vált a téli tó,
zsákmányául elragadja,
ki megzavarja téli álmát.

Negyvenhat férfi égre kiált,
hívja, kéri Istenét:
csak kijutna,
még a partra,

csak túlélne,
most az egyszer,
életük megváltozik.

Kéri Isten makacs hittel
küldené el angyalát,
harcos, szárnyas Szent Mihályt,
ki a gonoszt eltíporja,
a jót megóvja,
győzve mennyei csatát.

Isten küldte hű angyalát,
megmenteni híveit:
hat meghalt, de negyven él
s dicsőségét hirdeti.

Kis kápolna,
dombnak csúcsán,
dicséri a Megmentőt,
negyven férfi,
halászlegény
emelte a falait,
negyven asszony,
hálával imádkozik.

Így legenda kegyes szava,
regéli e szép mesét:
gondolatom körbejárja,
s mint a bort ízlelgeti.

Hányszor veszttem,
mélyre estem,
sorsom jégtáblája vitt,
ki tudja merre,
halálra? Létre?
Vajon hitem
felérne-e
azzal ahogyan hitt
negyven férfi,
halászlegény,
Balaton jégtábláin?

A Szent György-vonalak metszéspontjában (Nagybakónak)

A Szent György-vonalak, vagy másképpen Ley-vonalak története is az emberiség eredendő bűnéhez, az I. Világháborúhoz vezet vissza. Az emberek eladdig még nem élt át ilyen mértékű és ennyire egyetemes pusztítást, s ez megkérdőjelezte mindazt, amiben addig hittek. A vallásos társadalmak eltávolodtak hitüktől, a világiak vallásossá váltak, különböző színű forradalmak törtek ki, s úgy mellékesen elterjedt a szexuális szabadosság. Új utakat kerestek az emberek, s volt, akinek az újat az ősi, elfelejtett tudás jelentette.

Angliában ekkor vették észre az Old Straight Track Club tagjai, hogy az ősi építmények egy jól beazonosítható vonalhálózat mentén helyezkednek el, s ennek egyeneseit Ley-vonalaknak nevezték el. Egyesek szerint a „ley” egy ősi angol kifejezés, ami tiszta, üres helyet jelent, mások szerint a vonal mentén elhelyezkedő települések nevében szerepelt a „ley” szótag – lehet, hogy a két magyarázat nem zárja ki egymást.

Az elmélet szerint, ezek az energiavonalak keresztül szövik a földet, a metszéspontoknak különös jelentősége van: összefüggés figyelhető meg a nyersanyaglelőhelyekkel, az időjárással, a csomópontok pedig kulturális központtá váltak.

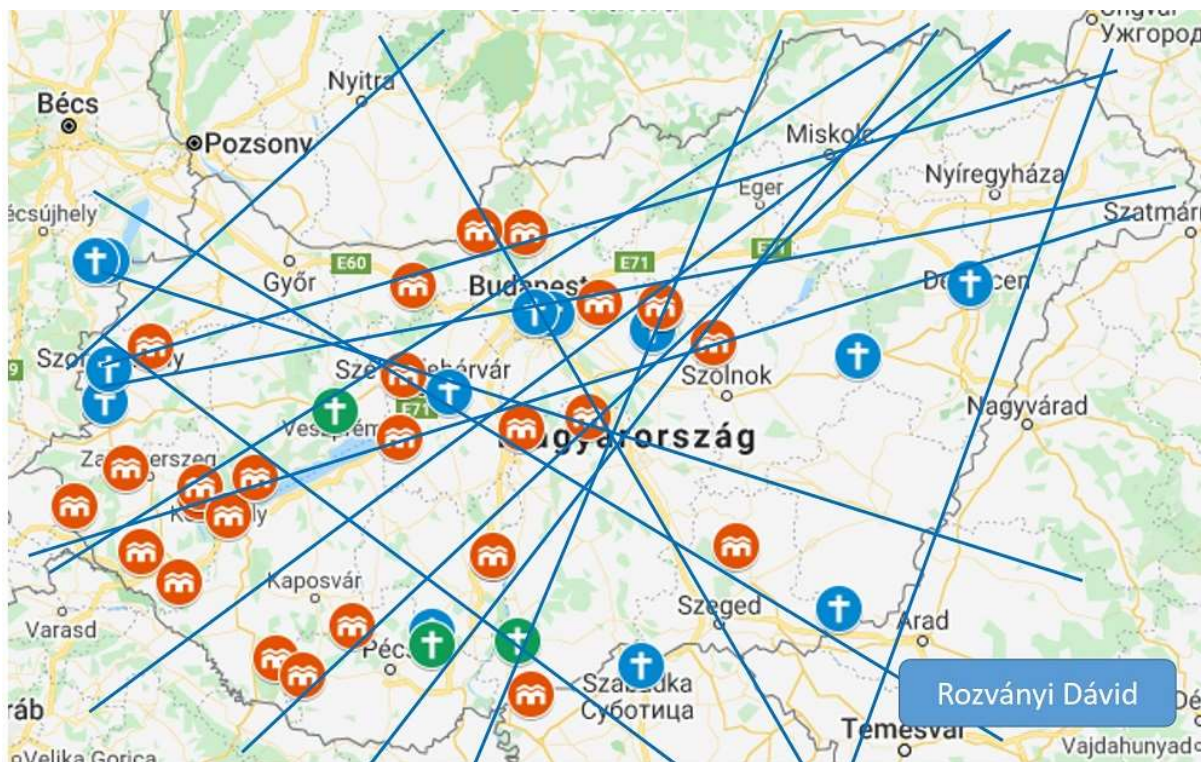

„Több dolgok vannak földön és egen, Horatio, mintsem bölcselmetek álmodni képes.” (Shakespeare, Hamlet, fordította: Arany János) - gondolom magamban, ha ilyen elméletekkel találkozom. Mivel nem vagyok fizikus (mint például annak a szovjet tudóscsoportnak a tagjai, akik a magyarországi Ley-vonalakat tanulmányozták), így az elmélet helyességéről nem merek véleményt formálni, inkább a kollektív tudattalanban betöltött szerepét veszem górcső alá.

A Ley-vonalakat Magyarországon Szent György-vonalaknak nevezik, így adja magát a feltételezés, hogy nálunk azoknak a templomoknak és településeknek az elhelyezkedését kell vizsgálni, melyekben szerepel Szent György. A feladat érdekes: a középkorban a nem magyar és nem középkori szentek közül elsősorban Szent Márton és Szent Mihály tisztelete volt erős, Szent Györgyé kevésbé, így viszonylag egyszerűnek tűnik a feladat: egy térképen fel kell tüntetni ezeknek a helyét és össze kell vetni a feltételezett Ley-vonalakkal.

A térkép készítésekor a mai településneveket és létező templomokat vettem figyelembe, azaz nem végeztem teljes mélységű kutatást, de az elmélet vizsgálatához kellő kiindulópontnak tűnt.

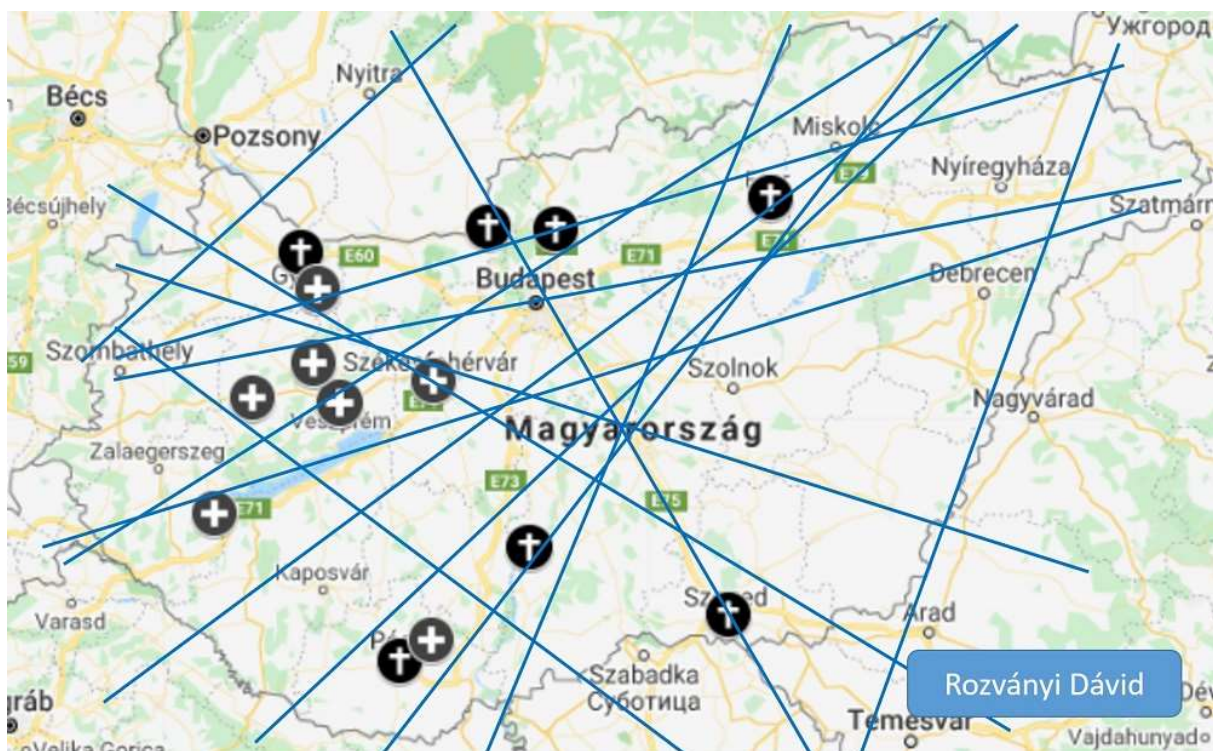
A Ley-vonalakat a térképre az általánosan elfogadott térképek alapján rajzoltam fel.

Ha nem is esik minden pont egy Ley-vonalra, de megfigyelhető, hogy a Szent Györggyel kapcsolatos földrajzi pontok sűrűsödnek azok körül, ez valószínűsíti, hogy az elmélet alapja benne van a kollektív tudattalanban.

Ez azonban a jelen... Érdekes a múltat is megvizsgálunk, a Szent István korában alapított szakrális helyeket (a korábbi időszakból nem maradt fenn olyan teljeskörű adatbázis, amit elemezni tudnánk).

Térképen ábrázolva a püspöki székhelyeket, apátságokat és prépostságokat, ezt a képet kapjuk:

Mint látható, egyértelmű megfeleltetés itt sincsen, de megfigyelhető, hogy a XI. században a szakrális helyeket ott alapították, ahol a vonalak sűrűsödtek, ez, ha nem is igazolja, de mindenképpen alátámasztja, hogy a Ley-vonalakkal tisztában voltak a középkor emberei.

Azonban felmerül a kérdés, ha el is fogadjuk, hogy a szakrális helyek eloszlása követi a Szent György vonalat, hogy ennek nem más ok, pl. gazdasági, politikai áll-e a hátterében? Ha ez igaz lenne, akkor a nem szakrális helyeknek, a váraknak is ezt az eloszlást kellene követnie. Azonban, ha, megnézzük az István-korabeli Magyar Királyság térképét, azt látjuk, hogy a várak egyenletesen oszlottak el, azaz a Szent-György vonalak csak a szent helyekkel hozhatók összefüggésbe:

Jómagunk kirándulni indultunk Nagybakónakra, a Kőszikla szurdok tanösvényét szerettük volna végig járni. Ahogy közelítettünk, körül ölelt a béke és a csend, Istenáldotta tájon jártunk, az odavezető út és a falu is első pillantásra a szívünkbe költözött. Az erdei parkolóban leraktuk a kocsit és nekiindultunk az ösvénynek, de nem jutottunk sokáig: a vihar járhatatlanná tette az utat. Egy darabig próbálkoztunk, aztán feladtuk.

Eszembe jut, amit olvastam arról, hogy a Ley-vonalak metszéspontjának egyik jellemzője a veszélyes időjárás... Igaz, ezt már megfigyeltem máshol is: azok a hegyi ösvények (mint például a [Holdvilág-árok](#)), amikről titkokat regélnek, ritkán járhatók, gyakran egy vihar vagy jég, ami összetöri a hidakat és elsodorja az ösvényeket. Azt mesélik, hogy úgy két évtizede két gömbvillám is találkozott Nagybakónak térségében, ez is erősíti az energiavonalak metszéspontjával kapcsolatos elméletet.

Az ok-okozat itt felcserélhető: a racionális énem azt mondja, hogy a megközelíthetetlen völgyek félelmet ébresztettek az emberekben és ezért legendákkal töltötték meg; a természetfeletti énem meg azt, hogy a természet őrzi titkait a turisták elől.

Visszafordultunk és a parkoló közelében található energiaparkhoz, az Árpád-forráshoz sétáltunk: ez azon ritka pontok egyike, ahol 3 vonal is találkozik. Annak ellenére, hogy milyen messze van mindentől ez a forrás, egy percre sem voltunk egyedül, folyamatosan érkeztek a zárandokok, akik lelki töltekezésre érkeztek.

Az energiaparkban egy gondolatébresztő táblát olvashatunk: a Ley-vonalakat Magyarországon Szent György-vonalaknak, Kínában sárkány-vonalaknak hívják. Szent György a legenda szerint legyőzte a sárkányt, s Anglia védőszentje is: a sárkány valamilyen formában megjelenik mindhárom elnevezés hátterében.

Magyarországon sok szakrális hely van, amely elmondhatja magáról, hogy a Szent György-vonalak mentén fekszik, azonban Nagybakónak energiaparkjának, úgy érzem, filozófiája van: megközelíthetjük pár lépéssel a parkolóból, vagy mint Parsifal, nagyot kerülve a szurdok felé. Mintha egy felsőbb erő arra hajtana minket, hogy mindig az az értékes, amiért megszenvedünk, amihez könnyen jutunk hozzá.

Hogy igaz-e mindez? Nem tudom, de egy biztos: aki eljön ide, békét és csendet talál. Érdemes megpróbálni.

Indulás előtt érdemes tájékozódni a <https://nagybakonak.hu/> honlapon.

Időcsepp - Zalavári Történelmi Emlékpark (Vársziget)

Zalavár, legalábbis a Történelmi Emlékpark esetében különösképpen is igaz, hogy a látnivalók száma fordítottan arányos a lakosság számával: egy pár négyzetméterre tömöríti össze több ezer év történelmét.

Érdemes a látnivalókat tudatosan, időrendben végiglátogatni.

Az első mindenképpen a **Kis-Balaton Ház**, ahol a természetet és a természettel harmóniában élő ember életmódját ismerhetjük meg. A tematikus termekben mutatja be a hely történetét, a természettel kezdve, a történelmi korokon és életformákon keresztül, változatos eszközökkel: a makettektől, a diorámákon át a filmvetítésig, ki sem hagyva az interaktív bemutatókat, minden korosztálynak élvezetes programokat kínálva. A Kis-Balaton Ház melletti tematikus játszóteret érdemes felkeresni a gyermekes családoknak.

Szent Cirill és Metód szobra: a település igazi története Kr.u. 840 körül kezdődött meg: Németh Lajos, keleti frank uralkodó birtokot adományozott a Morvaországból származó Priwinának, aki itt építtette fel székhelyét, majd 855 körül itt emelték fel Hadrianus (Adorján) vértanú bazilikának is beillő zarándoktemplomát (a zalavári karoling-kori leletek a Magyar Nemzeti Múzeumban tekinthetők meg). Ebben az időszakban (a 860-as évek végén) látogatott ide Szent Cirill (827-869) és Metód (815-885), a szláv írás megalkotói, Európa társvédőszentjei. Életrajzuk alapján könnyen elképzelhető, hogy a cirill írásmódot részben pont itt fejlesztették ki. Metód később Pannónia érseke lett, s működésének tényleges központja Zalavár volt. Emléküket a Történelmi Emlékpark bejáratánál szobor őrzi.

Magyarországon keveset tudunk erről a két szentről, emléküket inkább a szláv és pravoszláv országokban ápolják, két dologról azonban mindenképpen beszélnünk kell.

Az első, hogy képesek voltak elválasztani a vallásban a kulturális hagyományt a hittől. Hogy Krisztus tanítása fontosabb, mint az, hogy a pogányok milyen nyelven dicsőítik Istent és milyen betűkkel írnak. Hogy a kereszténység felvétele nem jelenti a nemzeti önazonosság feladását, hanem új dimenzióba helyezését. Művük ma is él: a szláv népek többsége ma is tőlük eredeztetni liturgiáját és írását.

A második, hogy a prófétákat ritkán ismerik el életükben, ez lett Cirill és Metód sorsa is. Először csak eretnokséggel vádolták meg őket, de röpké pár év alatt

tisztázták magukat a vádak alól. Cirill volt a szerencsésebb, ekkor halt meg. Metód sorsa rosszabbul alakult: bár Pannónia püspökévé nevezték ki, de a salzburgi érsek elfogatta, zsinat elé állította és börtönbüntetésre ítélte.

Szerencsére, a pápa, VIII. János messzebbre látott, mint a kortársak többsége és utasítására szabadon engedték.

Bár az írás megnevezése Szent Cirill nevét őrizte meg, de valójában e két testvér műve együtt vált teljessé. Metód, fivére halála után annak utolsó üzenete szerint élt: *„Nézd, testvérem, ugyanazt a sorsot vállaltuk, és ugyanazt a barázdát szántottuk. Én a földbe hullok, mert az én időm lejárt. Tudom, te nagyon szereted szent hegyedet, de ne add fel érte hithirdető munkádat. Hol találhatod meg jobban üdvödet?”*

Cirill és Metód szobra előtt gondoljunk erre a két férfira, akik lényegét fontosabbnak tartották a külső jegyeknél. Érdeemes elolvasni róluk II. János Pál pápa Szent Cirill és Metód evangelizációs munkájának 1100. évfordulója alkalmából írt enciklikáját, [ide kattintva](#) vagy részt venni a [hévízi orosz ortodox egyházközség](#) szertartásán.

Ezt az időszakot a magyar honfoglalás zárta le: 907-ben a magyarok legyőzték a bajorokat a pozsonyi csatában (érdekesség, hogy a Zalaváron ásatásokat végző Dr. Szőke Béla Miklós véleménye szerint ez a csata nem a ma Pozsonyként ismert településen, hanem Zalaváron zajlott le).

Templomrom: Zalavár történetében a Honfoglalás nem jelentett végzetes törést: már a Karoling-korban apátság állt itt Szent Adorján tiszteletére, később a két kort összekötő bencés apátság épült a Várszigeten (ekkoriban a helyet a Balaton vette körül, így a jól

védhető volt a sziget). Szent István király parancsára 1019-ben szentelték fel újra a templomot, a település pedig ispánsági központ lett. Az egykori egyházi központ még romjaiban is monumentális, az ember szinte törpének érzi magát a múlt évezredek romjai alatt. Szent István király idejében az egyik legjelentősebb apátság volt, később, egyes források szerint még ereklyéjét is itt őrizték.. De pár évszázad elmúltával az új hódítók és az korok azonban már nem voltak ily kegyesek a bazilikához: 1440

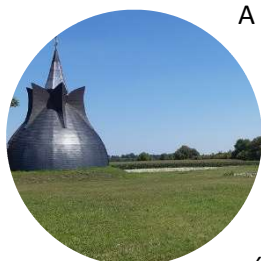
körül a belharcok idején erődítménnyé vált, a török időkben rövid időre végvárrá, majd 1702-ben, a Bécsi Haditanács döntése alapján, I. Lipót király parancsára felrobbantották. A pusztulás pecsétje, furcsa módon az újjáépítés volt: a visszatérő bencések nem itt, a nehezen megközelíthető szigeten, hanem Zalaapátiban telepedtek le, s a régi bazilika és kolostor köveit használták fel az építkezéshez. Érdekesség, hogy a jogfolytonosság jegyében megőrizték a „Zalavári Szent Adorján” nevet és pecsétet.

S az egykori Zalavár, a mai Vársziget évszázadokra mély álomba merült...

Első királyunk korára emlékezik az 1996-ban rekonstruált, XI. századi alapokra épült **Szent István templom**: egy újabb öltés, amely összeköt minket a múltunkkal. A templomot négy Zala megyei szobrász modern szobra díszíti, meglepően jól illeszkedve a középkori térbe. A négy szobor, melyek keretbe foglalják történelmünket: Szent István (Farkas Ferenc alkotása), Szent László (Szabolcs Péter), Szent Adorján (Béres János) és természetesen a Madonna, a Magyarok Nagyasszonya (Fischer György). Különleges alkotások: négy művész, négy látásmód, mégis harmónia árad belőlük.

Azt hiszem, méltó befejezése zárándoklatunknak, ha betérünk ide és imádkozunk hazánkért.

A jövő ígését a 2010-ben, Makovecz Imre tervei alapján elkészült **Millenniumi Emlékmű** hordozza. Érdekesség, hogy a „millennium” szó itt nem az ezeréves keresztény magyar államiságra, hanem Zala megye ezer évére utal. Az emlékmű belsejében található életfa 258 levelén a megye településeinek neve olvasható.

Az Emlékparkról bővebb információk itt olvashatók: <http://www.zalavarpark.hu/index.php>, de az aktuális információkért érdemes még felkeresni a <http://www.nyuduvizig.hu/> oldalt is.

Mindez miért? (Zalavári Történelmi Emlékpark, Vársziget)

Zalavár, itt egykor egy város állt,
székesegyház, erős falak,
melyről azt hitték, idővel dacol:
- de mindez hol van már?

Zarándokok hitből jártak
a vértanú, Adorján előtt,
templomának híre szállt,
egykor itt prédikált Cirill és Metód:
- de mindez már csak tűnt idő.

Hódította Árpád vezér,
István király rendelt hozzá vármegyét,
bencések himnuszaik énekelték,
s zászlót tűzött ki a Rozgonyi család:
- de mindez hol van már?

Örök forgást látott e táj,
latinokra barbárok húztak lapot,
s a frankokra jöttek a magyarok,
török és keresztesek:
- de mire vezetett a sok harc és halál?

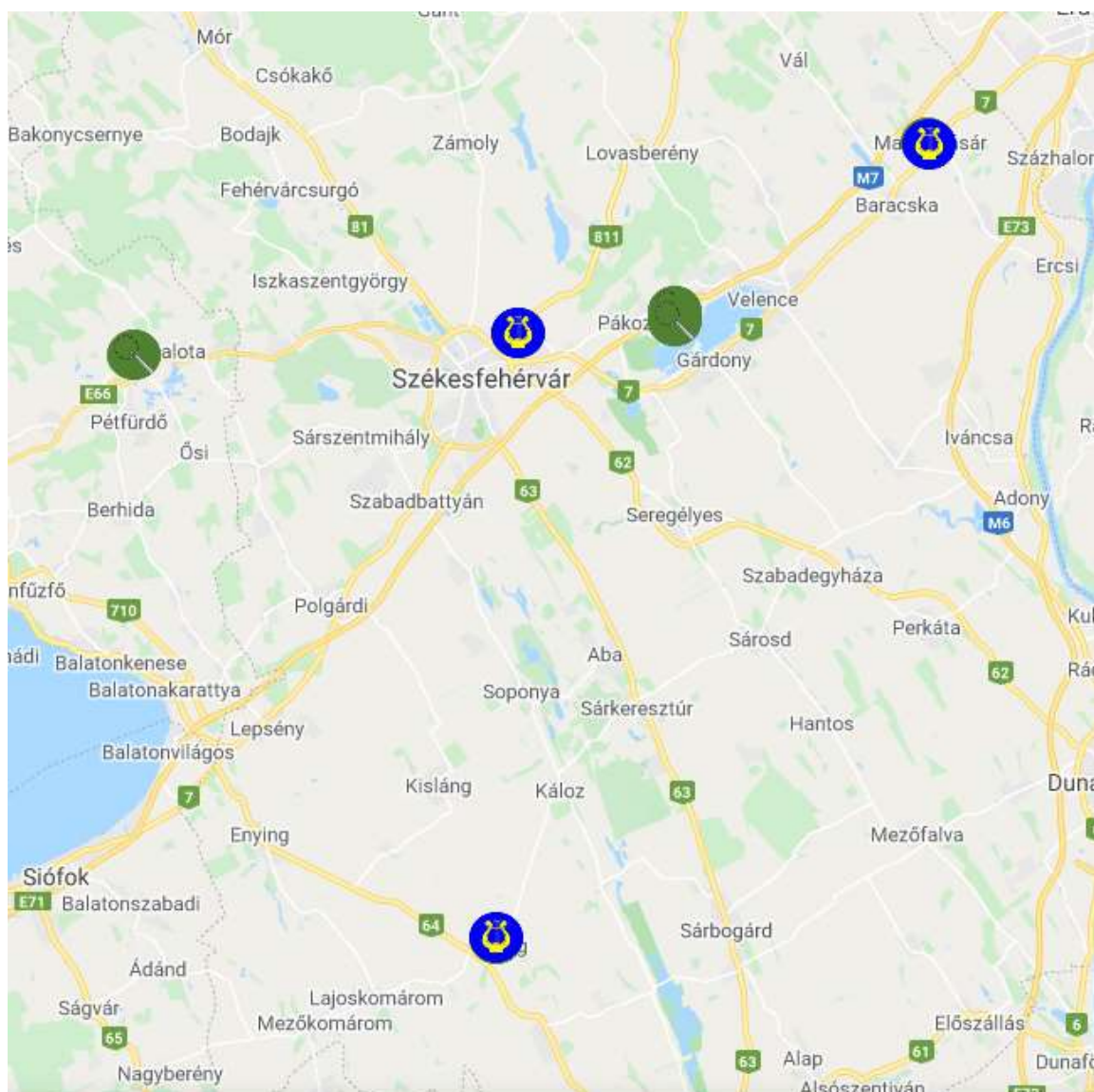
A táj már néptelen,
már az egykor éltek szelleme nem kísért,
csak a nagy hódító, az erdő áll nyeresre,
mert mit ember tesz, mind időre szól:
- e csend legyen tanítód, s tanulj alázatot.

Úticélok a Balaton felé

Fejér megye

Fejér megyében az alábbi helyeken jártam:

- Székesfehérvár
- Dég
- Várpalota
- Martonvásár
- Pákozd

Bory-vár, a hitvesi szeretet emlékműve (Székesfehérvár)

Bory-vár volt: azt hiszem, ez a hely minden turista bakancs-listáján szerepel. A vár sok szempontból egyedülálló kincs: szerepel a Guinness Rekordok Könyvében, mint a világ legnagyobb olyan épülete, amit egyetlen ember emelt; Bory Jenő (1879-1959) rendszereken keresztül építette, 1923-tól kezdve, egyszerre otthon, műterem és kiállítóhely. Rendkívül látványos hely, nem véletlen, hogy csak a googlemaps-en több, mint 35 ezer kép szerepel róla – mégis, a „látványossága” elfedi a vár igazi titkát.

Vannak, akik II. Lajos bajor király kastélyaihoz hasonlítják a Bory-várat, azonban tévútra visz ez az összehasonlítás. A legtöbb vár, amit az elmúlt idők stílusában emelnek, egy ideális álmképét rögzít az adott korról, figyelmen kívül hagyva, hogy a valódi várak korszakokon keresztül épültek, s minden nemzedék hozzáadott valamit. Bory Jenő képes volt időben organikusan egymáshoz illeszteni az épületeket, egységes stílusban, mégis történelmi logika szerint elrendezve azokat. A történelmi várakhoz hasonlóan itt is megtalálható a lakótoronynak megfelelő épület, a védelmi rendszerek elemei, a kertek, ugyanolyan elrendezésben, mint az öreg várakban. A vár bejárásához ajánlott útvonal is ezt a logikát követi.

A Bory-várat egyszerre könnyű és nehéz fényképezni: könnyű, mert rendkívül hálás fotótéma, gazdag a részletekben, de nehéz is, mert az összhátás szinte ábrázolhatatlan. Több száz kép

készíthető a nagy egészt szolgáló műalkotásokról, de ezek az alkotások: festmények és szobrok csak együttesen értelmezhetők. Pl. egy szép női akt már önmagában is értelmezhető lenne, de itt az igazi értelmét akkor látjuk meg, ha összevetjük azokkal az alkotásokkal, melyek hitvesét ábrázolják. Bory Jenő szemében minden női szépség csak bevezetője, prelúdiuma volt annak a szépségnek, amit felesége jelentett számára. Órákig kell sétálgatni a várban ahhoz, hogy ezt a harmóniát egyáltalán megsejthessük.

Ezzel el is érkeztünk ahhoz a titokhoz, ami engem legjobban megfogott: a hitvesi szeretethez, ami alapja az egész épületnek. A legtöbb művész kétségbeesetten keresi a női szépséget, költőien kifejezve virágról virágra száll, Bory Jenő azonban feleségében, Komócsi Ilonában találta és őrizte meg a teljességet, s azt hiszem, ez az a titok, amiért korunkban, a flexibilis párkapcsolatok idején érdemes felkeresni ezt a várat, mert a kövek az igazi, a megteremtett boldogság titkát őrzik.

A vár honlapja: <http://bory-var.hu/>

Fényképek: Böösi Tündi - [további fényképek ide kattintva érhetők el](#)

Bory-vár - Az ember várat épített szerelmének (Székesfehérvár)

Az ember²⁶ várat épített szerelmének,
tégla-mindenséget feleségének.
Nem rajzolt papírra tervek²⁷,
szíve sugallatára illesztett köveket.

Hét tornyot emelt az égnek,
mindenkinek egy szobát, kit szeretett,
egy termet a művészetének²⁸,
s egy kápolnát a hitvesi szerelemnek²⁹.

Mert jöhetnek műzsák, ezerszer szebbek,
belesárgulnak az irigykedésbe,
értékük nem éri el azt az egyet,
kinek Isten előtt ígért hűséget³⁰.

Mert mérhet ránk bármit a történelem,
világháborút, megszálló sereget,
barna, zöld, s vörös rendszereket³¹,
kik szeretik egymást hűségesen

azoknak nem árthat soha semmi sem.

²⁶ Bory Jenő (1879-1959)

²⁷ „Nem a rajzasztalon születtek meg az épületek, hanem a helyszínen alakultak ki az alapeszme költői részletei. Bory, a tervező építész volt az építésvezető, a pallér, a kőműves is”. - <http://bory-var.hu>

²⁸ a műterem a bejárat felől, a főépületben található

²⁹ a százoszlopos udvarban

³⁰ „A Hitvesi szeretet szobra feletti freskó sárga színű hölgyei más híres művészek műzsái (köztük Mona Lisa is), akik az irigységtől sárgák, mert őket nem szeretik annyira, mint Bory Jenő a feleségét.” - <http://bory-var.hu>

³¹ a náci, nyilas és kommunista mozgalmak színei

Valóban szabadkőműves központ volt-e Dég?

A Dégi kastélyról talán már sokan hallottak, de vajon hányan tudják, hogy körülötte fekszik a legnagyobb angolpark Magyarországon? Hogy itt áll az úgynevezett Hollandi-ház? Hogy a II. Világháború utolsó német támadó hadművelete, a Tavaszi Ébredés itt, Dég és Simontornya között torpant meg? A kastély előtt emlékművet emeltek az elesett német katonák (I. SS-páncéloshadtest) és magyar honvédek tiszteletére? Hogy itt forgatták az utóbbi évek egyik legsikeresebb magyar filmjét, a Kincsemet?

Mégis, a Dégi kastély történetében az egyik legfurcsább momentum azon legenda, hogy a XIX. században itt volt a magyar szabadkőművesség központja. Hogy igaz lehet-e a legenda, megpróbáltam utánajárni.

A történelmi tény: a kastélyt építtető Festetics Antal (1764-1853) császári és királyi kamarás, szabadkőműves volt, tervezője Pollack Mihály, bár ő maga nem tartozott közéjük, híven követte annak szellemiségét. Festetics 1780-ban lépett be a „Nagyszívűséghez” páholyba, barátja, Aigner Ferenc Ádám, az 1795-ös betiltást követően megpróbálta összegyűjteni a szabadkőművesek irattárát, melyet 1805-ben, anyagai gondjai miatt, eladta Festeticsnek, aki a levél- és könyvtárat valószínűleg a az épülő (1810) Dégi kastélyában helyezte el.

Az első, amit észreveszünk, hogy a kastély szinte észrevehetetlen. Bár a bibliai példázat szerint a hegyre épült város messziről látható, de a kastélydomb íve a közelből elrejtí a kastélyt, szinte csak a parkból figyelhető meg, ahová akárkinek nem volt bejárása...

Közelebb érve, a szakértő szem a kastély díszítésében felismeri a napmotívumot, ami, mint köztudomású, szintén szabadkőműves jelkép.

A harmadik elem, ami megerősíti a feltételezésünket, a titkos átjárók sokasága. Bár ez elméletileg szolgálhatná az éjszakai gáláns találkák célját is (kevésbé fennköltén: ne lássa a cselédség és a többi vendég, ha az urak a hölgyek hálósobáiban teszik tiszteletüket), de a titkos átjárókban a díszítés szintén a szabadkőműves világot idézi, s mind egy irányba vezetnek: az ovális díszterembe.

A díszteremet mintha arra tervezték volna, hogy Mozart szabadkőműves operájának, a Varázsfuvolának díszlete legyen. A valóságnak tűnő legenda szerint itt tartották anno a szabadkőműves gyűléseket. Hatalmas terem, nem a kastély tengelyében, hanem oldalszárnyán helyezkedik el, s furcsamód, míg kívülről derékszögek határolják, belül mégis ovális...

Mindent összevetve, a legenda igaznak tűnik, bár a történelem viharai mára minden nyomot eltüntettek. A család 1944-ben költözött ki, majd német kórház működött a kastélyban, 1945 után államosították és gyermekotthonná alakították át: a termeket falakkal részekre osztották, a falakba ajtókat vágtak, teljesen felborítva annak szerkezetét.

A gyermekotthon a kilencvenes években kiköltözött, ma már kiállítás működik az alsó szinten, s a park rekonstrukciója is megkezdődött a kétezres években, s reméljük, hogy egyszer az Eszterházy vagy a Gödöllői kastélyhoz hasonló ékköve lesz Magyarországnak.

Mert a németeket kiverték, az oroszok kivonultak, valószínűleg a szabadkőművesek sem térnek már vissza Dégre, de az épület, a múltja ellenére, vagy éppen annak titkos íze miatt, szép, a park pedig, páratlan kincs. Érdeemes felkeresni, s közben gondolkodjunk el azon, hogy az öröknek hitt ideológiák: szabadkőművesség, náciizmus, kommunizmus, mind múlandók, de a szépség örök.

Dég, Menenius Agrippa

Menenius Agrippa,
mondd, miért nem jártál erre³²,
hogy csillapítsad éhező proletár³³ dühét,
hogy a kastély ne legyen csupasz,
mint háborúban gyalázott leány,
s a kert se veszítse szépségét,
melyet egykor egy világ csodált?

Nem vártam volna tőled,
hogy őrizd a rendet,
titokban járó szabadkőművesét,
teniszező grófokét,
versenyző úrvezetőkét,
hogy maradjon úr a nemes,
s átoksoron a cseléd.

De elmondhattad volna,
hogy érték a szép,
s a rombolás senkit sem gazdagít,
s a zsákmányon nem lesz áldás sosem.

Elmondhattad volna,
hogy a falak kincset őriznek,
ezer év gyűjtését,
melyet csak őrzésre kapott nemes Festetics,
s bár mérgezett szabadkőműves esküvés,
mégis, épülhetett volna rá boldog jövő...

De nem voltál itt, hogy csillapítsad
a sok dühöngő éhezőt,
s hogy törvényt alakítsd a titkos jeleket.

Még állnak a falak,
s a kertben rajzolódik a régi ültetés,
s málló vakolat rejt régi mágnesstílt,
kérdőjelként kanyarog az ösvény:

Vajon ha az úr, népéhez fordul,
s nem körző vezeti és gyertyafény,
s a nép bízni tanul,
jövőben, munkában, Istenben,
másképp alakul a történelem?

Mert szállást vett volna akkor is,
a Wermacht divízió,
akkor is ránk szabadult volna
a Vörös Hadsereg,
s érkeztek volna görög menekültek,
de minden viharon túl,
egy osztatlan nép,
kész mindig újrakezdeni,
romboljanak le mindent ezerszer,
ezeregyszer is újjáépül mind,
mert a sors felett győz a hit és akarat.

Talán egyszer újra épülnek a falak,
ha a gazdag adni kész,
s nem irigység vezérli nyomorgók kezét,
azon a napon nemzet lesz a nép.

³² Agrippa, Menenius Lanatus, a Római Köztársaság consulja idején a római szegények kivonultak a városból tiltakozva a kizsákmányolás ellen, kivonultak a szent hegyre. Agrippa a test részeitől

szóló tanmeséjével békítette meg őket, de ezzel párhuzamosan kiharcolta, hogy a nép is jogokat kapjon a szenátustól

³³ a szót itt ókori értelemben használom

Ahol érdemes megállni útközben: Trianon Múzeum (Várpalota)

Ha valaki úgy dönt, hogy a Balatonnál nyaral s Budapest felől közelít, érdemes egy kis időt rászánnia, s útközben egy kis kitérőt tennie Várpalota felé, s meglátogatni a Trianon Múzeumot.

Sokan úgy vannak Trianonnal, mint a Holokauszttal: kötelességből emlékeznek rá, hiszen ezek azok a keserű történelmi események, évtizedek óta a tudatunkban élnek, éppen ezért nagyon nehéz újat és új módon mondani ezekről. Mégis, Várpalotán sikerült, hogy másképpen beszéljenek Trianonról.

Június 4-e környékén tele van a közösségi média Trianonnal (vagy írjuk inkább kis betűvel, „trianon”-nak, hiszen beszivárgott mindennapjainkba is ez a szó), mindenki fejből tudja, hogy az ország területének, lakosságának, természeti erőforrásainak hány százalékát veszítette el, talán hozzáteszik, hogy „ez minden nyomorúságunk okozója”, előkerülnek híres művészek és politikusok mondatai... Lehet-e még újat mondani?

A Trianon Múzeumnak ez sikerült. A kiállítás nem csak a dátummal, 1920. június 4-ével foglalkozik, hanem komoly és alapos kutatómunkával bemutatja, mi vezetett idáig, s hogyan alakította át a magyarság életét, hogyan épült be tudatunkba. Nem egyetlen kiállítást láthatunk, hanem (nem elírás!) 18-at, a legváltozatosabb témakörökben!

Erre a múzeumra nem elég a kötelező egy óra: megcsodálhatjuk Lőcse város makettjét, egy vasúti terepasztalon nyomon követhetjük a Székely Hadosztály harcait, betekintheünk egy vagonlakás belsejébe (az ifjabbak kedvéért: az elcsatolt területekről menekültek éveken keresztül mellékvágányra állított vasúti teherkocsikban éltek), emlékszobákban ismerhetjük meg Trianon költőit és vándorát, megrendülten tekinthetjük meg a lerombolt szobrok darabkáit, szembesülhetünk azzal, hogy Trianon nem zárult le 1920-ban, utolsó hullámában a

Benes-dekrétumot akarták kiiktatni a felvidéki magyarságot. A kiállítás szervezőinek figyelmét még az irredenta falvédők sem kerülték el... S ha a rengetek látnivaló kifáraszt minket, egy moziteremben a II. Bécsi

Döntést követő erdélyi bevonulás képeit is megtekinthetjük.

A Trianoni megemlékezések gyakori hibája, hogy csak a fájdalomról és az áldozattudatról szólnak, azonban Várpalotán nem egydimenziós kiállítást hoztak létre, szembesít minket azzal is, amit szívesen felejtenénk: tárgyilagosan foglalkozik a vörös- és fehérterrorral, Prónay Pállal (aki egyszerre volt szereplője a fehér terrornak és a rongyos gárda harcainak, így részben neki is köszönhető, hogy Sopron visszatért Magyarországhoz). Szembesülnünk kell azzal is, hogy Trianon után voltak, akik a zsidókat és az áruló keresztényeket tették felelőssé a tragédiáért, s hogy voltak szászok, aki Erdélyben a bevonuló honvédeket náci karlendítéssel fogadták...

Nagy a kísértés, hogy azzal zárjam soraimat, hogy ezt a kiállítást minden magyarnak meg kell néznie, azonban a Trianon Múzeum sokkal több ennél: egy érdekes kiállítás, amit nem csak kötelességből érdemes megnézni.

Bővebben: <http://www.trianonmuzeum.hu/>

Hogyan vallott szerelmet Beethoven? (**Martonvásár**, Brunszvik kastély)

Ha Martonvásárra látogatunk, szinte tobzódhatunk a látnivalókban: a Tudor stílusú kastély a gyönyörű arborétumnak is beillő parkjával, Brunszvik Terézia emlékét kutatva felkereshetjük az óvodamúzeumot. Esetleg elképzeljük, hogy milyen lehetett az első karácsonyfa, amit a hazai óvodák anyja, a martonvásári kastélyban állított fel 1824-ben vagy hasznos órákat tölthetünk el az Agroverzum Tudományos Élményközpontban.

Azt hiszem, természetes, hogy nekünk magyaroknak, ennyi is bőven elég lenne, azonban Martonvásár az egyetemes művelődéstörténetnek is fontos helyszíne, hiszen Beethoven is többször járt itt. (Egy műveltségi vetélkedő bevezető kérdése lehetne, hogy ami Haydn Fertődnek / Eszterháznak, az ... Martonvásárnak. – a megoldás, mint fentebb olvasható, Beethoven).

No, de kezdjük az elején: hogyan került a zene géniusza Martonvásárra? Bár a XIX. század eleji Magyarországról a legtöbb embernek a sáros utak, az elmaradottság, esetleg a nyelvújítás jut eszébe, valójában ekkor hazánk már részese volt az európai kultúrának: Beethoven nem csak Pozsonyban és Kismartonban, de Budán és Martonvásáron is adott hangversenyeket, s nem távozott üres kézzel (vagy inkább szellemmel): gondoljunk III. szimfóniájának verbunkosra utaló magyar betétjeire, vagy István király nyitányára (sokan, azt hiszem meglepődve kapták fel a fejüket, amikor az István a király c. rockopera ezzel indult).

És miért pont Martonvásár? Nos, ne feledjük, hogy a romantika korában járunk... Minden művésznak szüksége van múzákra, s Beethoven a Brunszvik családban kettőt is talált magának: még 1799-ben, Bécsben Terézt és Jozefint zongorára tanította – igaz csak 16 napig. Ez a bő két hét azonban mély nyomot hagyott a mesterben és mikor meglátogatta a családot, különös módon nyilvánította ki hódolatát Teréz előtt:

„Egy vasárnap este, holdfényben a zongorához ült és végigfuttatta kezét a billentyűkön. Ferenc öcsém meg én már ismertük ezt: ez volt nála a preludium. Azután megütött néhány mély akkordot, és lassan, ünnepélyesen eljátszotta Bach egyik dalát: *Willst du dein / Herz mir schenken...*”³⁴

Beethovennek a Brunszvik lányok iránti tisztelgése nem merült ki a szellem hódolatában, erről Jozefinnel való levelezése tanúskodik³⁵:

„Való igaz, hogy nem vagyok olyan szorgalmas, amilyennek lennem kellene - de egy mélységes búbánat sokáig megfosztott régi munkabírásoimtól - mindaddig, amíg szerelmem ön iránt, imádott Jozefin, bennem sarjadni nem kezdett.. Most már - 8 - szűnőfélben van a bajom, amióta az ön szívét megnyertem, ó én jól tudom, mily becsben kell azt tartanom... ó, szeretett Jozefin, nem a pusztá nemi vonzalom fűz engem önhöz, hanem az egész valója, összes tulajdonságaival - ezé a tisztelem minden érzelmem - érzéseimnek egész erejével Önhöz láncolódtam.

Amikor megismerkedtünk, szilárdan eltökéltem, hogy a szerelemnek legkisebb szikráját sem engedőm ébredezni magamban, de ön legyőzött engemet Vajon akarta-e ezt? Avagy nem akarta? - E talányt egyszer majd megfejthetné számomra... Sokáig - sokáig - tartson - a szerelmünk, - olyan nemes - olyannyira kölcsönös tiszteleten és barátságon alapul... S ez a rengeteg hasonlóság, gondolkodásban, megérzésben - ó, hagyjon remélnem, hogy az ön szíve még sokáig dobog majd értem, az enyém csak akkor szűnhet meg - önért dobogni, - ha már egyáltalán nem dobog többé...”

Ez a szerelem reménytelen volt: egy polgári származású zeneszerző ugyan beléphetett a kastélyba, csak mint vendég, nem mint családtag. Nincs nyoma annak, hogy haragban váltak volna el, de később egyikük sem találta meg életében a boldogságot. Jozefin családja érdekeit követve megházasodott, de férje elhagyta, elszakították tőle a gyermekeit, s nyomorban, kedélybetegségtől gyötörtén halt meg Bécsben.

A másik Brunszvik lány, Teréz sorsa teljesebb volt: az óvodai nevelés apostolává vált Magyarországon.

És Beethoven? Ő zseni volt, egyre monumentálisabb művek kerültek ki kezei közül.

³⁴ forrás: <https://cultura.hu/kultura-plusz/zeneszek-otthona-beethoven-martonvsasar/>

³⁵ forrás: <http://mek.oszk.hu/15800/15818/15818.pdf>

Halála után az íróasztala rekeszében egy levelet találtak, a „halhatatlan kedvesnek” címezve. Ceruzával írták, évszám és címzett nélkül. A levél így végződött:

*„Életem - Mindenem! - Isten Veled! - Ó,
szeress továbbra is, ne ismerd félre soha
legjobb szívét a Te szerető Lajosodnak.
örökké a Tiéd
örökké az enyém
örökké a miénk”³⁶*

Vajon ki volt ez a halhatatlan kedves? Valószínűleg sohasem tudjuk meg, de érdemes eljátszani a gondolattal, hogy Jozefin – idézzük fel ezt az emléket a martonvásári kastély parkjában sétálgatva.

³⁶ A teljes levél itt olvasható: <http://virtualis.sk-szeged.hu/kiallitas/beethoven/halhatatlan.html>

A halhatatlan kedves, a művész
szerelme (**Martonvásár**)

Szerelmed még
szívemben ég
múlt emlék
örökké.

Gyűlölöm, hogy szerettelek,
lépted üteme lett szimfóniám,
hogy szerelmed formált azzá, ki vagyok,
s kacajod echo³⁷-ja minden hangjegyem.

Sorsomból tépem emlékedet,
mindazt, mit te adtál nekem.

Bosszúból ellopom istennő énedet,
diszharmóniában nyer új életet,
dühödt istenséget kap zsenim.

Hátrahagylak, mint levett ruhát,
szürke, kicsiny csigahéj sorsodban,
s már nem szólít senki így: Königin³⁸.

Megöregszel, futván a sorsod,
mit egykor megéltél velem
s hogy még élsz, észre sem veszik..

Közben én szárnyalok,
világot ámit s némít zeném,
de nem tudja senki sem,

hogy mindezt elcserélném
csak lennél újra nekem
„halhatatlan kedvesem”.

A szobor Nagy János szobrászművész és Troznai
István öntőmester alkotás.

³⁷ visszhang (latin)

³⁸ királynő (német)

Don-Kanyar Emlékkápolna, Pákozd

A Balaton felé indulva a legtöbben a felhőtlen kikapcsolódás, a szellemi felfrissülés felé vesszük az irányt, mégis azt mondom, érdemes letérni az útról és megállni Pákozdon, a Don-Kanyar emléktáblájánál...

Don-Kanyar... Vannak helységek, amelyek túlnőnek önmagukon, a történelmi eseményen, ami az adott helyen történt és jelképpé váltak. Auschwitz nem csak azokat jelenti, akiket ott gyilkoltak meg, hanem a Holokauszt összes áldozatát, Recsk és az Andrássy út 60. a kommunizmus embertelenségére emlékeztet... „Don-Kanyar”: ebben a szóban a Világháború és minden háború értelmetlensége benne van.

Nincsenek pontos statisztikák arról, hogy hányan haltak meg a magyar hadtörténetnek ebben az ikonikus katasztrófájában, általánosan elfogadott becslés a 120 ezer fős veszteség. Az idősebb korosztályba beleégett az emlék, ahogy apáik generációja titokban elsuttogta a halál és a túlélés történetét. Mert a Don-Kanyar hivatalos emlékeztetének meg volt a maga evolúciója. '45 után hosszú ideig csak Horthy-fasisztákként emlegették az ott harcolókat. Aztán valami megváltozott: a hetvenes években már áldozatokként kezdték emlegetni a II. Magyar Hadsereg tagjait, akiket a politika vágóhídra terelt. A rendszerváltás után a hadtörténészek árnyaltabb képet kezdtek festeni az eseményekről, megjelenhettek az ezzel kapcsolatos visszaemlékezések is. Talán még évtizedek kellenek ahhoz, hogy az eseményekben közmegegyezés szülessen. Vagy ki tudja? Hiszen a Széchenyi-Kossuth közötti vita még ma sem jutott nyugvópontra.

Mégis, emlékeznünk kell... Nem csak azokra, akik ebben a katasztrófában veszítették életüket, vagy viselték egy életen keresztül a tragédia nyomait, hanem mindenkire, akik megélték az emberiség legpusztítóbb és leggonoszabb háborúját.

Az 1993-ban épült Don-Kanyar emlékkápolna a megemlékezés méltó helyszíne: nem csak igényes és formabontó kialakítása miatt, hanem azért is, mert egy emléktáblák neveket és arcokat adnak a halálnak. A 120 ezer csak egy szám, de a neveket olvasva már embereket és félbetört sorsokat látunk magunk előtt. Érdemes egy

rövid kitérőt tenni és elmondani egy imát értük.

Levél fiamnak Oroszországból (Pákozdi)

*Idősebb Stirber Lajos és minden magyar
emlékére, aki harcolt a II. Világháborúban*

Megírnom mit érzek
csak pár sort enged nekem,
e halványzöldszín tábori levél,
és körülöttem a csontporlasztó tél.
Minden szóhoz, mit Neked írok,
ezernyi gondolat tapad,
mint jégcsap a körlet oldalán,
tudom, majd szíveddel olvasod.

Szeretném, ha hallanád,
hogy hegedűszót küldök neked,
innen, hogy fagyasztó szél süvít,
de hidd el nekem, hogy e zenét
szívedben őrizni tudod,
nem nyomja el ágyúugatás,
tankcsörömpölés.

Szeretném, ha úgy látnád velem,
a világot, ahogy festettem neked,
mert a szépség is örök,
ha van szem, nyitott a szépre,
hiába zúdul ránk hazugságok ára,
az lekopik, csak az igaz örök.

Szeretném, ha szívedben
visszhangozna minden ima,
mit Édesanyád értem mondott el,
mert hidd el, kit Isten vezet,
az nem veszhet el,
lelke hazatér s mindig ott leszek veled.

Süvít a szél, fölöttünk Sztalin orgonák,
minden perc kincs, míg tart az életünk,
míg kezem karomhoz tapad,
míg a gránát nem roncsolja szét...
Sietnem kell, hogy elmondjam neked,
hogy nem volt hiába a küzdés, a harc,
csak a háború lehet vesztes,
soha a haza,
hogy hidd, hogy élni fog,
mert jöhetnek zsarnokok,
szivárvány minden színében ragyogók,
eltűnnek, csak a haza örök.

Fiam, most mennem kell,
hív a sorsom, talán a halál,
de tudom, hitem benned él,
és e hitben ott leszek veled.

„Párbaj” a Velencei tónál (Katonai Emlékpark Pákozdd)

Ha számba vennénk azokat a földrajzi helyeket, melyek a magyar történelemben fontos szerepet játszottak, azt hiszem, kisebbségben maradnának azok, melyek győztes csatákhoz kapcsolódnak, s a többségében lennének azok, melyek igazolják, hogy a magyar katona legtöbbször a becsületet és nem a csatát nyeri meg. A kevés kivétel egyike a Pákozdi csata helyszíne: egyike kevés vitathatatlan győzelmünknek.

Ez olyan örökséget jelent, amelyre csak méltón szabad emlékezni, s úgy gondolom, a Katonai Emlékpark ezt sikeresen megoldotta: nem csak a győztes csatát idézi fel, de a magyar hadtörténet azóta emlékeztető fejezeteit is.

Természetesen, az alap 1848: de nem csak a győztes csatákra, hanem a vértanúkra is emlékeznek. Kevesen tudják, hogy a békefenntartás nem a II. Világháború után született meg, hanem már 1897 óta vigyázzák a magyar honvédek a békét (egyesek szerint a békefenntartás is magyar találmány). Megkerülhetetlen az I. és a II. Világháború, nagyon nehéz erről újat mondani, de aki végigsétál a lövészárkon a doberdói front rekonstruált barakkjáig, megért valami ebből a korból, amit a múzeumi tárlókból nehéz lenne. A park számomra legmonumentálisabb emlékműve az 1956-ra emlékező szovjet tank: megrendül az ember, ha arra gondol, hogy a felkelők puskákkal és Molotov-koktélokkal vették fel a küzdelmet a világ legerősebb szárazföldi hadserege ellen. 1956 után jöttek a békeévek, amelyeknek meg volt a maga hadtörténete: a sorkatonaság és a NATO-tagság.

Az előzmények

A közsismert történet szerint az ötvenes években a történészek Farkas Mihály (1904-1965) honvédelmi miniszternek (1948-1953) akartak kedveskedni azzal, hogy kerestek egy olyan történelmi eseményt, ami névnapjára esett (szeptember 29), s ezért lett a Pákozdi csata évfordulója a Néphadsereg napja. Vajon csak egy történelmi véletlen miatt fontos nekünk a pákozdi győzelem emléke? Vegyük sorra, milyen események vezettek 1848. szeptember 29-hez! A kezdő időpont: 1848 nyara. A forradalmi hullám lecsengett, Magyarország viszont még az áprilisi törvények értelmében őrzi szabadságát...

· június 10.: az uralkodó meneszti Jellasics (Jelačić) horvát bánt, de ennek az intézkedésnek nem sikerül érvényt szerezni

· július végén sikertelenül zárulnak az udvar és a magyar kormány egyeztetései

- augusztus 31: Jellasics elfoglalja Fiumét és Bunyevácot. Ekkortájt serege 40 ezer főt képvisel.
- szeptember 4.: az uralkodó semmisnek nyilvánítja Jellasics felmentésének indokait és megerősíti báni méltóságában
- szeptember 11.: Jellasics csapatai átlépik a Drávát, ezzel Magyarország területére lép
- ugyanezen napon: a Batthyány-kormány lemondása
- Kossuth Lajos kezdeményezésére döntés születik a papírpénz-kibocsájtásról és a toborzás megkezdéséről – ez ellentétes az áprilisi törvényekkel, mivel az uralkodó nem hagyta jóvá ezeket a lépéseket
- szeptember 15.: István főherceget, Magyarország nádorát kéri fel a Jellasics elleni haderő vezetésére
- szeptember 16.: magyar tiszti küldöttség keresi fel Jellasicsot, azzal a kérdéssel, hogy az uralkodó parancsára cselekszik-e (erre a találkozóra még visszatérünk!) A találkozó után a magyarok folytatják a visszavonulást a Velencei tóig, de kimondják: árulást követ el, aki ingadozik „Magyarország jogainak” védelmében
- ugyanezen a napon kimondják: a megyéknek lakosságuk arányában honvédeket kell kiállítaniuk
- szeptember 20.: Veszprém elfoglalása
- szeptember 21: István nádor sikertelenül próbál meg egyezkedni Jellasiccsal
- szeptember 24.: István nádor lemond
- szeptember 25.: Székesfehérvár elfoglalása.

- ugyanezen a napon: a király Majláth Györgyöt királyi helytartónak, Lamberg Ferenc altábornagyot a magyarországi csapatok főparancsnokának nevezi ki. Egyben Lamberget a fegyverszünet kieszközlésével bízta meg
- szeptember 27.: a (magyar) képviselőház Lamber kinevezését, miniszteri ellenjegyzés hiányában törvénytelennek mondja ki
- ugyanezen napon: a képviselőházban felolvassák Jellasics és Latour hadügyminiszter levelezését, mely bizonyította, hogy Jellasics az udvar jóváhagyásával cselekszik
- szeptember 28.: Buda és Pest között a hajóhídon a tömeg meggyilkolja Lamberget
- ugyanezen napon Batthyány sikertelenül próbál meg egyeztetni Jellasiccsal.

Ilyen előzmények után már lehetetlenné vált a békés megoldás...

Az esélyek

Azt hiszem, 1848. szeptember 29-én reggel kevesen fogadtak volna a magyar győzelemre. Ha a száraz adatokat nézzük: 27 ezer magyar honvéd állt szemben 35-40 ezer támadóval, 82 magyar ágyú 99 horvátal. Önmagában ez az erőfölény még nem volt döntő: a korabeli katonai doktrínák szerint a támadóknak háromszoros erőfölényben kellett volna lenniük.

Kedvezőtlenebb volt számunkra a csapatok felkészültsége: ne feledjük el, hogy a magyarok még csak törvényt hozták a sorozásról, mikor Jellasics már megkezdte a hadmozdulatokat! A honvédek jelentős része még semmilyen kiképzésben sem részesülhetett. Az idő nekünk dolgozott, de időből volt a legkevesebb...

A lélektani szempontok kiegyensúlyozottabbak voltak: a horvát oldal lendületben volt, megszokta a győzelmet, míg a magyar honvédek, bár egy folyamatosan hátráló és visszavonuló hadsereget képviseltek, saját hazájukat és frissen megszerzett szabadságjogaikat védték.

A tét, magyar szempontból hatalmas volt: amennyiben Jellasics győz, nagy valószínűleg bevonul Pest-Budára, s a magyar szabadságharc elbukik. Ebben az esetben valószínűleg a bécsi forradalomra sem kerül sor, s bár Magyarország talán kisebb vérvesztést szenved, de mint erőtlennek bizonyuló nemzet, nem tudta volna kiharcolni a Kiegyezést abban a formában, ahogy az 1867-ben megvalósult.

Ha a magyarok teljes győzelmet aratnak, bár erre az erőviszonyok ismeretében csekély esély volt, és megsemmisítik Jellasics haderejét, a Habsburg udvar végzetesen meggyengül, s jó eséllyel győzött

volna egy polgári forradalom Bécsben, s egy demokratikus Osztrák Birodalom új fejlődési pályát biztosított volna hazánknak.

Jellasics részéről a tét még talán nagyobb volt és sokkal kevésbé egyértelmű a kimenet: ha győz, akkor a Habsburgok megerősödnek, valószínűleg növelik Horvátország függetlenségét, de kérdés, hogy a központosított birodalomban ez mennyire lett volna távlatos. Ha veszít, az erősödő magyar nacionalizmus mellett a horvát nemzeti fejlődés feltételei kerültek volna veszélybe.

A csata

Az első hadmozdulatok Jellasics sikerét hozták (Pátkáról kiszorították a nemzetőröket), de utána a támadás elakadt: a további támadásokat a magyarok visszaverték, ebben döntő szerepe volt a tüzérségnek. A tüzérek közül ki kell emelni Holtsche vezérőrnagy, Kiss Ernő ezredes, Anacker őrnagy és Makk tüzérfőhadnagy nevét – olyan kiváló teljesítményt nyújtottak, hogy a korabeli anekdota szerint Jellasics azt hitte, hogy a magyarok oldalán francia tüzérek harcoltak. Délutánra Jellasicsnak választania kellett: vagy a tartalékait bevetve próbál meg győzelmet kicsikarni, vagy beszünteti a műveleteket. Ekkor még jelentős tartalékok álltak a rendelkezésére, azonban ő az utóbbit választotta: fegyverszünetet kért, s megkezdte rendezett visszavonulását Bécs felé.

Amire reggel még kevesen mertek volna fogadni: a magyarok győztek, s ezzel bebizonyítottul a világnak, hogy ha szükséges képesek vagyunk megvédeni elért eredményeinket.

Érdekesség, hogy a fegyverszünetben megállapított demarkációs vonal a magyar állások mögött feküdt, így a győztes magyar seregek visszavonultak Martonvásár közelébe, jól védett állásokba. Mindeközben Jellasics segédcapatait hátrahagyva elindult Bécs felé.

Jellasics a gyáva?

Mindannyian emlékezünk Petőfi versére:

*„Fut Bécs felé Jellasics, a gyáva,
Seregének seregünk nyomába”*

Valóban gyáva lett volna Jellasics? Gyávaságból nem vetette be tartalékait és kért fegyverszünetet? Nézzük, milyen lehetőségek álltak előtte, 1848. szeptember 29-én délután:

- beveti a tartalékait és veszít: ezzel az utolsó császárhű seregtest semmisülne meg, így a forradalmak és szabadságharcok eredményei véglegessé válnak;
- beveti tartalékait és győz, de ezzel serege nagy részét is elveszíti: ebben az esetben a tényleges győztesek a magyarok lettek volna, hiszen a magyar mozgósításban még hatalmas tartalékok voltak, így képtelen lett volna folytatni előrenyomulását Pest felé;
- beveti a tartalékait, győz, úgy, hogy csapatai nem

szenvednek érzékeny veszteséget: ebben az esetben megnyílik számára az út Pest felé, nagy valószínűséggel. győztesen tudja befejezni a hadjáratot. Azonban fennállt a veszélye annak, hogy ekkor gerilla-háború (mai kifejezéssel: partizán) kezdődött volna, s ennek kezeléséhez nem álltak volna

rendelkezésre megfelelő csapatai. Ne feledjük: ezekben az időkben a fiatal emberek a francia forradalom történetét olvasták, de a katonák Napóleon hadjáratait elemezték, s ebből tudták, hogy katonailag hiába győzött Spanyol- és Oroszországban, a gerilla-háború felőrölte. Bár Jellasics jó politikusként igyekezett jó viszonyt fenntartani a meghódított területek lakosságával, de a pénzhiány rákényszerítette, hogy a serege ellátását a civil lakosságra hárítsa, így a magyarországi lakosság ellenállása egyre növekedett.

Mindegyik lehetőség kedvezőtlen lett volna Jellasics számára, így el kell ismernünk, hogy katonai szempontból logikus, bár saját szempontjából fájdalmas döntést hozott. Feláldozta a császári seregek verhetetlenségének nimbuszát, viszont megőrizte seregeit. Valószínűleg még ekkor senki sem hitte volna, hogy a Habsburg-Lotaringiai ház a cári csapatok segítségére is szüksége lesz...

Most térjünk vissza egy pillanatra szeptember 16-ára: ekkor kereste fel a tiszti küldöttség Jellasicsot. A bán ekkor arra kérdésre, hogy vajon az uralkodó parancsait teljesíti-e, ezt válaszolta: *„Parancsaim ugyan nincsenek, de azért mégis előre fogok nyomulni. Ha a magyar csapatok ellenállnak, megküzdöm velük és a csata után, melyet mint párbajt tekintek, ismét jó barátok leszünk.”*

Ez a mondat egyszerre példája a téves helyzetfelmérésnek és a prófétai előrelátásnak: ugyanis a „párbajban” ha nem is csúfosan, de kudarcot vallott, de a mondat második fele: *„ismét jó barátok leszünk”* megjósolta a jövőt és utat mutatott: a közép-európai népeknek csak az összefogás és barátság ad esélyt a túlélésre.

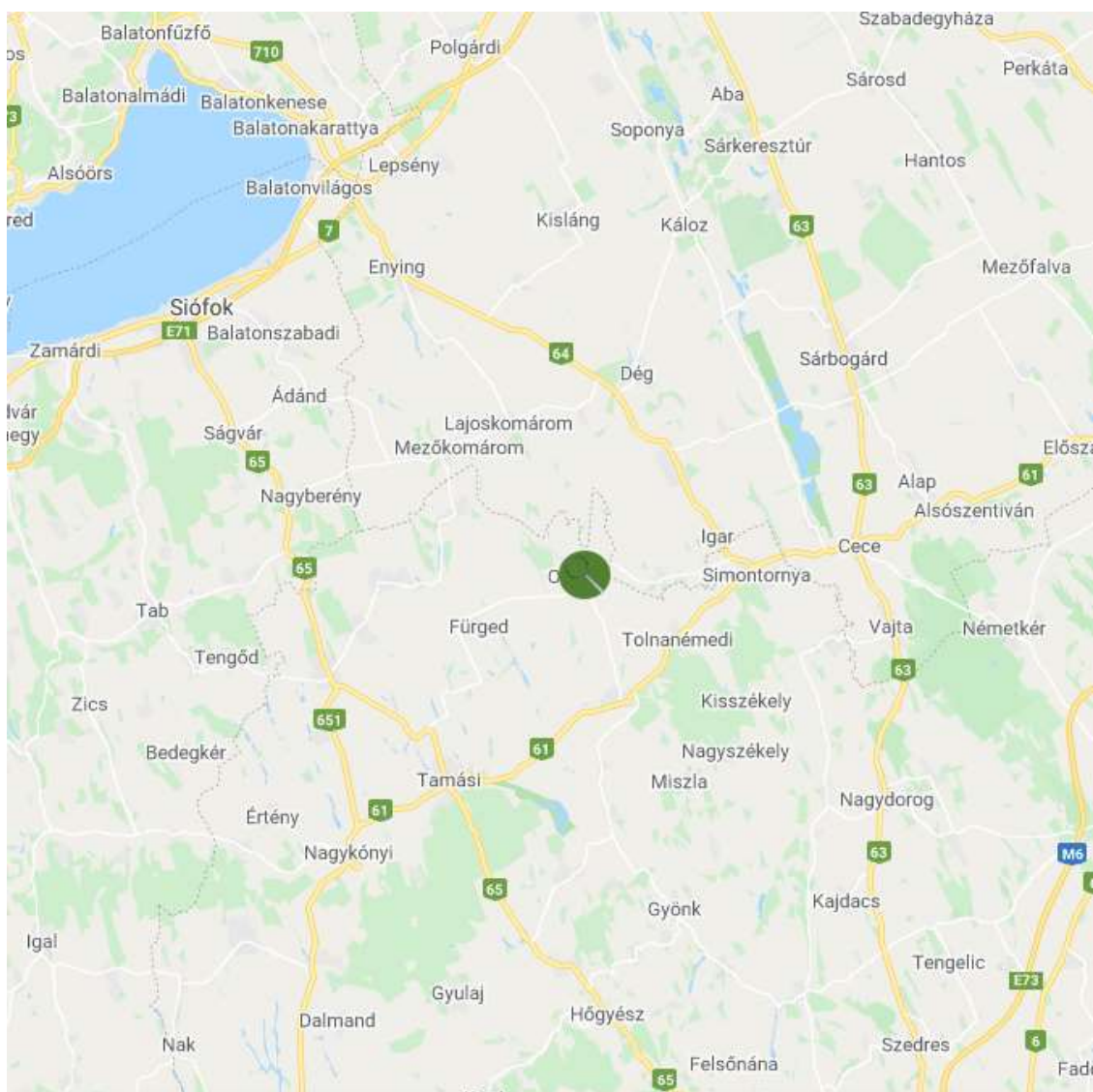

Bővebb információk az Emlékpark honlapján: <http://www.kempp.hu/>

Tolna megye

Tolna megyében az alábbi helyeken jártam:

- Ozora

Ozora vára, egy elfeledett kor mementója

Egy elfeledett kor elfelejtett királya

Sokszor elgondolkozom azon, hogy vajon mennyire igazságos a történelmi emlékezetünk... Vannak hőseink, akiknek nem veszünk tudomást hibáikról, ők helyet kapnak a nemzeti panteonban, míg mások érdemeit nem tartjuk számon. Ilyen hősei történelmünknek Zsigmond király és Ozorai Pipo.

Kezdjük Zsigmond királlyal. Luxemburgi Zsigmond (1368-1437) magyar király (1387-1437) uralkodásáról csak a legsötétebb és a legtündöklőbb színekkel festhetünk képet. A sötét színek: apósa Nagy Lajos (1326-1382, magyar király: 1342-1382) halála után anarchia borult a Magyar Királyságra: a magyar urak a királynét, Erzsébetet és az első magyar királynőt, Máriát is fogságba vetették. A hóhérbárd minden irányba csapkodott, Zsigmondnak, aki ekkor még csak a királynő férje volt (1385), birtokadományokkal, ravaszsággal és kemény küzdelemmel sikerült megszilárdítania a trónt, míg végül 1387-ben őt is királlyá koronázták. Míg nagy Lajos uralma a 300 magyar várból 160-ra terjedt ki, addig Zsigmondnak mindössze 70-re. Uralmának ereje nem állta ki az összehasonlítást apósáéval. A folytatás sem volt kevésbé véres: felesége, Mária 1395-ben, gyanúra okot adó körülmények között halt meg egy lovasbalesetben, születendő gyermekével együtt.

1401-ben a bárók újra felkeltek a király ellen, fogságba esett, s újabb engedményeket kellett tennie. Bár a lovagkirályt, Szent Lászlót tekintette példaképének, az adott szó határait feszegetve, ellenfeleivel kegyetlenül leszámolt, Héderváritól kezdve Husz Jánosig³⁹. Emlékének az sem használt, hogy lánya, Erzsébet férjeként került a magyar trónra először Habsburg uralkodó, Albert. Hadjárataiban sem volt sikeresebb: a Balkánon csak kisebb sikereket tudott elérni, de nem volt képes feltartóztatni a török előre nyomulást, uralma alatt veszett el Dalmácia, s a huszita háborúban végül győzelmet aratott, de ennek ára hatalmas volt: lepusztult tartomány és hatalmas véráldozat. Ezek alapján uralkodását méltán tekinthetnénk a magyar történelem egyik mélypontjának.

A mérleg másik serpenyőjének sem csekély a súlya, vegyük sorra erényeit és eredményeit is! Az első, hogy a széteső Magyar Királyságot újra össze tudta fogni, csellel, fortéllyal, de újra egységes ország lettünk, meghatározó ország Európában. Uralma alatt fejlődtek a városok, egységes mértékrendszert vezetett be⁴⁰ és meghonosodott Magyarországon a reneszánsz kultúra. Mint említettük, hadjárataiban nem volt sikeres, de alatta épült ki a végvárrendszer, amely ha nem is volt képes megvédeni a teljes

³⁹ Bővebben: KORÁNYI ANDRÁS: A Konstanzba vezető út: Jan Hus halála és Zsigmond király magatartása (http://real.mtak.hu/53723/1/Konstanz_Jan_Hus_Zsigmond_LP_200206_210_212_u.pdf)

⁴⁰ „Hogy a fonttal, mérleggel, ölél való mérés, a bornak, gabonának kimérése s általában minden megmérhető és mázsálható dolgoknak kimérése és megmázsálása minden városban, mezővárosban, várakban, falvakban, mind a mieinkben, mind bárki máséban s egyáltalán országunk határain belül mindenütt Buda városunk mértéke szerint történjék” (Zsigmond király 1405-ös városi dekrétuma)

országot a török hódítástól, de legalább megtörte annak erejét. Igazi győzelmeit a diplomácia területén aratta:

1414-18: Konstanci Zsinat: felszámolta a nagy nyugati egyházszakadást: egy időben három pápa is uralkodott, Európa három részre szakadt. Zsigmond elérte, hogy mindhárom pápa lemondjon, új szentatyát választottak, akit mindenki elismert, s így a keresztény világ egyesíteni tudta erejét a török ellen. Európa vallásilag egységesé vált egy évszázadra. Legközelebb 1814-ben, a Bécsi kongresszuson ültek le újra egymással tárgyalni hasonló módon az európai államok.

1426: Tatai szerződés: egyesítette a magyar és a szerb királyság erejét a török ellen - ez alapozta meg a későbbi Nándorfehérvári diadalt.

1431: kiegyezik a mérsékelt huszitákkal, a kelyhesekkel, így 1434-ben le tudta győzni a szélsőséges huszitákat, a táboritákat.

1433: német császárrá koronázzák - ezt rajta kívül egyetlen magyar király sem tudta megvalósítani a Habsburgokon kívül. Buda egy történelmi pillanatra Európa fővárosa lett.

Érdekesség, és talán a rekordok könyvébe illik, hogy diplomáciai útjai során gyakorlatilag egész Európát bejárta: Anglia, Aragónia és Konstantinápoly között gyakorlatilag minden országot felkeresett.

Passuth László így ír róla a Tört királytükör c. regénye utószavában: *„Alakja csak néha monumentális, alkalmilag törpe; emberi tulajdonságai gyarlóaknak tűnnek, hogy az események következő szakaszában váratlanul magasra emelkedjék a mérce, s olyan uralkodói erényeket, politikai tehetséget mutasson felénk, amelynek dokumentumait krónikák, oklevelek, hagyományok halott matériájából lehet csak felidézni.*

Féktelen indulatok, élettárgy, fel-fellobbanó kegyetlenség, koronákat gyűjtő hatalomsóvárgás, pompaszerető gőg, hadvezéri antitalentum az egyik oldalon, másrészt a diplomáciai mesterszerep, alkalmazkodó készség, ritka hajlékonyság, férfias bátorság, sőt vakmerőség, mély vallásosság, ritka ékesszólás, szokatlan nyelvkészség teszi ellentmondásossá e kor domináns királyalakját. (...)

Zsigmond – szerette a magyarokat. Ha jellemét, erényeit s hibáit vizsgáljuk, - ő lehetett egyike „legmagyarabb” királyainknak, holott ereiben úgy szólván cseppnyi magyar vér sem keringett.”

S végül, de nem utolsó sorban, két meghatározó történelmi személyiség karrierje is alatta indult meg: Ozorai Pipoé és Hunyadi Jánosé. Hunyadi Jánost nem kell méltatnunk, hiszen amíg harang szól délben, addig él a magyarok szívében az emléke, de Ozorai Pipo nevét ma már kevesebben ismerik.

Ozorai Pipó: Kereskedősegédből tárnokmester

Pipó életrajza egy izgalmas történelmi regény alapanyaga lehetne: Filippo di Stephano Scolari 1368 körül született Tizzanóban (Firenze) egy elszegényedett kereskedőcsaládban, így elindult világot látni. s Budán (ne feledjük, ekkor Európa egyik első városa volt) kereskedő inasként kezdett dolgozni. Tehetségére hamar felfigyeltek: előbb a Kanizsaiak szolgálatába állva a család simontornyai várának lett a várnagya, majd feleségül vette a szomszédos vár úrnőjét, Ozorai Borbálát (1398). Így nyerte el magyar nevét: a Filippo Pipóvá egyszerűsödött, s felesége birtokai után felvette az Ozorai nevet. Pipó (ekkor már így emlegették, leegyszerűsítve a Filippo nevet) akkor már a Magyar Királyság egyik meghatározó ura, kamaraispán volt. Keménysége, hűség Zsigmond iránt és legendás szellemi képességei egyre magasabbra emelték: körmöci kamaraispán (aranybányászat) sókamaraispán (ne feledjük a sónak milyen meghatározó szerepe volt ekkor az élelmiszerek tartósításában), temesi ispán, a királyi hadak főparancsnoka, szőrényi bán, a Sárkányos lovagrend alapító tagja lett... Ezek

számára azonban nem üres címek voltak, ennél Pipó sokkal messzebb látott.

Pipó felmérte, hogy a Magyar Királyság, de még a Német-Római Császárság erőforrásai sem elegendőek ahhoz, hogy a törököt kiszorítsák Európából, azonban hódításuk feltartóztatható. Ehhez azonban meg kell erősíteni Magyarországot gazdaságát és erős védelmi rendszert kell kiépíteni. Zsigmond támogatásával sikerült két évtized alatt kiépítenie azt a végvárrendszert, ami bő száz évre biztosította hazánk területi épségét.

Bár a róla készült képen egy marcona katonát látunk, azonban Pipó, katonai győzelmei ellenére, sokkal inkább szervező és építő tevékenységével írta be magát a magyar történelembe. Halálakor (1426) a királyi udvar gyászba borult, s Székesfehérváron, a bazilikában, a királyok nyughelye mellett kapott sírhelyet.

Pipó érdekes alakja a magyar történelemnek: idegen kereskedőként érkezett Magyarországra, s így lett a királyság első embere, akiről azt tartották kortársai, hogy neve hallatára megfutamodik a török, a magyarok meg mindennél jobban bíznak benne (egy korabeli közmondás szerint:

„Jobban megbízol benne, mint a magyarok Pipó Spanóban”). Korábban

Zsigmondot Mátyás királlyal állítottuk párhuzamba, így adja magát a gondolat, hogy Pipót Hunyadi Jánossal vessük össze. Pipó a maga idejében ugyanolyan legyőzhetetlen hadvezér hírében állt, mint

később Hunyadi, mind a ketten alulról küzdötték fel magukat az ország második emberévé, s mind a ketten megteremtették a törökellenes védekezés gazdasági alapjait. Pipoval szemben gyakran felvetik, hogy olaszos módon rafinált volt, ha az ország érdeke ezt kívánta, mediterrán módon indulatos - Hunyadi ebben is méltó tanítványa volt.

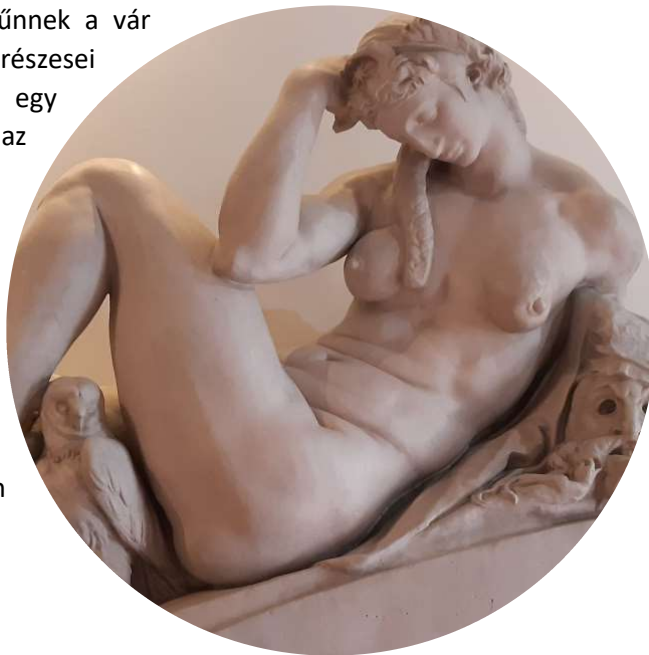
A vár

Aki Ozorára látogat, nem csak egy gyönyörűen és hitelesen felújított várral ismerkedhet meg, de ennek a nem mindennapi embernek az életével is.

A földszinti termek és várkert vezető nélkül látogatható, az izgalmasabb emeleti termek csak vezetővel. Kiemelhetnék egyes részleteket, mint például a korabeli páncélok hű másolatait, a szobákat, a kápolnát, azonban ezek félrevezetők lennének, mivel a várat, mint egészet kell érzékelnünk. Ozora kiváló példája a kétezres évek óta a várakat eredeti szépségükben helyreállító irányzatnak: attól a pillanattól kezdve, hogy a dombok között feltűnnek a vár robosztus falai, önkéntelenül is egy időutazás részesei leszünk. Amikor belépünk a kapun, nem egy múzeumba lépünk be, hanem magába az ideplántált reneszánszba.

Miután megtekintettük a földszinti termeket, kicsit várnunk kellett az idegenvezetésre. Leültünk és hagytuk, hogy átjárjon a hely szelleme. Nem csodálkoztam volna, ha a látogatás után a kapun kilépve a lovagkorban találjuk magunkat.

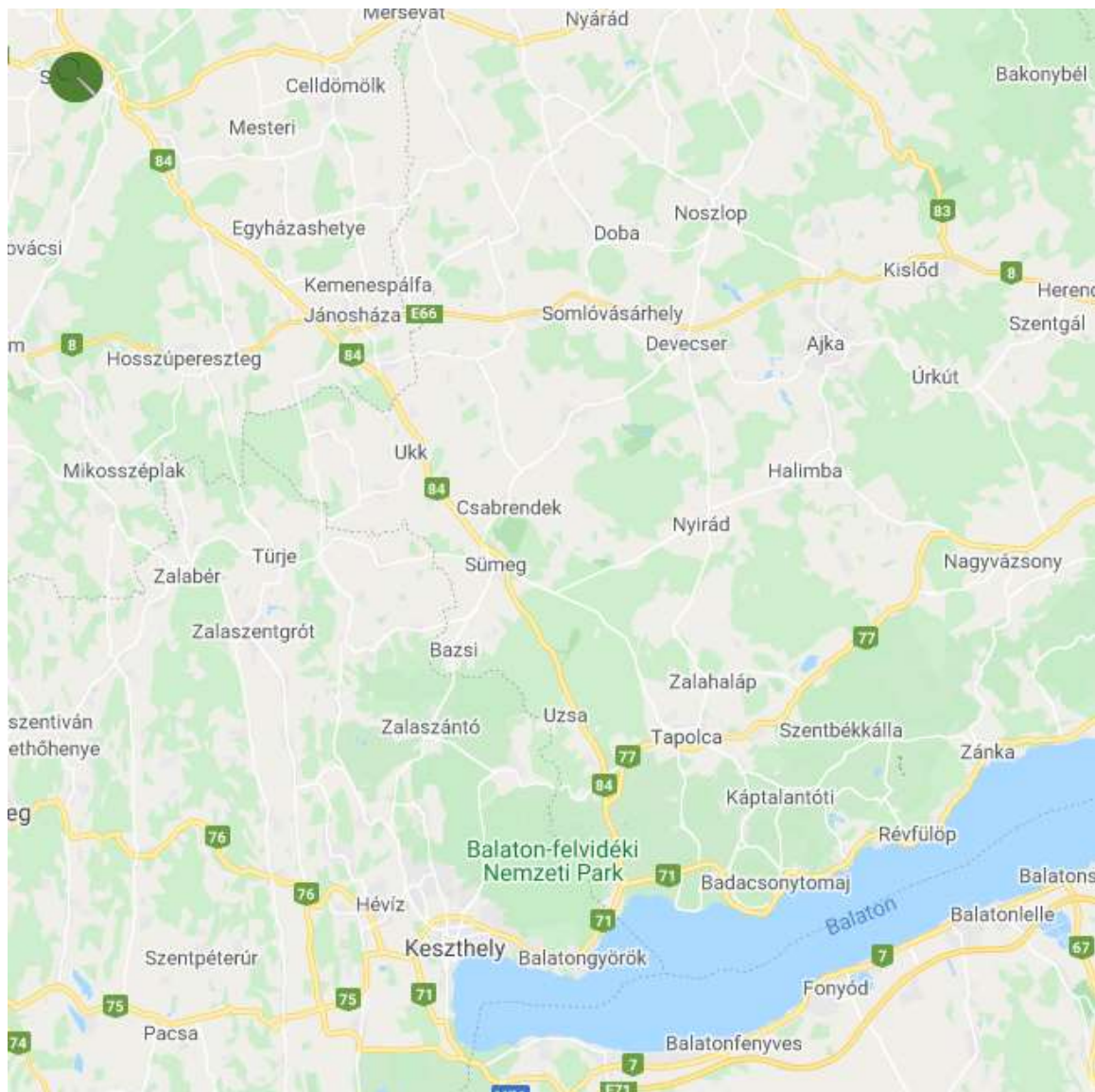
Azt hiszem, ez a legtöbb, amit várhatunk: nem csak hiteles tudást, de átélhető élményt is.

Vas megye

Vas megyében az alábbi helyeken jártam:

- Sárvár (Nádasdy-vár)

Huszárok voltunk... - a Sárvári Huszármúzeum (Sárvár)

Miközben a kocsink ráérősen falta a kilométereket Sárvár felé, Andrásfalvy Bertalan „A magyarságkép torzulásai a világban és bennünk” c. alapművének gondolatait forgattam magamban (Szent György Kiadó, 2008. Budapest). Andrásfalvy felteszi a kérdést, miért gyűlölnék bennünket a világ népei, s hihetetlen műveltséggel és merészséggel keresi rá a választ. A könyvben az egyik érdekes gondolat, hogy a körülöttünk élő népek ugyanazokkal a tulajdonságokkal ruháznak fel bennünket, mint amikkel mi is szeretünk dicsekedni, de amíg mi ezeket pozitívan értékeljük, addig a többiek szemében a mi erényeink bűnök. És ha a népmeséikben, színdarabjaikban és regényeikben megjelenik egy magyar, mindig egy huszárt idéznek meg – és tegyük a szívünkre a kezünket: van-e más alak, ami jobban megidézné történelmünket, mint a huszáré?

„A könyörületes Úristen, minekutána megteremtette a világot, kiszabta valamennyi emberi nemzettség sorsát és táalentomát. (...) Odaintette ujjával a magyart és ami játék keze ügyében volt, mind neki ajándékozta. „No fogja kegyelmed ezt a szép pár sarkantyús csizmát, ezzel a viasszal meg pödörje hegyesre a bajsztát, hordja magasan az orrát és mulasson kedvére a cimboráival!” – írja M. Sadoveanu, a nagy moldvai román író „A balta” című regényében.

Ha a statisztikákat nézzük, akkor a huszárság a hadszervezetben belül kisebbségben volt, pl. 1914-ben miközben a gyalogság 102 ezredet számlált, addig „csak” 16 huszárezred volt szolgálatban^[1]. Mégis, a huszárok, ez az elit, de első látásra anakronisztikus fegyvernem testesítette meg a magyar hadi erényeket. Mi, magyarok, egykor huszárok voltunk... Nem vér, de lélek és tudat szerint.

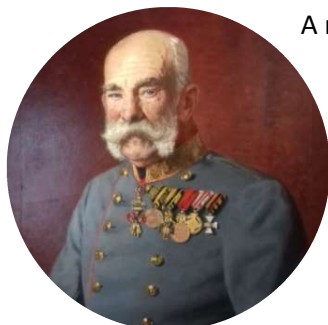
Mindezek alapján megállapítottam magamban, hogy igencsak nehéz feladatra vállalkoztak a Sárvári Huszármúzeum munkatársai, amikor a huszárok és a huszárság bemutatására vállalkoztak.

A Múzeum egyszerre mutatja be a fegyvernemként és életmódként középpontba állítva a legtovább felálló, Nádasdy huszárezred történetét.

Átláthatatlanul nagy anyag, amit külön nehezít, hogy a Múzeum páratlan gyűjteménnyel is rendelkezik, ezt azonban logikusan rendezve és átlátható módon mutatja be, így a rengeteg kiállítási tárgy látványa nem válik nyomasztóvá. Az egyes termekben jól elkülöníthető tematikus egységek fogadják az érdeklődőket, s szinte mindegyikben találunk valamit, amiről korábban nem tudtunk, vagy másképpen gondoltunk.

A Magyar vitéz fegyvertára teremben meglepetéssel vesszük tudomásul, hogy a huszárok fegyverzete eredetileg nem a kard, hanem a kopja volt, s csak később tértek át a huszárszablya használatára – ennek evolúciós fejlődését is nyomon követhetjük.

Az egyenruhák változásával a Mily csapat ez? részben ismerkedhetünk meg. Kék mente és piros nadrág, legalábbis mindig így ábrázolják őket (és erről vitatkoznak Jókai Mór, a Névtelen vár c. regényében is). Tarka látvány, inkább parádézásra jó, mintsem a harcra, gondolhatnánk, azonban éljük magunkat a régi időkbe: egykor csaták sorsa múlhatott azon, hogy már a távolból látszódott, hogy ki az ellenség, és ki tartozik a saját csapatokhoz, kinek van parancsadásra joga, kit kell követni, védeni vagy épp támadni. Az egyenruha színekkel nem csak a barát-ellenség megkülönböztetés működött, de az is, hogy egy adott egység éppen hol tartózkodik a harcmezőn, ami a taktikai irányítást is segítette. A változást az I. Világháború hozta el: a messze hordó fegyverek idején a tarka egyenruhák élő céltáblává tették azok viselőit, s így 1915-ben a huszárok is csukaszürkébe öltöztek.

A régi korok facebookja a tiszti étkezdé volt, ezt ismerhetjük meg A Nádasdy-huszárezred tiszti étkezdéje teremben. Az „étkezdé” egykor nem csak táplálkozásra szolgált, hanem információátadásra és az identitás megerősítésére is. Számomra a kiállítás egyik nagy erénye, hogy ezt az identitást nem romantikázva, hanem úgy mutatja be, ahogy az adott korban megélték. A falon ott látható egymás mellett I. Ferenc József és Horthy Miklós képe is – mert lehet, hogy történelmi megítélésükben nincs közmegegyezés, de abban a korban az identitás részei voltak.

Nekem a társzerekek világa volt mindig is a legrejtélyesebb... A katona teljesítette a parancsot és harcolt, védte a hazáját, de egy állam- vagy katonai szövetségben, mindig ott van a veszélye annak, hogy ezek a szempontok ellentétbe kerülnek. Ezt a különös, ellentmondásos viszonyrendszert színesen mutatja be a Múzeum, a közös és a saját ellentéte, amely még Trianon után is tovább élt.

A kedélyes, Ferenc József-i korszak az I. világháború poklában ért véget. A háború kiállítási szempontból „hálás” téma, a pusztulás képei és emlékei mindenkit megrendítenek, a kiállítás szervezői mégis megtalálták a kényes egyensúlyt az érzelmi hatás és az értelemnek szóló információk között. Nem átfogó képet akarnak adni a háborúról, inkább az egyes részleteket mutatják be olyan mélységben, amely a téma iránt érdeklődőknek is tartalmaz újdonságot, de az „egyszerű” látogató is élvezi.

Huszárnak lenni nem csak egy foglalkozás, hanem egy életmód, egy magatartásforma is volt, ennek egy szeletét, a sportéletet mutatja be a Kincstár. Berlinton Káposztásmegyeryig c. terem is. A huszárok természetszerűleg a lovassportokban tűntek ki, így érvényesült a *Si vis pacem, para bellum*, (ha békét akarsz, készülj a háborúra!) elve: kezdetben a lovassport ezt a felkészülést szolgálta. Később, a „boldog békeidőkben”, amikor a katonák jó része nem vett részt tényleges harci cselekményben, az egyéni teljesítményt jelezték a sportsikerek. Az I. világháború után, azonban, amikor fegyveres erők védelmi képességeit jelentősen csökkentette a trianoni békediktátum, a diplomáciai és katonai értelemben karanténba zárt

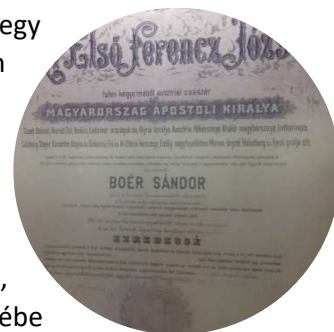
Magyar Királyságnak a sport és a sportdiplomácia jelentette a kitörést az elszigeteltségből. Azok a tisztek, akik sportsikereket arattak, vér nélküli győzelmet szereztek hazájuknak.

Amikor a következő terembe, az Egy újabb pokol. A II. világháború elnevezésűbe beléptünk, magamban egy dalt kezdtem dúdolgatni: „*Es geht alles vorüber...*” – Minden elmúlik egyszer, minden végéhez ér... A II. világháború nem csak a Magyar Királyság, de a huszár fegyvernem pusztulását is magával hozta. A kiállítás szervezői, nagyon jó érzéssel szakítottak a többi terem elegáns tárgyilagosságával, a terem egy lövészárkot idéz fel. Nyomasztó érzés keresztülhaladni ezen az útvesztőn, meg-megállni egy-egy bemutatonál. Voltak dicső pillanatai is ennek a háborúnak, elég említeni a világtörténelem utolsó sikeres huszárrohamát Nyikolajevnél (1941., 4. huszárezred)... Hiábavaló hősiesség, egy eleve veszített háborúban? Talán igen, de pont ettől értékes.

Aki ide betér, megérezheti a háború fojtogató reménytelenségét. Igen, erről is beszélni kell: ha azt a szót mondjuk, „huszár” egy délceg, hősies alak jut eszünkbe, aki huszáros rohammal győz a csatában – de ez csak az igazság egyik fele. A másik: a háború embertelensége. A Sárvári Huszármúzeum mindkét oldalt hitelesen bemutatja.

Miért érdemes ide betérni? Az első válasz az, hogy azért, mert egy hihetetlenül gazdag gyűjteményt tárnak élvezhető és átlátható formában elénk, így a hadtörténelem iránt nem érdeklődő családtagok sem fognak unatkozni.

A második, hogy szinte minden családban volt egy huszár, akinek emlékét őrzik. A középkorúak még emlékeznek apáik, nagyapáik nemzedékének történeteire, de amikor már ők mesélik gyerekeiknek, unokáiknak, az emlékek óhatatlanul fakulnak. Itt ezek a legendák körébe vesző történetek újra színt nyernek, s mivel a gyűjtemény hihetetlenül gazdag, könnyen előfordulhat, hogy ismerős névvel vagy arccal találkozhatunk. Bevallom, mi is így jártunk: az egyik falon megtaláltuk egyik távoli rokonunk ezredesi kinevezését, amit Ferenc József kivételesen nem németül, hanem magyarul írt alá. El tudom képzelni, hogy más családok is hasonló felfedezéseket élhetnek át.

A harmadik indok, ami miatt érdemes ide betérni: a Huszármúzeum egy tudományos műhely is. A honlapjuk (<http://huszarmuzeum.hu/>) sem (csak) a kiállításokat reklámozza, hanem témával kapcsolatos kutatások eredményeit mutatja be, a történelmi portálok alaposságával, akik még nem terveznek ellátogatni Sárvárra, azoknak is érdemes olvasgatniuk!

Vér és pompa: Báthory Erzsébet emléke a Nádasdy Ferenc Múzeumban (Sárvár)

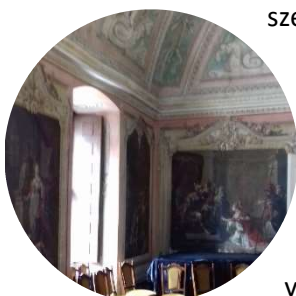

Különös hely volt egykor Sárvár: a török háborúk idején csaknem teljesen elpusztult, az 1500-as évek végére már csak 35 jobbágytelek maradt, 1664-ben itt kötötték meg a történelmi emlékezetünkben szégyenteljesnek nevezett Vasvári békét, mégis már a XVII. században olyan pompával épült ki, hogy a látogatók akár Velencében is érezhetik magukat.

A Nádasdy Ferenc Múzeumot érezni kell: a díszterem gazdagságát, az emeletre vezető falépcső ódon illatát, a Nádasdy-óra finom

szerkezetét, a reneszánsz bútorok finom harmóniáját, mindazt a gazdagságot és szépséget, ami a három részre szakítottság és a török háborúk ellenére mégis jellemezte Magyarországot. „*Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita*” (Magyarországon kívül nincs élet, vagy ha van, az nem ilyen) tartotta a korabeli mondás. Ezernyi

tárgy, ezernyi titok... Ezekről izgalmas összeállítást találunk a Múzeum honlapján: <http://nadasdymuzeum.hu/tudastar>.

Mégis, az egyik legizgalmasabb tárgy elkerüli a legtöbb látogató figyelmét. Egy méltóságteljes hölgyet ábrázoló festmény, díszes ruhában, arisztokratikusan élettelen arccal: Báthory Erzsébet (1560-1614) portréja. Ez a kép egy olyan rémtörténetet idéz fel, amely lassan fél évezrede nem hagyja nyugodni az utókort.

Ki volt ezt a nő, aki a horror-irodalomban méltó párja az erdélyi Drakula grófnak? Az utóbbi időben két nagyszabású történelmi film ([Báthory – A legenda másik arca](#), 2008; [A Grófnő](#), 2009) is

foglalkozott a személyével, de egyik sem mert választ adni erre a kérdésre. Szinte mindent tudunk az életéről, de a titok, hogy valóban benne tisztelhetjük-e a középkor legvéresebb sorozatgyilkosát, titok maradt.

Először a tények! ([Részletesebben a Múzeum honlapján, ide kattintva](#))

Báthory Erzsébet 1560-ban született, 1575-ben ment feleségül Nádasdy Ferenchez, a későbbi híres törökverőhöz, a „Fekete Béghez”. Közhelyes, hogy minden sikeres férfi mögött egy nő áll, de jelen esetben igaz: Erzsébetnek a birtokok igazgatásában sokszor kellett helyettesítenie távol hadakozó férjét, részben megteremtve a hadjáratok anyagi fedezetét is. Érdekes adalék, hogy nemzetiségi megkülönböztetés nélkül pártfogásába vette a háború áldozatait: az árvákat, özvegyeket és megbecstelenített lányokat.

„Báthory Erzsébet, aki házasságban élt Nádasdy Ferencsel, hogy ennek a férfinak elkötelezettje legyen, lemondott a katolikus szentségekről, és a lutheránus hittet kötötte össze magát, amelyet férje vallott. Itt kezdődik bukása. Beszennyezte Isten hitét, hogy ezzel is férje kedvében járjon. Vénusz, akit szolgálók keze ékesít, szorgalmasan nézegeti magát a tükörben. Kezét minden munkától megkímélte, nem kell semmilyen kötelességet teljesítenie. Hiú módon körbepillant, miközben a fésűnek a lehető legkíméletesebben kell a haját érintenie. ... E munka közben esik meg, hogy egyik elővigyázatlan szolgálója megrántja az elragadó Héra haját. Erzsébetben felforr a düh, büntetésképpen azonnal szájon vágja a lányt. A lány vére kiserken, egy csepp az úrnő arcára hull, ő egy vászonnal letörli azt, és a helye – elámulva mondhatjuk! – részben megszépül. Közelebről is megnézi, és csoda tárul eléje: az a hely vonzóbb lett...” –írta később Túróczi János jezsuita szerzetes (1729).

Erzsébet egyike volt a legrosszabb hírű Báthoryaknak: neve még ma is a szadizmus szinonimája. A kérdés, hogy ennek a szörnyű vádnak volt-e alapja?

A vádak igazak

125

Az elképzelt szadista rémtettek Csók István festményén

Koncepció per nélkül

Per hiányában koncepció per nélkül nem beszélhetünk, de egy hamis vád túlságosan sokaknak állt érdekében. Túlságosan nagy vagyon felett rendelkezett, s túl sokan gondolhatták, hogy náluk jobb helye lenne. Kapcsolatot tartott unokaöccsével, Báthory Gábor erdélyi fejedelemmel, gyermekei révén rokonságban állt a Zrínyiekkel: egy esetleges Habsburg-ellenes mozgalomnak nagy támogatást jelenthetett volna. Egyértelmű, hogy mind a királynak, mind a királyhű nemességnek érdekében állhatott a félreállítás.

Félreértett jószándék?

Korábban szót ejtettem Báthory Erzsébet karitatív tevékenységéről is, s a feljegyzések szerint korszerű orvosi módszerekkel próbált segíteni a rászorulókon. Azonban ezek a módszerek nem csak mai szemmel, hanem a kortársak számára sem nagyon különböztek a kínzástól. Lehetséges, hogy ezt a jószándékot értették félre és ez indította végzetesnek bizonyuló pletykát?

Egy lehetséges forgatókönyv...

Próbáljuk meg összerakni az ismert részleteket! Adott egy gazdag özvegyasszony, aki önállóan intézi az ügyeit, aki helyzetbe hozhatja azt a politikai oldalt, amely mellé odaáll, s ez kényelmetlen lehet a Magyar Királyságnak. A nádor tudomására jut, hogy titkos, sátánista szertartásokat végez a várban. Könnyen elhiszi ezeket, hiszen érdekében áll... A király, II. Mátyás, mint a magyar törvényesség őre, csak tessék-lássék tiltakozik az eljárás érdekében, hiszen emlékezik arra, hogy anno hogyan buktatta meg bátyja, Rudolf uralmát, alig két évvel korábban. Nem árt kedvére tenni a magyar uraknak, főleg, ha ez az egyikük kiiktatásával jár együtt. Később, a katolikus szerzetes, a már idézett Túróczi János majd megírja, hogy egy

protestáns nagyasszony milyen sátáni dolgokat művelt, s a rémségeken szívesen borzongó utókor már történelmi tényként kezelte Báthory Erzsébet szadizmusát.

Logikus a történetnek ez az olvasata? Mindenképpen... azonban jelentkezett

egy kellemetlen tanú

Magyari István, Nádasdy Ferenc udvari papja és tábori lelkésze. Az ő esetében a korábban hiányoznak a már korábban említett motivációk: ugyanúgy protestáns volt, mint Báthory Erzsébet, így nem volt érdeke a máshitű személy befektetése, nem volt sem anyagi, sem politikai érdeke az úrnő megbuktatásában. Mégis, még a férj életében különös dolgokat írt le. Az idézett levelet Kondai Róbert [adta közre](#). Az első levélben hivatkoznak Magyari Istvánra:

„Valóban van egy semmirekellő asszony, akinek ténykedését a nagyságos úrnő a lehető legtöbbet használja a mindenki előtt ismert kínzásban. (...) Azt kérdezi tehát az esperes úr, hogy eltiltsa-e és elűzze-e az asszonyt az úrvacsorától.” (Zvonarich Mihály cenki pap levele Pythireaus Gergely keresztúri lelkészhez, 1602.)

A második, az ügyben született válaszlevélben már keményebben fogalmaznak:

„Azt a hóhérnőt pedig, ha elé járulna, elkülönítve fogja vizsgálat alá venni” (Pythireaus Gergely válasza Zvonarich Mihálynak, 1602 – Zvonarich Mihály ezt az állásfoglalást továbbította Magyari Istvánnak.)

A levelezésből egyértelmű, hogy a lelkész szerint már a férj életében különös kegyetlen dolgok történtek a csejtei várban, amiért megróttá mind az úrnőt, mind szolgálóját...

Hogy mi az igazság? Azt hiszem, ezt senki sem tudhatja... Mégis, érdemes ezt a véres történetet felidézni magunkban Báthory Erzsébet képe előtt, a sárvári Nádasdy várban.